

‘Frihetens’ ambivalens: Subjektive soningsopplevelser med elektronisk kontroll

MARTE ANDERSEN

VEILEDER

Kristian Mjåland

Universitetet i Agder, våren 2020

Fakultet for samfunnsvitenskap

Institutt for sosiologi og sosialt arbeid

Lektorutdanning for trinn 8-13

Antall ord: 30 593

Forord

Det er litt vemodig å skulle sette punktum for denne gang. Fem år på lektorstudiet er nå ved veis ende, men jeg ser fremover og gleder meg til å erverve ny kunnskap og erfaringer som ferdigutdannet. Det siste halve året har vært utfordrende på flere områder, både i forbindelse med å skulle skrive en master på 30 studiepoeng, men også et halvår hvor verden har blitt snudd opp ned på grunn av koronapandemien. Selv om verden ‘stopper opp’, skjer det fremdeles uforutsette ting i livene våre, og jeg har innsett hvor takknemlig jeg er for å ha støttende venner og familie rundt meg.

Jeg ønsker å rette en spesiell takk til min veileder Kristian Mjåland. Takk for at du har vært så behjelpelig, forståelsesfull og tilgjengelig under hele prosessen. Du har et engasjement som smitter like fort som ild sprer seg i tørt gress. Takk for gode og konstruktive tilbakemeldinger.

Jeg vil benytte anledningen til å rette den største takken til forskningsdeltakerne som er deltakende i denne studien. Dere er modige som åpent har beskrevet deres opplevelser av straffegjennomføringen med elektronisk kontroll. Uten dere ville ikke oppgaven vært mulig.

Takk til venner og familie som hele tiden stiller opp for meg og gir meg glede og motivasjon i hverdagen. Takk til Mamma som har tilbrakt mye tid sammen med meg, og til pappa for timelange telefonsamtaler. Jeg vil også meddele en takk til dere som har lest gjennom deler av eller hele oppgaven i løpet av skriveprosessen.

En lærerik prosess er nå over. Den har vært utrolig spennende, men tidvis også krevende.

Kristiansand, juni 2020

Marte Andersen

Sammendrag

Formålet med denne oppgaven er å få mer kunnskap om soningsopplevelser med elektronisk kontroll. Mer konkret fokuserer oppgaven på opplevelser av kontrollen og restriksjonene domfelte er underlagt, hvordan dette påvirker soningshverdagen, og domfeltes refleksjoner rundt hvilken type straff elektronisk kontroll er. Denne studien kan bidra med noe ny innsikt i tematikken, da forskning på soningsopplevelser elektronisk kontroll er lite utbredt i norsk sammenheng.

Oppgaven er basert på syv kvalitative intervjuer av personer som tidligere har sonet med fotlenke. Med utgangspunkt i datamaterialet, har jeg anvendt etablerte begreper, særlig innenfor fengselslitteraturen, for å analysere og diskutere soningsopplevelsene til forskningsdeltakerne. Det analytiske rammeverket for oppgaven baserer seg på de teoretiske begrepene *panopticon*, *tightness*, *depth*, *weight* og *straffebevissthet*, og i denne oppgavens analyse har de vist seg å være fruktbare, for å forstå soningsopplevelser ute i samfunnet.

Hovedfunnet i denne oppgaven er en fremtredende ambivalens i soningsopplevelsene til forskningsdeltakerne. Ambivalensen som uttrykkes virker å være en konsekvens av sammenligningsgrunnlaget til opplevelsene under soningen, hvor et mulig fengselsopphold veide tungt på den ene siden, og livet i frihet på den andre. Forskningsdeltakerne forteller om en soningsform som opplevdes uproblematisk, men samtidig inngripende i hverdagen og privatlivet. I og med at de sonet hjemme og stort sett var en del av samfunnslivet, trekker forskningsdeltakerne fram normaliteten i hverdagen. På den andre siden beskriver de kontrolltiltakene, frihetsinnskrenkelsen og opplevelsen av å bli umyndiggjort som motpolen til normalitet.

Videre viser analysen at forskningsdeltakerne er takknemlige for å få sone med fotlenke, da alternativet ville vært fengsel. De vektlegger verdien av å kunne være på jobb og skole under straffegjennomføringen, samt det å kunne være sosial med sine venner og familier. Hvorvidt forskningsdeltakerne har vært åpne om soningssituasjonen, virker å spille inn på soningsopplevelsen. Til tross for at forskningsdeltakerne opplever positive aspekter ved soningsformen, uttrykker de at fotlenken, kontrolltiltakene og aktivitetsplanen kunne oppleves stressende og krevende. Videre beskriver de soningshverdagen som rutinepreget, begrenset, kjedelig og kjip.

Innholdsfortegnelse

<i>1 Innledning</i>	1
1.1 En beskrivelse.....	1
1.2 Presentasjon av tema	1
1.3 Oppgavens relevans.....	2
1.4 Formål, motivasjon og problemstilling	4
1.5 Elektronisk kontroll – Hva, hvordan, hvorfor?	5
1.5.1 Hva	5
1.5.2 Hvordan.....	7
1.5.3 Hvorfor	8
1.6 Oppgavens oppbygging.....	11
<i>2 Oppgavens analytiske rammeverk</i>	11
2.1 Innledning.....	11
2.2 Panopticon – En styringsteknikk for atferdsregulering	12
2.2.1 Straffehistorisk perspektiv.....	12
2.2.2 Panopticon	13
2.2.3 Panopticon overført til elektronisk kontroll	14
2.3 Tightness, depth og weight – Teoretiske begreper for å forstå subjektive soningsopplevelser	16
2.3.1 Depth	16
2.3.2 Weight	17
2.3.3 Tightness	18
2.3.4 Hvordan forstå soningsopplevelser med elektronisk kontroll i lys av tightness	20
2.4 Straffebevissthet	21
2.4.1 Fra en objektiv til subjektiv forståelse av straff	22
2.4.2 Den subjektive dimensjonen av straff	23
2.4.3 Det opplevde ‘straffegapet’	24
<i>3 Metode</i>	26
3.1 Innføring.....	26

3.2 Valg av metodisk tilnærming	26
3.2.1 Det kvalitative intervjuet	27
3.2.2 Utfordringer ved bruk av det kvalitative intervjuet.....	28
3.3 Datainnsamling og analyse.....	29
3.3.1 Rekrutteringsprosess og utvalg	29
3.3.2 Presentasjon av utvalget	32
3.3.3 Gjennomføring av intervjuene.....	33
3.3.4 Transkribering	35
3.3.5 Databehandling og analyse.....	36
3.4 Styrker og svakheter ved undersøkelsesprosessen	37
3.4.1 Oppgavens validitet og reliabilitet	37
3.5 Etske hensyn.....	40
<i>4 Soningsopplevelser med frihetsinnskrenkelse og kontroll.....</i>	<i>42</i>
4.1 Innhold.....	42
4.2 Hvordan oppleves soningshverdagen?	42
4.2.1 En rutinepreget hverdag	42
4.2.2 Så nært, men samtidig så fjernt	44
4.2.3 Relasjonelle forhold	47
4.3 Selvregulering av atferd	49
4.4 Panopticon – Opplevelsen av kontrolltiltakene.....	51
4.4.1 Synlig og ukontrollerbar.....	52
4.5 Tightness – Frustrasjoner i forbindelse med den ‘myke’ kontrollen.....	54
4.5.1 Makten som ligger i rapporteringene	55
4.5.2 Ansvarliggjøring og umyndiggjøring på samme tid	56
4.5.3 Kontrolltiltakene som uforutsigbare.....	58
4.6 Oppsummerende diskusjon	60
<i>5 Subjektive opplevelser av det straffende element</i>	<i>62</i>
5.1 Introduksjon.....	62
5.2 Opplevelser av den idømte straffen.....	62
5.3 Det rehabiliterende aspektet ved elektronisk kontroll	64

5.4 En mild og lite avskrekkende straffeform?	67
5.5 En psykisk belastning	69
5.6 Oppsummerende diskusjon	72
6 Avsluttende diskusjon	73
7 Litteraturliste.....	79
Vedlegg 1 – Intervjuguide til helgjennomførerne.....	85
Vedlegg 2 – Intervjuguide til delgjennomførerne.....	89
Vedlegg 3 – Informasjonsskriv til forskningsdeltakerne	97
Vedlegg 4 – Godkjenning fra NSD.....	100

1 Innledning

1.1 En beskrivelse

Se for deg en hverdag hvor alt er planlagt på forhånd, og noen har satt opp en timeplan du må følge. Lettelse, tenker kanskje noen. Mange lever jo i en strukturert og planlagt hverdag uansett. Hvordan ville imidlertid hverdagen din blitt påvirket, dersom du ikke kunne avvike fra denne detaljerte timeplanen? Om det har snødd mye om natten, må du ringe og be om tillatelse for å måke oppkjørselen slik at du rekker jobb. Går du ut av huset ditt uten tillatelse, vil det få konsekvenser.

Selv om man i en moderne tid er blitt vant til den nye teknologien, som muliggjør overvåking av den enkelte gjennom algoritmer, apper og GPS, hvordan ville du likt å bli overvåket i eget hjem? Forskningsdeltakerne forklarer hvordan de opplevde å bli overvåket, siden fotlenken varslet om de oppholdt seg innenfor eller utenfor eget hjem. Tenker du egentlig over friheten du har til vanlig? Gjennom denne oppgaven skal vi se på hvordan forskningsdeltakerne, fra den dagen fotlenken ble satt på, opplevde å miste deler av personlig autonomi og frihet. Friheten beskriver de som noe man ikke tenker på, før den blir tatt fra en og man har lyst til å gjøre alt en ikke skal gjøre. Derimot forklarer de at man venner seg til det, men at det er en merkbar endring i en tidsbestemt periode.

1.2 Presentasjon av tema

Tematikken for denne masteroppgaven er *domfeltes subjektive soningsopplevelser med elektronisk kontroll* (EK) – soningsalternativet hvor domfelte soner ute i samfunnet, et alternativ til ubetinget fengsel (Justis- og politidepartementet, 2008, s. 128). Norsk straffekultur blir av mange sett på som komfortabel, mild og rehabiliteringsorientert (se bl.a. Nellis & Bungerfeldt, 2013, s. 279; Pratt, 2008a, s. 119), mens andre poengterer at norske soningsforhold må ses i lys av sin kontekst, og derfor kan være problematisk å belyse med utenlandske «briller» (Mathiesen, 2012, s. 13-14). Soningsformen EK øker i omfang, og forskning viser til positive resultater (se blant andre Kriminalomsorgen, 2020; Rasmussen et al., 2016; Rokkan, 2012a). De positive resultatene tar derimot ikke selve soningsopplevelsen i betraktning. Denne oppgaven skal være et bidrag for å synliggjøre straffegjennomføringen som et sosialt fenomen, hvor domfeltes stemmer skal stå i fokus.

Målet med denne oppgaven er å forsøke å forstå domfeltes subjektive soningsopplevelser, gjennom å belyse ulike aspekter knyttet til kontrollen de er underlagt, og hvordan denne påvirker dem i hverdagen. Det er mange faktorer ved straffegjennomføringen som virker inn på soningsopplevelsen, og denne oppgaven vil blant annet ta arbeidssituasjon, sosiale relasjoner, åpenhet om soningssituasjonen og tidligere fengsels erfaring i betraktning. Teknologit utviklingen muliggjør soning med EK, og gjør grensen mellom frihet og frihetsinnskrenkelse mer diffus. Til tross for at det kan virke som at domfelte som soner med EK lever et tilsynelatende normalt liv, beskriver forskningsdeltakerne en soningsform som byr på store begrensninger og andre utfordringer i hverdagen.

I dette kapitlet vil jeg først argumentere for oppgavens relevans og aktualitet, før jeg vil redegjøre for min interesse og motivasjon for tematikken. Deretter vil en beskrivelse av oppgavens formål og problemstilling presenteres. Videre vil jeg belyse konteksten til EK; hva det er, hvordan soningsformen fungerer og hvorfor Norge trolig benytter seg av den. Avslutningsvis i dette kapitlet vil jeg gjennomgå oppgavens oppbygging.

1.3 Oppgavens relevans

I Norge er det et økende trykk på å effektivisere bruken av EK (se Kriminalomsorgen, 2018, s. 2; Kriminalomsorgen, 2019, s. 40). Forskning fra utlandet, samt foreløpige resultater i Norge, indikerer at straffeforment har positive resultater (se bl.a. Hucklesby, 2008; Marklund & Wennerberg, 2007; Rasmussen et al., 2016; Rokkan, 2012a; Skardhamar, 2013; Smith et al., 2002; Walter, 2002). Disse resultatene omfatter mindre tilbakefall, reduserte soningskøer, samt at straffeforment er mer samfunnsøkonomisk (ved at domfelte opprettholder sin sysselsetting og reduksjon av tilbakefall) og kostnadseffektiv (mindre kostnader knyttet til straffegjennomføringen) enn fengselssoning (se Kriminalomsorgen, 2018, 12-13; Kriminalomsorgen, 2019, s. 39, 57; Rasmussen et al., 2016, s. 11, 82-86). Antall soningsplasser har økt siden innføringen av prøveordningen i 2008, og det er blitt en permanent soningsform. Kapasiteten er nå utvidet til 500 plasser, og i løpet av 2020 skal lengden man kan sone med EK utvides fra fire til seks måneder (Kriminalomsorgen, 2018, s. 2; Kriminalomsorgen, 2019, s. 27-28, 40). Utvidelsen av antall soningsplasser har resultert i en kraftig økning av domfelte som soner med EK. Endringen i soningslengden vil videre føre til at ytterlige flere får mulighet til å sone den ubetingede dommen ute i samfunnet. På grunn av effektivisering i bruken av EK, mener jeg det er enda viktigere at domfeltes

soningsopplevelser får en stemme, i en debatt tilsynelatende styrt av en rådende økonomisk politikk.

McNeill (2019, s. 13) presiserer viktigheten med å gjøre debatten om EK synlig, både som et sosialt og strafferettslig fenomen. Samfunnet generelt har en formening om hvordan fengselssoning er og ser ut, men vi har imidlertid mindre innsikt når det gjelder straffegjennomføring med EK. Forkunnskaper om soning med EK, er for mange begrenset til hva man leser i media, hører i politiske debatter, og hvordan straffegjennomføringen omtales i den folkelige samtalen, eksempelvis en 'mild' form for straff, ikke straff i seg selv å få være hjemme, straff skal være avskrekkende, kriminelle vandrer fritt rundt i gatene, har hørt hjemmesoning skal være mer rehabiliterende osv. (bl.a. se Håkonsen, 2018; Næss et al., 2018; Westberg, 2018). En generell holdning virker å være at man i utgangspunktet skal i fengsel, dersom man har gjort et såpass alvorlig lovbrudd. EK blir sett på som en 'lett' utvei, hvor den straffedømte slipper å sone i fengsel. Det er her McNeill (2019, s. 13, 76) ønsker å synliggjøre hans oppfatning av aspektene ved EK. EK er en reell straff som både er inngrepene og begrenser handlingsrommet til domfelte. Samtidig legger han til at den bærer med seg positive virkninger for samfunnet.

«Nordisk eksepsjonalisme» er utbredt i fengselsslitteraturen (se bl.a. Laursen et al., 2020; Pratt, 2008a; Shammass, 2014), men det er derimot færre studier som tar for seg dette perspektivet med EK. I og med at det omhandler straffekulturen i de nordiske landene, mener jeg perspektivet er med på å styrke relevansen til oppgaven. Straffekulturen i de nordiske landene beskrives ofte som komfortabel, mild, human og rehabiliteringsorientert sammenlignet med soningsforhold i andre vestlige land (Nellis & Bungerfeldt, 2013, s. 279; Pratt, 2008a, s. 119; Pratt, 2008b, s. 275; Shammass, 2014, s. 105). Pratt (2008a, s. 119) peker på hvordan velferdsstaten bidrar til å tilrettelegge for gode fengselsforhold, og hans definisjon av «Scandinavian Exceptionalism» omfatter i korte trekk færre innsatte per institusjon, stabile fengslingsrater, humane soningsforhold, høy materiell standard og bedre relasjoner mellom ansatte og domfelte (Pratt, 2008a, s. 119-121). De sosialdemokratiske verdiene som likhet og universalisme, praktiseres gjennomgående i straffegjennomføringene. Dette betyr at domfelte skal ha tilnærmet like rettigheter som resten av befolkningen (Pratt, 2008a, s. 119-121). I tillegg bygger straff i Norge på frihetsberøvelsen, som ikke skal være mer omfattende enn nødvendig (Justis- og politidepartementet, 2008, s. 105). Dette gjenspeiler også

straffegjennomføringen, da hverdagen under straffegjennomføringen skal være så lik som mulig en dag i frihet.

Det er flere som påpeker svakheter i Pratt (2008a; 2008b) sin analyse. Mathiesen (2012, s. 13-14) sier det er problematisk å forske på nordiske soningsforhold med utenlandske «briller», på grunn av ulike bakgrunner og kulturelle tradisjoner. Videre tar ikke Pratt (2008a; 2008b) i betraktning innsattes egne soningserfaringer (Lundeberg et al., 2018, s. 215-216), da han i all hovedsak baserer sine analyser på historiske kilder og offentlige dokumenter, i stedet for å undersøke straffegjennomføringen i praksis. Dermed kan Pratt (2008a; 2008b) sine analyser være misvisende i fremstillingen av personlige soningsopplevelser; hvorvidt domfelte opplever soningen som inngripende, undertrykkende og belastende (Shammas, 2014, s. 120). Med denne oppgaven ønsker jeg å belyse soningsopplevelser med EK, og med det tilføye et nytt perspektiv i diskusjonen.

1.4 Formål, motivasjon og problemstilling

Formålet med denne oppgaven er å bidra med kvalitativ forskning om soningsopplevelser med EK, da dette er et felt det ikke foreligger mye norsk forskning på. Interessen og motivasjonen bak oppgaven er forankret i å få fram stemmene til domfelte, som i foreliggende forskning forklares gjennom en kvantitativ tilnærming. Det vises til gode resultater basert på mindre tilbakefall hos personer som har sonet med EK (se Rasmussen et al., 2016; Skardhamar, 2013), noe som på papiret virker å samsvare med en god straffepraksis. Hvordan kan man imidlertid utvikle en ordning som formidles å være velfungerende, dersom man ikke lytter til domfeltes subjektive opplevelser av straffegjennomføringen? Jeg ønsker altså at oppgaven skal bidra til å synliggjøre hvordan straffegjennomføring med EK faktisk oppleves – med fokus på kontrollen og restriksjonene domfelte er underlagt, hvordan dette påvirker soningshverdagen, og domfeltes refleksjoner rundt hvilken type straff EK er. Den overordnede problemstillingen vil med det være:

Hvordan kan man forstå domfeltes subjektive soningsopplevelser med elektronisk kontroll?

Med utgangspunkt i problemstillingen, har jeg utformet to forskningsspørsmål som konkretiserer hvilke opplevelser oppgaven skal utforske:

Hvordan opplever domfelte kontrolltiltakene og frihetsinnskrenkelsen under elektronisk kontroll, og på hvilken måte påvirker dette deres soningshverdag? EK er en straffeform som begrenser handlingsrommet til den enkelte. I denne oppgaven vil kontrollen forskningsdeltakerne i denne studien var underlagt, samt hvordan den påvirket dem i hverdagen, bli drøftet ved hjelp av de teoretiske begrepene *panopticon* av Michael Foucault (2014), og *tightness* av Ben Crewe (2011a; 2015). Disse begrepene vil være med på å belyse soningsopplevelsene til forskningsdeltakerne, og da særlig i forhold til selvregulering av atferd. *Depth* og *Weight* (se Crewe, 2015; Downes, 1988, King og McDermot, 1995) er begreper som vil benyttes i mindre grad, men samtidig anvendes for å få en mer sammenhengende forståelse av soningsopplevelsen.

Hvordan reflekterer domfelte rundt hvilken type straff elektronisk kontroll er? Formålene med straffegjennomføringen (se Forskrift om straffegjennomføring, 2002, §7-1; Justis- og politidepartementet, 2008, s. 19-22, 67; Straffegjennomføringsloven, 2001, §16) sier noe om hvordan lovgiver intenderer at straffen skal virke. Denne oppgaven søker imidlertid å undersøke forskningsdeltakerne sine subjektive opplevelser av straff med EK, og det vil gjøres ved hjelp av Lori Sexton (2015) sitt begrep *straffebevissthet*. Oppgaven skriver seg dermed inn i en tradisjon som ikke kun legger en objektiv forståelse til grunn for straffeopplevelsen (se Hayes, 2018, s. 237).

1.5 Elektronisk kontroll – Hva, hvordan, hvorfor?

For å kontekstualisere oppgavens fenomen, vil jeg gi en innføring i hva EK er, hvordan EK fungerer, og hvorfor EK har blitt et soningsalternativ i Norge. En innføring vil være nødvendig for å kunne koble soningsopplevelsene med EK til utvalgt teori, i tillegg til å gjøre funnene og analysen forståelig.

1.5.1 Hva

Fra høsten 2008 (1.september) etablerte Justis- og politidepartementet en forsøksordning med EK, som en ny straffegjennomføringsform utenfor fengslet. Kapasiteten ved oppstart av prøveprosjektet var 130 soningsplasser til enhver tid, fordelt på seks fylker (Justis- og politidepartementet, 2008, s. 127-128). I 2014 ble ordningen landsomfattende (Justis- og beredskapsdepartementet, 2014, s. 15), og fra januar 2018 var den samlede kapasiteten utvidet til 500 soningsplasser (Kriminalomsorgen, 2018, s. 2; Kriminalomsorgen, 2019, s. 28).

Soningsformen er et alternativ til ubetinget fengsel, og den idømte må selv søke om å få sone hele eller deler av straffen med EK (Justis- og politidepartementet, 2008, s. 128).

Helgjennomføring er om domfelte soner hele den ubetingede dommen med EK, mens delgjennomføring er om domfelte har sonet i fengsel, men som soner den siste delen av dommen under EK. En ubetinget dom sones som regel i fengsel, men oppfyller domfelte kravene til å sone med EK, kan de søke til kriminalomsorgen om å få sone hele eller deler av straffen hjemme. Domfelte må ha tilgang til egnet bolig, skal være sysselsatt gjennom arbeid, skole eller deltakelse i programmer i regi av kriminalomsorgen, og de forplikter seg å være rusfri under hele straffegjennomføringen (Forskrift om straffegjennomføring, 2002, §7-3, 7-4; Straffegjennomføringsloven, 2001, §16). Dersom lovbruddet er begått i eget hjem eller mot medlemmer av husstanden, skal ikke straffegjennomføring med EK innvilges. Videre er hovedregelen når det gjelder vold- og seksualforbrytelser, at EK ikke innvilges (Forskrift om straffegjennomføring, 2002, §7-3). Bor domfelte i en husstand sammen med noen over 18 år, skal de samtykke til at domfelte kan sone hjemme (Forskrift om straffegjennomføring, 2002, §7-3).

Et sentralt prinsipp i norsk straffegjennomføring er at «ingen skal berøves friheten unntatt som en siste utvei» (Justis- og politidepartementet, 2008, s. 105) – soningen skal ikke foregå under strengere forhold enn nødvendig, da skadevirkninger ved frihetsberøvelse skal reduseres mest mulig. Imidlertid er ikke det at man oppfyller kravene (se ovenfor) ensbetydende med at man får innvilget søknaden, da forutsetninger som kapasitet, egnethet og en risikovurdering ligger til grunn for en forsvarlig gjennomføring (Rokkan, 2012a, s. 28, 32, 76). I tillegg kan faktorer som familieliv og avstand fra friomsorgskontoret, spille en rolle. Ansatte fra friomsorgen skal komme på uanmeldte kontrollbesøk, og domfelte skal møte opp på friomsorgskontoret hver uke. Av den grunn kan avstanden være problematisk (Forskrift om straffegjennomføring, 2002, §7-4; Rokkan, 2012a, s. 32). Får man derimot søknaden innvilget, plikter domfelte å følge aktivitetsplanen som utarbeides av kriminalomsorgen (Forskrift om straffegjennomføring, 2001, §7-4; Straffegjennomføringsloven, 2001, §16). Tall fra 2019 viser at 76% av de som søker, får innvilget å sone med EK (Kriminalomsorgen, 2020, s. 50).

Et grunnleggende element i kriminalomsorgens arbeid er at domfelte skal gjennomgå en fornuftig og sikkerhetsmessig forsvarlig progresjon mot et liv i frihet, som innebærer

utvikling og fremskritt. Progresjon knyttes til ansvar for egen rehabilitering, og domfeltes egeninnsats for å endre sin livssituasjon (Kriminalomsorgen, 2019, s. 27-28; Rokkan, 2012b, s. 20). Straffegjennomføring med EK kan i forbindelse med delgjennomføring, ses på som et tiltak i en lengre progresjonsprosess. Selve overgangen fra straffegjennomføring i fengsel til EK, er å betrakte som en progresjon i seg selv (Rokkan, 2012b, s. 15, 22). Målet er å oppnå normalitet og selvforvaltning innenfor akseptabel oppførsel, noe en «utslusing» til samfunnet med bruk av EK kan bidra til (Rokkan, 2012b, s. 15, 20). Normalitetsprinsippet, som bygger på at domfelte skal ha de samme rettighetene som andre samfunnsborgere, er en viktig del av verdigrunnet til kriminalomsorgen (Justis- og politidepartementet, 2008, s. 22). Når man soner med EK, har man en tilnærmet normal livssituasjon, men samtidig er man underlagt et strengt kontrollregime (Kriminalomsorgen, 2019, s. 27-28).

1.5.2 Hvordan

Straffegjennomføring med EK fungerer ved at domfelte har en fotlenke (senderen) festet rundt ankelen, og den er i kontakt med en telefon (mottaker) installert i hjemmet, heretter omtalt som fasttelefon. Mottakeren sender signaler til en kontrollsentral, om hvorvidt senderen er innenfor eller utenfor sonen. Sonen er det oppmålte området i hjemmet som kan benyttes, når domfelte skal være hjemme. Som regel er sonen kun innenfor husets fire vegger, men en av forskningsdeltakerne i denne studien forteller han også fikk ta med verandaen, siden han sonet på vinteren. Fotlenken er ikke koblet til en GPS, og dermed vil kriminalomsorgen kun se hvorvidt domfelte er innenfor eller utenfor sonen. Ut fra denne informasjonen sammenligner sentralen data mottatt, med et forhåndsoppsatt aktivitetsskjema (Justis- og politidepartementet, 2008, s. 128).

EK benyttes til å overvåke at straffens betingelser overholdes (Justis- og politidepartementet, 2008, s. 82). Kontrolltiltak under straffegjennomføringen vil være oppmøter hos kriminalomsorgen, arbeidsplasskontroller, pålegg om urin- og utåndingsprøver, oppringinger til fasttelefonen og uanmeldte hjemmebesøk. Omfanget av ulike kontrolltiltak vil være en individuell vurdering i hver enkelt sak, og brudd på vilkårene resulterer i ulike sanksjonsformer (Forskrift om straffegjennomføring, 2002, §§7-3, 7-4, 7-5, 7-7; Straffegjennomføringsloven, 2001, §16). Avvik vil ideelt bli oppdaget og håndtert døgnet rundt, da de domfelte er under et såpass omfattende kontrollregime. Andelen oppdagede brudd som har ført til overføring til fengsel har holdt seg stabil over flere år, og den var i 2019 på 4.6% (Kriminalomsorgen, 2020, s. 50).

Kriminalomsorgen har ansvaret for alle aspekter ved straffegjennomføringen. I praksis er det imidlertid det regionale friomsorgskontoret som i hovedsak har det faglige ansvaret for gjennomføringen, og de drifter den daglige praksisen (Justis- og politidepartementet, 2008, s. 128).

1.5.3 Hvorfor

En utfordring for kriminalomsorgen på starten av 2000-tallet var å avvikle soningskøen, grunnet en stor mangel på ressurser i form av fengselsplasser og tilbud (Justis- og politidepartementet, 2008, s. 41). Med innføring av EK, har kriminalomsorgen bidratt til en mer effektiv straffesakskjede, slik at soningskøen i 2018 var historisk lav (Kriminalomsorgen, 2019, s. 45). I tillegg fremstår soningsformen og dens resultater som mer kostnadseffektive og samfunnsøkonomisk lønnsomme (Kriminalomsorgen, 2019, s. 57).

Forskning fra andre land viser gode dokumenterte resultater med EK (se bl.a. Hucklesby, 2008; Marklund & Wennerberg, 2007; Smith et al., 2002; Walter, 2002), noe som trolig ble vektlagt av norske myndigheter i beslutningsprosessen for å innføre EK. Gjennomgående viser forskning positive resultater knyttet til EK i Norge, hvor straffeformen kan ha en forebyggende effekt på tilbakefall (Justis- og beredskapsdepartementet, 2014; Kriminalomsorgen, 2019; Rasmussen et al., 2016; Rokkan, 2012a; Skardhamar, 2013). Dette kan ses i lys av forskning som indikerer at risikoen for tilbakefall reduseres dersom domfelte har et sted å bo, en jobb, muligheten til utdanning og nødvendig behandling (bl.a. Bottoms et al., 2004; Kriminalomsorgen, 2018, s. 9; Skardhamar & Savolainen, 2014). Her inngår flere av kriteriene til å få sone med EK, og det vil være mulig å anta at seleksjonsprosessen har relativ stor betydning for de positive resultatene.

Av tidligere studier som ser på tilbakefall med EK i Norge, finner Rokkan (2012a, s. 74) en tilbakefallsrate på rundt 10%. På den andre siden viser Skardhamar (2013, s. 24) sine funn, målt samme år, en tilbakefallsrate på 2,2%. Andersen og Skardhamar (2015, s. 627) hevder at sprikene som gjør seg synlige ved måling av tilbakefall, avhenger av blant annet definisjonen av tilbakefall, hvilket utvalg man velger og hvor lang oppfølgingsperioden er. Analysen gjort av Rasmussen et al. (2016, s. 65) viser på sin side en variasjon i tilbakefall med EK mellom 6% og 10,5%, avhengig av utvalget og tidsperiode. Kriminalomsorgen (2020, s. 26) sine tall

for tilbakefall mellom 2010-2013, viser 9% tilbakefall for EK, mens gjennomsnittet for dem som har sonet i fengsel ligger på ca. 35%.

Rasmussen et al. (2016, s. 65) mener at målgruppen for EK i utgangspunktet har relativt lav sannsynlighet for tilbakefall, på grunn av at det er en selektert gruppe med bedre forutsetninger enn de fleste i fengsel (se kapittel 1.5.1). Funnene i analysen til både Skardhamar (2013, s. 17-18, 25) og Rasmussen et al. (2016, s. 11) peker på at resultatene av lavere tilbakefall hos personer som soner med EK, bør ses i lys av en gjennomgående høyere sosioøkonomisk kapital hos målgruppen. Begge studiene har undersøkt tilbakefall hos domfelte som soner med EK med en sammenligningsgruppe (relativt likt referansegrunnlag) i fengsel. Begge konkluderer med at sannsynligheten for tilbakefall reduseres med EK; Skardhamar (2013, s. 24) sine funn indikerer en reduksjon på nærmere 70%, mens Rasmussen et al. (2016, s. 65) finner en reduksjon på 20-30%. Rasmussen et al. (2016, s. 65) indikerer at soningsformen vil ha begrenset eller ingen betydning for utvalgene som har fullført videregående eller høyere utdanning, som er i arbeid, har samboer eller er gift og er over 30 år. Dette kan være fordi denne målgruppen har liten sannsynlighet for tilbakefall generelt, og representerer et utvalg som vil greie å skaffe seg jobb uansett soningsform (Rasmussen et al., 2016, s. 65; Skardhamar & Telle, 2009, s. 49). For utvalg som tidligere er straffedømt, dømt for bruk eller omsetning av narkotika og er under 35 år, finner derimot Rasmussen et al. (2016, s. 65) at en straffegjennomføring med EK kan halvere sannsynligheten for tilbakefall. Dette kan trolig henge sammen med arbeidslivstilknytning i samfunnet under EK, og at domfelte unngår å etablere kontakt med kriminelle nettverk i fengsel (se Farrall, 2004, s. 57; Hucklesby, 2008, s. 56-57; Rasmussen et al., 2016, s. 61).

Forskningen referert til ovenfor viser hvordan andelen tilbakefall reduseres ved straffegjennomføring med EK, sammenlignet med fengsel. Det å motvirke kriminelle handlinger, er det overordnede formålet med straffelovgivningen i Norge (Justis- og politidepartementet, 2008, s. 37). For at straffegjennomføringen skal virke – altså motvirke tilbakefall – er det et mål at straffen skal være individual- og allmennpreventiv. Dersom straffen virker individualpreventiv, vil domfelte oppleve straffen som så negativ at vedkommende avstår fra nye kriminelle handlinger (Justis- og politidepartementet, 2008, s. 19-20). Denne innfallsvinkelen innehar også et aspekt knyttet til den forbedrende virkningen, som handler om at domfelte selv forstår at lovbruddet var en gal handling, og at domfelte ikke opplever kriminelle handlinger som mer lønnsomme. Den allmennpreventive virkningen

innebærer at det avskrekkende aspektet ved straffen, virker inn på store deler av befolkningen – færre vil ty til lovbrudd, og det vil ha en vanedannende og holdningsskapende virkning i samfunnet (Justis- og politidepartementet, 2008, s. 19-20). Virkningen av straffen avhenger trolig av flere sammensatte faktorer: Straffens art, i hvilken utstrekning den utmålte straff oppleves som inngripende, om lovbruddet er styrt av rasjonelle overveielser, samt individuelle forebyggende tiltak. Disse vil være avhengige av individuell kunnskap, motivasjon, familieforhold, økonomiske ressurser, behandlingstilbud osv. (Justis- og politidepartementet, 2008, s. 19-20).

Formålet med straffegjennomføring med EK, er å styrke domfeltes mulighet til å opprettholde sine sosiale og økonomiske forpliktelser under soningen (Forskrift om straffegjennomføring, 2002, §7-1; Straffegjennomføringsloven, 2001, §16). Sosiale og økonomiske forpliktelser opprettholdes gjennom sysselsetting som arbeid, skole, programdeltakelse og sosiale relasjoner, som blant annet familieliv. Dette skal være med på å sikre en positiv utvikling og bidra til å redusere faren for ny kriminalitet. Ut fra formålet til EK kan man antyde at domfelte oppnår en 'bedre' rehabiliteringsprosess under EK, da rehabiliteringsbegrepet omfatter både arbeid og levekår (Justis- og politidepartementet, 2008, s. 67). Dette handler mer konkret om boligsituasjon, jobb, utdanningsnivå, gjeld og sosiale relasjoner. Rehabilitering innebærer også behandling og kunnskapsbasert påvirkningsarbeid, og dette vil domfelte vil bli introdusert for gjennom kriminalomsorgens programvirksomhet (Justis- og politidepartementet, 2008, s. 67). For at straffegjennomføringen skal tjene sitt formål, er rehabiliteringen og selve prosessen med planmessig gjennomføring av individuell oppfølging med kontinuitet og koordinering, veldig relevant. Kriminalomsorgen må vurdere og tilpasse, og de skal utøve fleksibilitet innenfor rammene av straffereaksjonen idømt. Dette for å bidra til at straffegjennomføringen blir mindre belastende og mer rehabiliterende for domfelte (Justis- og politidepartementet, 2008, s. 18, 132).

Selv om at rehabilitering er et mål ved straffegjennomføringen i Norge i dag, har ikke utøvelsen av straff alltid vært slik. Straffeforholdene på slutten av 1700-tallet ble sett på med avsky og forskrekkelse (Smith & Uglevik, 2017, s. 10-11). Utviklingen av sosialdemokratiet og velferdsstaten i etterkrigstiden, har bidratt til et skifte i norsk straffep praksis (se Pratt, 2008a, s. 119-120). Samfunnstjeneste ble innført i 1991, og deretter omgjort til samfunnsstraff i 2002, med noen endringer (Andenæs et al., 2004, s. 410-411). Tidligere resultater i Norge har vist at straff gjennomført ute i samfunnet, som samfunnsstraff, er en mer effektiv form for

rehabilitering enn fengselssoning (Justis- og politidepartementet, 2008, s. 94). EK kan ses på som en utvidelse og et nytt soningsalternativ som foregår ute i samfunnet, innført blant annet på grunn av resultat og erfaringer med samfunnstjeneste og samfunnsstraff.

1.6 Oppgavens oppbygging

Jeg har valgt å strukturere oppgaven i 6 kapitler, slik at den skal fremstå mest mulig oversiktlig. I det første kapitlet har jeg presentert oppgavens tematikk, relevans, formål og problemstilling, i tillegg til å beskrive hva EK innebærer. Målet med dette er å gi en innføring, slik at de kommende kapitlene lettere forstås opp mot oppgavens problemstilling. I neste kapittel vil oppgavens analytiske rammeverk presenteres. Kapittel 2.2. og 2.3 vil omhandle begreper som skal hjelpe å etablere en forståelse for det første forskningsspørsmålet, og tar for seg begreper om makt og kontroll. *Straffebevissthet* som presenteres i 2.4, blir presentert for å kunne belyse det andre forskningsspørsmålet, hvor fokuset rettes mot den subjektive opplevelsen av straff. Kapittel 3 presenterer oppgavens metodiske valg og fremgangsmåte, hvor jeg reflekterer over valg som er tatt i undersøkelsesprosessen. Kapittel 4 og 5 er oppgavens analysekapitler, hvor forskningsdeltakernes soningsopplevelser vil bli diskutert i lys av oppgavens teoretiske begreper. Kapittel 4 tar utgangspunkt i det første forskningsspørsmålet, hvor forskningsdeltakernes opplevelse av kontrolltiltakene, samt hvordan disse påvirker deres soningshverdag, vies størst plass. Det andre forskningsspørsmålet vil diskuteres i kapittel 5, hvor diskusjonen vil omhandle forskningsdeltakernes refleksjoner av hvilken straff EK er. Oppgavens siste kapittel vil være en avsluttende diskusjon. Her vil en oppsummering av studiens overordnede funn bli presentert, i tillegg til en begrepsdiskusjon og anbefalinger til videre forskning.

2 Oppgavens analytiske rammeverk

2.1 Innledning

I dette kapitlet vil jeg redegjøre for det teoretiske begrepsapparatet, som utgjør det analytiske rammeverket i denne oppgaven. Problemstillingen søker å forstå subjektive soningsopplevelser med EK, hvor forskningsspørsmålene konkretiserer hvilke. For på best mulig vis belyse ulike aspekter ved soningsopplevelsen, vil kapittel 2.2 og 2.3 omhandle begreper som kan belyse hvordan frihetsinnskrenkelsen og kontrollen domfelte er underlagt

påvirker soningsopplevelsen. I kapittel 2.4 presenteres begrepet *straffebevissthet*, som vil benyttes for å forstå hvilken type straff EK er. Tradisjonelt har disse begrepene blitt anvendt i forbindelse med fengselslitteratur. Derfor vil det være nødvendig å operasjonalisere dem, slik at de blir overførbare til å forstå soningsopplevelser med EK. Denne forståelsen vil videre være grunnlaget for analysen og diskusjonene i kapittel 4 og 5. Her vil begrepene anvendes som analytiske verktøy for å belyse hvordan soningshverdagen med EK oppleves, hvilke opplevelser forskningsdeltakerne har med kontrolltiltakene og restriksjonene de er underlagt, samt hvordan de reflekterer over de straffende elementene ved soningsformen.

2.2 Panopticon – En styringsteknikk for atferdsregulering

Panopticon forstås av Foucault (2014) som en styringsteknikk hvor de som skal kontrolleres, kontrollerer seg selv. For å forstå hvordan EK kan belyses gjennom fremstillingen av *panopticon*, er det hensiktsmessig å se hvordan Foucault (2014) forstår utviklingen av straffereaksjoner og den generelle utviklingen i samfunnet. Dette kapitlet vil først ta et tilbakeblikk på Foucault sin beskrivelse av straffehistorien, før *panoptikon* som styringsteknikk blir presentert. Videre vil jeg redegjøre for hvordan man kan forstå EK som styringsteknikk i praksis, ved hjelp av Foucault sin teori om *panopticon*.

2.2.1 Straffehistorisk perspektiv

I boken «Det moderne fengslets historie», senere under tittelen «Overvåking og straff», beskriver Foucault (2014) endringer i straffevesenet fra 1600-tallet og til moderne tid. Særlig viser han hvordan straffereaksjonene har endret seg drastisk i Europa fra midten av 1700-tallet og til 1825. Endringene gikk i all hovedsak fra å straffe kroppen fysisk på offentlige seremonier med tortur, til å kontrollere sjelen psykisk; fra en synlig til mindre synlig straffemåte, og fra de mange ser de få til de få ser de mange (Foucault, 2014).

Kjernen i fysisk avstraffelse som straffemetode var å spre skrekk innad i befolkningen, ved å fremme redsel og kollektiv forferdelse. Dette ved at bilder med brennmerker og blødende piskeslag, skulle feste seg i tilskuernes erindringer. Grunnet frykten for den synlige smerten påført andre, ville man forholde seg til den sosiale strukturen, lovene og reglene satt i samfunnet (Foucault, 2014, s. 98).

Offentlig tortur og henrettelser ble avløst av et nytt fengselsregime, hvor disiplineringen ikke lengre handlet om å straffe kroppen fysisk, men heller kontrollere innsattes atferd gjennom påvirkning av deres psyke, subjektivitet, personlighet og bevissthet; sjelen fremstår som kroppens kontrollør og fengsel (Foucault, 2014, s. 31). Eksistensen til denne sjelen (eller subjektiviteten, bevisstheten) er varig og virkelig, ved at den blir gjenstand for kontrollen som utøves og lar makten 'invadere' og 'forme' individet; sjelen tar 'grep' om individet og kontrollerer både kropp og atferd (Foucault, 2014, s. 30-31). Med det mener han at innsatte kontinuerlig blir utsatt for en form for tvang utenfra, men som samtidig konstrueres av bevisstheten og har til hensikt å styre og endre ens vaner og rutiner (Foucault, 2014, s. 117). Selv om endringen bort fra fysisk avstraffelse ofte omtales som en mer human form for straff, hevder Foucault (2014) at den nye makten kan oppleves like grusomt og inhumant som fysisk avstraffelse. Kroppen er fremdeles under en sterk grad av kontroll, en kontroll som ifølge Foucault (2014, s. 13-15) internaliseres i sjelen, som aldri forsvinner, og derfor burde den ikke forstås som en ren humanisering. Straffens karakter har skiftet retning til at sjelen er objekt for straff, med disiplinering av kroppen som mål (Foucault, 2014, s. 13, 22)

Den nye kontrollen har 'normalisering' som mål, hvor individets atferd skal passe til fengslets institusjonelle forventninger (Foucault, 2014, s. 122-123; McNeill, 2019, s. 21). Til tross for at dagens disiplin ikke benytter seg av voldelige forhold som på 1700-tallet, mener Foucault (2014) at den oppnår minst like store nyttevirksomheter. Den nye disiplinen kan sies å konstruere menneskekroppen, ved at sjelen lar seg underkue av den kontrollerende makten (Foucault, 2014, s. 22, 123-124).

2.2.2 Panopticon

I Foucault (2014) sine beskrivelser av endringer i måten vi straffer på, benytter han seg av den arkitektoniske modellen *panopticon*, utviklet av Jeremy Bentham. Grunntanken til den nye disiplinen finner man i arkitekturen til en fengsel, som muliggjorde det å overvåke alle innsatte samtidig. I et panoptisk fengsel har man et vaktårn plassert i midten med bygninger rundt, hvor fangevokteren til enhver tid har oversikt over de innsatte. De innsatte har ikke innsyn inn til vaktårnet, og vet derfor ikke om de er iaktatt eller ikke. Derimot har de en visshet om at det er en mulighet for at de blir iaktatt til enhver tid, og må derfor utøve en akseptabel oppførsel. Situasjonene som *panopticon* legger opp til, grunnet den arkitektoniske utformingen, vil ifølge teorien danne grunnlaget for at innsatte selv må regulere egen atferd (Foucault, 2014, s. 174-176).

For Foucault (2014, s. 187) ble *panopticon*, som i utgangspunktet var å forstå som en teknisk løsning, ikke bare en forståelse av kontrollregimet i fengsler. Snarere ble det en modell for å forstå 1800- og 1900-tallets disiplinering og overvåking av det vestlige samfunnet generelt. Med det mener han at *panopticon* illustrerer en styringsteknikk som innehar 'fengselsaktige' funksjoner, ved at man klassifiserer og overvåker hva andre gjør til enhver tid. Denne styringsteknikken gjennomsyrrer store deler av samfunnet, og gjør seg synlig ved blant annet skoler, sykehus, fabrikker, familier og andre arbeidssteder (Foucault, 2014, s. 177-179, 187). Man kan videre se på samfunnet som et sosialt system i lys av modellen, da noen vil utøve uformelle sanksjoner ved normbrudd. Den tekniske løsningen *panopticon* gjør makten mer effektiv, ved at få kontrollerer mange.

Målet er at innsatte skal være synlige for kontrollen, og kontrollen skal være ukontrollerbar. Det vil være tilfelle så fremt det er en mulighet for at den innsatte blir iaktatt, uten å være klar over når dette finner sted. Tanken er at innsatte dermed må regulere egen atferd, i samsvar med forventningene til fengslet, for at det panoptiske prinsipp skal være gjeldende. Det panoptiske prinsipp er at de som skal kontrolleres, kontrollerer seg selv (Foucault, 2014, s. 175). Foucault (2014, s. 180) hevder makten utøves sporadisk, usynlig og lydløst, men at virkningene av den fremmer atferdsregulering.

Panopticon har en ekspansiv funksjon, som ifølge Foucault (2014, s. 181) dreier seg om å styrke samfunnet ved å øke produksjon, være økonomisk gunstig og å heve den offentlige moral; målet er å hele tiden sørge for vekst og utvikling. Modellen åpnet opp for å redusere antallet av dem som utøver makten og øke mengden innsatte. Kontrollen som 'styrer' og 'former' sjelen på avstand, gjør at samfunnet kan bruke mindre ressurser på å kontrollere de innsatte (Foucault, 2014, s. 177, 180).

2.2.3 Panopticon overført til elektronisk kontroll

Foucault (2014) beskriver, som nevnt ovenfor, hvordan styringsteknikken presentert ved *panopticon*, kan overføres til andre sammenhenger. I denne oppgaven er det interessant å se hvordan modellen har overføringsverdi til EK. Teknologit utviklingen i samfunnet har bidratt til at man kan kontrollere og overvåke personer på en ny måte, gjennom databehandling og registreringer av elektronisk informasjon. Domfelte blir kontrollert og overvåket på avstand, siden de soner i sine egne hjem.

Den ekspansive funksjonen til *panopticon*, kan ses i lys av flere av målene med innføringen av EK i Norge. Eksempelvis å redusere soningskøen, motvirke tilbakefall, være mer kostnadseffektiv og virke mer samfunnsøkonomisk, sammenlignet med andre soningsformer (se Kriminalomsorgen, 2019, s. 45; Rasmussen et al., 2016, s. 11, 82-86). Man kan peke på lavere kostnader som økonomisk gunstige, økt produksjon ved at domfelte fremdeles bidrar i samfunnet, og heve den offentlige moral med mer kunnskap om soningsformen (se Kriminalomsorgen, 2019, s. 45; Rasmussen et al., 2016, s. 11, 82-86).

Kontrollen utøves av friomsorgen, siden de er ansvarlige for å overvåke og kontrollere at straffens betingelser overholdes (se Justis- og politidepartementet, 2008, s. 82). Dermed kan man si at de fungerer som det panoptiske vaktårnet. Det at friomsorgen har mulighet til å komme på uanmeldt besøk, kan forstås som at makten er ukontrollerbar. Samtidig bidrar fotlenken til å gjøre de domfelte 'synlige'. Selv om domfelte bor hjemme hos seg selv, er de fremdeles under streng kontroll; avvik og brudd på vilkårene vil bli håndtert døgnet rundt (Forskrift om straffegjennomføring, 2002, §§7-5, 7-7). Fremstillingen av *panopticon* forstås som en styringsteknikk for å fremme atferdsendring og -regulering, ved at domfelte utøver en atferd i tråd med kriminalomsorgens forventninger. Bevisstheten om at man kan kontrolleres til enhver tid, kan bidra til endring av handlingsmønster og atferd. Dersom styringsteknikken fungerer i samsvar med det panoptiske prinsipp, vil de domfelte kontrollere seg selv (se Foucault, 2014, s. 175-176, 180).

Oppsummert kan man si at det nye kontroll- og disiplinsystemet, sett i et straffehistorisk perspektiv, gjør seg synlig ved kriminalomsorgens arbeid i Norge. Det handler i liten grad om å straffe kroppen fysisk, men heller benytte seg av styringsteknikker hvor domfelte selv må regulere egen atferd. Gjennom fremstillingen av *panopticon*, kommer det fram hvordan denne atferdsreguleringen vil kunne fungere ved EK. I kapittel 4 vil jeg undersøke nærmere hvorvidt forskningsdeltakerne i denne studien opplever å måtte tilpasse sin atferd, som en konsekvens av å være 'synlig' og at makten er ukontrollerbar.

2.3 Tightness, depth og weight – Teoretiske begreper for å forstå subjektive soningsopplevelser

For å undersøke og forstå hvordan frihetsinnskrenkelsen og kontrolltiltakene under EK påvirker soningsopplevelsen, vil oppgaven anvende begrepene *tightness*, *depth* og *weight* som analytiske verktøy. Oppgaven vil redegjøre for *depth* og *weight* i korte trekk, og gi en mer detaljert beskrivelse av *tightness*. Dette på grunn av at *tightness* i størst grad belyser soningserfaringene som problemstillingen søker å forstå.

Analytisk belyser de tre begrepene ulike aspekter ved soningsopplevelsen, men samtidig glir de litt inn i hverandre. Crewe (2011a, s. 521) påpeker at de ulike begrepene må ses i lys av sin kontekst, og at konteksten er dynamisk. Begrepene er gradsorienterte – hvor ‘dypt’, hvor ‘tungt’ og hvor ‘tett’ – og vil derfor være relative. Selv om Crewe (2015, s. 62) anvender begrepene i sine studier av innsatte i fengsler av ulik sikkerhetsrangering, oppfordrer han til å oversette rammene rundt disse, og se dem i lys av andre straffegjennomføringer.

2.3.1 Depth

Begrepet *depth* kan forstås som opplevelsen av å være avskåret fra det øvrige samfunnet, og kan benyttes som en metafor på avstanden mellom fengselshverdagen og livet i frihet; desto fjernere ens normale virkelighet oppleves, jo ‘dypere’ er man begravd under overflaten av frihet (Crewe, 2015, s. 54-55; King & McDermott, 1995, s. 90). Denne distansen kan måles i opplevelsen av kontroll- og sikkerhetstiltak, så vel som antall dager til løslatelse eller avstanden til ‘hjem’ og en normal tilværelse. Soningsopplevelsen må forstås i lys av forholdene domfelte soner under som innsatt, som blant annet elementene av kontrolltiltak, materielle goder og privilegier (Downes, 1988, s. 165-166; King & McDermott, 1995, s. 89). Disse elementene vil i stor grad beskrive opplevelsen av tapet av frihet og en innskrenket autonomi, som igjen vil belyse i hvilken grad fengselshverdagen oppleves ‘dypere’ eller ‘grunnere’. Crewe (2015, s. 54-55) forklarer hvordan høysikkerhetsfengsler ofte forstås som en ‘dypere’ soning, i og med at innsatte blir fratatt mer frihet, sammenlignet med fengsler med lavere sikkerhetsnivå. Det betyr imidlertid ikke at *depth* ikke kan benyttes for å forstå soningsopplevelser med EK.

I og med at domfelte under EK soner ute i samfunnet, vil det være nærliggende å anta en ‘grunnere’ soning. Sammenlignet med fengselssoning, vil domfelte som soner med EK

oppleve mindre synlige kontroll- og sikkerhetstiltak. Selv om de til enhver tid har fotlenken rundt ankelen og fysisk blir kontrollert flere ganger i uken, oppholder de seg ikke på et avgrenset område med vakter, låses ikke inne på en celle om kvelden eller må møte til opptellinger flere ganger om dagen. Den fysiske avstanden til frihet er ikke lengre unna enn dørstokken i hjemmet. Til tross for nærhet til friheten, kan avstanden imidlertid oppleves veldig fjern. Shammas (2014) viser hvordan innsatte i fengsler med lavere sikkerhet kan oppleve en mer normalisert hverdag og større frihetsfølelse. Samtidig kan nærheten til friheten oppleves som frustrerende: «The ‘taste of freedom’ is sometimes bittersweet because it promises too much and leaves inmates unfulfilled» (Shammas, 2014, s. 114). Domfelte som soner med EK vil være enda tettere på friheten, i og med de tar del i den normale hverdagen. Det analytiske begrepet *depth*, vil også gjøre seg gjeldende i forbindelse med hvordan hverdagen utspiller seg. I hvilken grad soningshverdagen er preget av institusjonaliserte rutiner og aktiviteter, kan styrke eller svekke opplevelsen av en fraværende frihet. En mer normal hverdag kan gjøre soningen mindre ‘dyp’.

2.3.2 Weight

Weight kan forstås som et bilde på den psykologiske belastningen av straffen, som medfører at soningsopplevelsen kan karakteriseres som ‘lett’ eller ‘tung’. Den psykiske belastningen kan illustreres som «vekt på skuldrene» (Crewe, 2015, s. 56-57; King & McDermott, 1995, s. 89-90). Hvorvidt mister domfelte kontakten med familie og venner? Hvordan er relasjonene til ansatte i fengslet og medinnsatte? Hvordan oppleves de materielle forholdene man soner under? Den psykologiske belastningen av fengslingen omhandler i stor grad om hvorvidt soningen oppleves som en byrde for den innsatte. Dersom man opplever å bli respektert, etablerer trygge relasjoner til medinnsatte og er tilfreds med bosituasjonen, vil dette kunne bidra til en ‘lettere’ soningsopplevelse.

Overført til EK vil den psykologiske tyngden som domfelte opplever, avhenge av blant annet relasjonene til venner og familie, samt forholdet til ansatte i friomsorgen. Dersom man sammenligner straffegjennomføringen med fengsel, vil de som soner med EK i mye større grad kunne opprettholde sine vanlige relasjoner. Dette fordi de kan motta besøk hjemme, snakke ubegrenset i telefonen, og har muligheten til å være aktiv gjennom digital kommunikasjon. På den andre siden vil sammenligningsgrunnlaget til domfelte for mange være en vanlig dag i frihet. Med det utgangspunktet kan det tenkes at soningen oppleves ‘tyngre’, i og med at man ikke har mulighet til å besøke venner og familie i like stor grad som

tidligere, og da spesielt om de bor lengre unna. En annen innfallsvinkel kan være at man selv skjærer seg fra venner og familie, dersom man for eksempel ikke velger å være åpen om soningssituasjonen. På grunn av at domfelte soner hjemme, vil det være nærliggende å anta at de materielle forholdene ikke veier 'tyngre' under soningen, enn de gjør til vanlig.

2.3.3 Tightness

Crewe (2011a, s. 509-510) antyder at den 'senmoderne' straffepraksisen i dagens samfunn bærer med seg nye frustrasjoner, som ikke beskrives av de etablerte begrepene innenfor 'pains of imprisonment' litteraturen. Frustrasjonene han nevner er særlig relatert til hvordan den 'senmoderne' formen for makt påvirker innsattes soningshverdag. Crewe (2011a; 2015) utviklet begrepet *tightness*, som kan forstås som en metafor på hvordan kontrollen man er underlagt kan oppleves psykologisk invaderende. Kontrollen legger opp til at innsatte får ansvar for regulering av egen atferd, men samtidig skal denne selvreguleringen møte fengslets krav om oppførsel og progresjon på den andre siden. Her synliggjøres en frustrasjon knyttet til selvregulering gjennom uforutsigbarhet og risikovurdering (Crewe, 2011a, s. 518-520).

Makt forstås ved at noen får noen andre til å utføre handlinger, som de ellers ikke ville utført (Engelstad, 1999). Den mer 'autoritære' makten blir ofte assosiert med straffeinstitusjoner, hvor innsatte skal føye seg etter fengslets forventninger. Her blir man gjerne fortalt av myndighetspersoner eller ansatte i fengslet hva du skal gjøre, og likeså ikke gjøre. For å illustrere forskjellene mellom den mer 'autoritære' og den 'senmoderne' formen for kontroll, vil jeg benytte meg av Crewe (2011a, s. 519) sitt eksempel. Makten kan forstås som mer 'autoritær' dersom ansatte i fengslet sier: «you step over that line, and I'll have you» (Crewe, 2011a, s. 519). Den 'senmoderne' formen for makt vil derimot tillate domfelte å trække over streken, siden domfelte gis mer ansvar for egne avgjørelser (Crewe, 2011a, s. 519). «Now, the prisoner is given greater autonomy – in a limited and localized way – but is enlisted in the process of self-government and held responsible for an increasing range of decisions» (Crewe, 2011a, s. 519). I stedet for å følge pålegg og krav som gis, er de innsatte selv forpliktet til å styre sin opptreden og atferd på en passende måte, da de risikerer konsekvenser ved uakseptabel oppførsel (se Crewe, 2011a, s. 524; Crewe, 2015, s. 58). Med mer ansvar for egne handlinger, følger også en større risiko (Crewe, 2011a, s. 519). Overgangen til den 'mykere' maktformen illustrerer et skille hvor de innsatte gikk fra å være et objekt for straffen, til å bli aktør for egen fengsling (Crewe, 2011a, s. 519). Samtidig som den nye maktformen kan forstås ansvarliggjørende, kan man argumentere for at den har en iboende

‘autoritær’ makt i bunn. «The line between a guiding hand and a stiff, constraining grip is a fine one» (Crewe, 2011a, s. 523). Dersom en innsatt hadde vurdert å tråkke over streken som riktig avgjørelse, vil ansatte i fengslet ha mulighet til å gripe inn dersom de ikke mener det var riktig handlingsalternativ (se Crewe, 2015, s. 53, 58).

Den ‘senmoderne’ straffepraksisen er et resultat av overgangen fra bruk av en mer ‘autoritær’ makt som middel for kontroll, til en makt som utøves i en ‘mykere’ form (Crewe, 2011a, s. 523-524). Den ‘mykere’ makten utspiller seg psykologisk, og kontrollerer de innsatte blant annet gjennom skriftlige rapporteringer. De innsatte må vurdere hva som er ‘riktig’ atferd, fordi alt det de innsatte foretar seg kan bli rapportert, og de må derfor hele tiden vurdere hva de tror er forventet av dem (Crewe, 2015, s. 58). «Power of the pen» skisserer hvordan ansatte i fengslet har myndighet og mulighet til å notere ned og rapportere hva de innsatte gjør, og eventuelt ikke gjør. Utfallet av rapporteringene kan ved senere anledninger medføre privilegier eller konsekvenser for den enkelte (Crewe, 2011a, s. 518; Crewe, 2011b, s. 464-465).

Innsatte kan oppleve den ‘myke’ maktformen som begrensende, uforutsigbar og ‘tettere’, siden fengslet setter forventinger til ‘riktig’ progresjon (Crewe, 2011a, s. 514-515). Kravet til progresjon innebærer at innsatte i større grad må involvere seg aktivt i straffegjennomføringen. De må vise vilje og evne til endring, da det ikke holder å kun følge reglene som forventet. Hvilken endring og hva som skal til for å bevise en progresjon, utspiller seg nærmest som et psykologisk spill. Til tross for en gjennomgående positiv progresjon, opplever innsatte det er få ‘feiltrinn’ som skal til, før de blir satt tilbake i prosessen. En annen frustrasjon som kan melde seg i forbindelse med progresjonskravet, er at innsatte kan oppleve å måtte ta på seg en ny rolle og identitet for å bli akseptert av fengselet (Crewe, 2011a, s. 515-516). På den andre siden kan noen oppleve en ‘tett’ soning som positivt, i forbindelse med å forberede seg på livet utenfor fengsel.

Tightness kan anvendes for å få en forståelse for soningsopplevelsen i ‘senmoderne’ straffeinstitusjoner. Det å hele tiden være på vakt i forbindelse med å handle og utøve riktig forventet atferd, kan forårsake en ‘tett’ og belastende soningsopplevelse (Crewe, 2011a, s. 522). Desto høyere grad av rapporteringer og ‘overvåking’, jo mer usikkerhet kan det medføre. På den ene siden blir man ansvarliggjort, men samtidig kan man forstå all kontrolleringen som mistro mot de innsatte. *Tightness* innehar et iboende aspekt hvor innsatte

må regulere egen atferd som er akseptert av fengslet (Crewe, 2015, s. 58), og dette bærer med seg at maktformen bergenser handlingsfriheten til den enkelte (Crewe, 2011a, s. 524). Dersom man opplever å bli fratatt myndigheten til å bestemme hvordan man selv skal opptre, samt at innsatte potensielt må innta en ny rolle eller identitet, kan den ‘senmoderne’ makten oppleves undertrykkende. Ved hjelp av begrepet *tightness*, kan man forstå hvordan soningsopplevelsen kan erfares som en underliggende psykologisk kontroll (Crewe, 2011a, s. 524).

2.3.4 Hvordan forstå soningsopplevelser med elektronisk kontroll i lys av tightness

Soningsopplevelser med EK kan belyses gjennom *tightness*, ved å se på hvordan rapporteringer, ansvarliggjøring, selvregulering og uforutsigbarhet påvirker soningsopplevelsen. Under straffegjennomføring med EK skjer kontrollen på avstand, og det ligger mye makt i rapportene og advarslene. Alle avvik i form av brudd på retningslinjene til domfelte, som å møte for sent på jobb, ikke være hjemme når man skal eller innta rusmidler, vil bli dokumentert (se Forskrift om straffegjennomføring, 2002, §7-7). Noen regelbrudd vil medføre større konsekvenser enn andre. I henhold til «power of the pen», må domfelte være påpasselige med å regulere og tilpasse egen atferd til forventningene til kriminalomsorgen (se Crewe, 2011a, s. 518; Crewe, 2011b, s. 464-465). Aspektet av progresjon vil være høyst aktuelt for de som soner delgjennomføring, for i det hele tatt å få muligheten til en overføring til EK. Progresjonen under straffegjennomføringen med EK vil være like aktuell for både hel- og delgjennomførere (Rokkan, 2012b, s. 20, 22). Brudd på vilkårene kan føre til skriftlig advarsel eller overføring til fengsel (Forskrift om straffegjennomføring, 2002, §7-7).

Domfelte som soner med EK er selv ansvarlige for å følge og forholde seg til kriminalomsorgens retningslinjer – altså regulere egen atferd i samsvar med gitte forventninger (se Crewe, 2011, s. 522; Crewe, 2015, s. 58). Selv om domfelte som soner med EK sannsynligvis opplever å ha mer autonomi enn de som soner i fengsel, kan en frustrasjon knyttet til mindre selvbestemmelse melde seg hos dem også, hvilket kan oppleves belastende. To av forskningsdeltakerne i studien til Rasmussen et al. (2016, s. 50), som fra tidligere hadde fengsels erfaring, uttrykker for eksempel at fengselssoningen var lett, sammenlignet med EK. Dette begrunner de i at EK var krevende på grunn av ansvaret for egne gjøremål og forpliktelsene som følger med (se Crewe, 2011a, s. 519). En opplevelse av uforutsigbarhet melder seg, om man ikke med sikkerhet vet hva som forventes av en (se Crewe, 2011a, s. 522; Freeman & Seymour, 2010, s. 133). Dersom domfelte opplever denne uforutsigbarheten, kan det føre til en ‘tettere’ soningsopplevelse (se Crewe, 2011a, s. 520).

Vekslingen mellom å leve i 'frihet' og 'innesperret' kan føre til en forvirring over egen status, og McNeill (2019, s. 9) beskriver det som å leve i 'semifrihet'. EK legger opp til at man lever et tilsvarende normalt liv, samtidig som man er underlagt restriksjoner som innskrenker friheten. 'Semifriheten' byr på flere 'fristelser' i samfunnet, som blant annet muligheten til å drikke alkohol, innta andre rusmidler, dra på butikken om man trenger melk, være med på spillkveld hos en kompis, ta seg tid til å spise dessert hos mormor, eller bare leve det livet man er vant til. Dette er 'fristelser' som til enhver tid er lett tilgjengelige for de domfelte. Disse kan forstås som honningfeller av risiko, eller ses på som 'landminer' – trår man feil, kan konsekvensene være store for den det gjelder (McNeill, 2019, s. 44-45). Vissheten om risikoene er i seg selv en belastning og en form for *tightness*. Domfelte blir ansvarliggjort og må selv regulere atferden rundt og vekk fra 'landminene' (Crewe, 2015, s. 56).

Den underliggende psykologiske kontrollen domfelte er underlagt, kan oppleves inngripende ved at den fremmer en bestemt selvregulering av atferd (Crewe, 2011a, s. 522; McNeill, 2019, 13). EK kan karakteriseres som en 'myk' form av makt, hvor kontrollen domfelte er underlagt kan oppleves 'lettere', i og med den innehar mindre 'autoritære' trekk sammenlignet med fengsel. På den andre siden er de underlagt flere kontrollerende tiltak, som blant annet uanmeldte kontrollbesøk og restriksjoner som kan oppleves mer påtrengende (se Crewe, 2011a, s. 524; 2015, s. 59; Shammass, 2014, s. 116).

I kapittel 4 vil jeg undersøke nærmere hvordan domfelte i denne studien opplever 'fristelsene' som belastende i hverdagen, og i hvilken grad de opplever EK som psykisk krevende og 'tett', på grunn av kontrolltiltakene de er underlagt.

2.4 Straffebevissthet

For å forsøke å forstå hvilken type straff EK er, vil oppgaven ha en subjektiv tilnærming til straffeopplevelsen. Dette ved å benytte begrepet *straffebevissthet*, som legger vekt på at det er domfelte som konstruerer straffeopplevelsen (Sexton, 2015, s. 133). Det muliggjør å rette et blikk på EK fra forskningsdeltakernes perspektiv, og ikke kun beskrive straffen ut fra dens formål.

2.4.1 Fra en objektiv til subjektiv forståelse av straff

Tradisjonelt når man snakker om hvor 'hard' en straffegjennomføring er, benyttes en objektiv tilnærming av straffeopplevelsen. Den objektive tilnærmingen fokuserer i all hovedsak på hvordan lovgiveren forstår opplevelsen av straff som påføres domfelte, og unngår å vektlegge de faktiske soningsopplevelsene (Hayes, 2018, s. 237). I denne sammenheng vil man kunne si at fengsel gjerne er en 'hardere' form for straff sammenlignet med EK, i tillegg vil lengden av dommen være av betydning. De siste 20 årene er det imidlertid flere som har kritisert den objektive tradisjonen sin forståelse av straff, da den ikke tar høyde for den subjektive opplevelsen som domfelte utsettes for før, under og etter straffegjennomføringen (se Hayes, 2016; Hayes, 2018; Laursen et al., 2020; Sandøy, 2020; Sexton 2015). Eksempelvis kan dette potensielt være en identitetskrise i forkant av straffegjennomføringen, opplevelsen av å miste autonomi under soningen, og en stigmatisering av å være straffedømt i ettertid.

'Pains of punishment' kan i lys av en subjektiv forståelse for straff, defineres som «a personal experience of physical, mental, or emotional suffering by a penal subject, arising from their punishment by agents of a criminal justice system» (Hayes, 2018, s. 239). Ubehaget som oppleves straffende er subjektivt betinget, og det kan kun defineres av det individet som opplever den enkelte straffen. Hayes (2018, s. 239) påpeker at en persons subjektive straffeopplevelser vil være farget av ens sosiodemografiske kontekst, som blant annet kjønn, alder, etnisitet og sosioøkonomisk kapital. En kritikk som rettes mot den subjektive tilnærmingen av straff, er at det er problematisk å avgrense hva som inngår i straffeopplevelsen; det vil være vanskelig å skille mellom ubehaget som er knyttet til selve straffeopplevelsen, og utfordringer individet ville opplevd uavhengig av straffereaksjonen (Ryberg, 2010, s. 82-87). I tillegg rommer straffeopplevelsen en relativ karakter, hvilket gjør det utfordrende å måle alvorlighetsgraden til straffeopplevelsen. På den andre siden vil individuelt betingede straffeopplevelser være problematiske å forstå, dersom man ikke tar hensyn til den domfeltes livskontekst. Det at straffeopplevelsen er relativ og varierer fra en domfelt til en annen, er med på å belyse dimensjonen av subjektivitet i opplevelsen.

Siden den objektive tilnærmingen ikke vektlegger en subjektiv dimensjon, hevder Sexton (2015, s. 114) den innehar en begrenset forståelse av selve soningsopplevelsen. Hun påpeker at straff «is something that is done to people and experienced by people» (Sexton, 2015, s. 115). *Straffebevissthet* er et begrep Sexton (2015, s. 114, 120) introduserer for å forstå hvordan domfelte reflekterer rundt straffen som et sosialt fenomen, og hvordan straffen gir

mening til domfelte. For å forstå straffen som ligger til grunn i soningsopplevelsen, trekker hun særlig fram to dimensjoner av *straffebevissthet*: Straffens alvorlighetsgrad knyttet til opplevelsen av straffens intensitet, og 'gapet' mellom forventet og opplevd straff (Sexton, 2015, s. 114).

2.4.2 Den subjektive dimensjonen av straff

Straffebevissthet forstås ifølge Sexton (2015, s. 120) som et subjektivt fenomen som delvis er basert på objektive forhold. Med det mener hun at det er et objektivt forhold, som en hendelse eller tilstand, som oppleves straffende. Den subjektive opplevelsen av straff ligger imidlertid i tolkningen av hvorfor det objektive forholdet oppleves straffende (Sexton, 2015, s. 120). For å vise med et eksempel, kan innsatte oppleve at maten som serveres i fengslet er dårlig mat, hvor den straffende opplevelsen i objektiv forstand er den dårlige maten. Ifølge Sexton (2015, s. 120) vil dette være en konkret straffeopplevelse. Dersom innsatte tolker den dårlige maten som at fengslet ikke bryr seg om dem, eller opplever det som å bli behandlet på en nedverdiggende måte, er det en forståelse av den opplevde subjektive straffen. Siden den subjektivt opplevde straffen er mer abstrakt enn den objektive, blir den omtalt som en symbolsk straffeopplevelse (Sexton, 2015, s. 120). For å gå i detalj i Sexton (2015, s. 114) sin teori om *straffebevissthet*, er det abstraksjonsnivået som avgjør alvorlighetsgraden av den opplevde straffen. Alvorlighetsgraden av abstraksjonsnivået er høyere ved en symbolsk straffeopplevelse, enn ved en konkret; selve straffeopplevelsen av å være fengslet har lavere alvorlighetsgrad (objektiv og konkret ved at man sitter i fengsel), men om den subjektive tolkningen av fengslingen (det straffende element) viser til tap av selvtillit, selvfølelse, identitet og selvbestemmelse, indikerer det en høyere alvorlighetsgrad av abstraksjonsnivået av den subjektivt opplevde straffen (symbolsk straffeopplevelse) (se Sexton, 2015, s. 114, 120).

Domfelte er aktivt involvert i konstruksjonen av straffen (Sexton, 2015, s. 133), og den subjektive straffeopplevelsen konstrueres som en konsekvens av objektive forhold (se Sexton, 2015, s. 120). I lys av EK kan de uanmeldte kontrollbesøkene på den ene siden oppleves straffende fordi det kommer kontrollører hjem til en (konkret), og på den andre siden forstås og oppleves som ydmykende og umyndiggjørende (symbolsk) (se Sexton, 2015, s. 120). Den subjektive tolkningen og bevisstgjøringen om at det straffende element oppleves ydmykende og umyndiggjørende, vil i dette eksemplet ha høyest alvorlighetsgrad.

Straffebevissthet muliggjør det å se på straff som et subjektivt fenomen, og åpner dermed opp for opplevelser av straff som ikke er intendert fra lovgivers side, men som samtidig vil være betinget av den (Sexton, 2015, s. 118). Tap av frihet er en konsekvens av straffereaksjonen (konkret straffeopplevelse) som er tilsiktet fra lovgiver, og Sexton (2015, s. 123-126) finner at den subjektivt opplevde straffen inkluderte tap av autonomi, selvtillit og personlighet/identitet (symbolsk), hvilket kan forstås som utilsiktede straffeopplevelser. På den andre siden påpeker Laursen et al. (2020, s. 375) hvordan ventetiden forut straffegjennomføringen kan oppleves som straff i seg selv. Opplevelsen av ventetiden som straffende er ikke intendert fra lovgivers side, og den er formelt sett ikke en del av straffereaksjonen. Frustrasjonene som derimot melder seg, som blant annet å ha 'livet på vent', usikkerhet, fortvilelse og angstfølelse, kan oppleves vanskeligere og mer psykologisk belastende enn selve soningen (Laursen et al., 2020, s. 374-375, 378). Sandøy (2020) sin studie tar for seg de opplevde straffende elementene i kriminalomsorgens ungdomsprogrammer, som i utgangspunktet ikke er ment som straff, men heller å hjelpe ungdommene på 'riktig' vei. Samtidig finner han at flere av deltakerne opplevde programmet som straffende i forhold til tidsbruk, det å 'miste seg selv' og tap av verdighet og sosiale relasjoner (Sandøy, 2020, s. 1). *Straffebevissthet* åpner altså opp for en bredere forståelse av hva domfelte opplever som straff, hvor den symbolske straffeopplevelsen, som ofte ikke er tilsiktet som straff fra lovgiveren, er den Sexton (2015, s. 120) bemerker som straffen med høyest alvorlighetsgrad.

2.4.3 Det opplevde 'straffegapet'

'Straffegapet' er forholdet mellom forventningene til straffen og den opplevde straffen. Dersom den opplevde straffen er 'verre' enn forventet, kategoriserer Sexton (2015, s. 128-130) 'straffegapet' som mer alvorlig. På den andre siden vil alvorlighetsgraden være mindre, dersom forventningene til straffen er mer alvorlige enn den faktisk opplevde straffen. Forventningene domfelte sitter med i forkant av en straff vil variere, og kan for eksempel være påvirket av tidligere straffeerfaring, hva man har hørt, hva man har sett på film og gjennom interaksjon med tidligere straffedømte. En annen årsak kan være at forventningene er normativt betinget (Sexton, 2015, 130-131); hvordan straffen burde være, og da særlig basert på rettferdighet. Er behandlingen av domfelte rettferdig? Er dommen for det aktuelle lovbruddet rettferdig, sett i forhold til andre lovbrudd? Denne vurderingen vil altså være normativ, hvor det er domfeltes subjektive oppfatninger av straff som er førende.

Schinkel (2014, s. 17-19) illustrerer et skille mellom hva rettssystemet forstår som legitim straff (knyttet til lovbrudd, prejudikat og Norges lover), og om hvorvidt domfelte opplever den som rettferdig (normativt betinget). Hennes forståelse kan ses i lys av *straffebevissthet*, siden straffens opplevde legitimitet handler om hvorvidt straffen oppleves som rettferdig eller urettferdig på den ene siden, og om domfelte aksepterer straffen fordi rettssystemet blir sett på som legitim på den andre (Schinkel, 2014, s. 62, 91). Dersom straffen oppleves rettferdig, kan det være lettere å gi mening til den. 'Gapet' mellom domfeltes forventninger og selve straffeopplevelsen, vil være avgjørende for meningskonstruksjonen av straffen (Sexton, 2015, s. 114, 118). En opplevd straff som bærer med seg større tap enn forventet eller hva man syntes var rimelig, oppleves som særlig alvorlig (Sexton, 2015, s. 126). Schinkel (2014) påpeker at en straff som oppleves meningsfull, øker sannsynligheten for å avstå fra ny kriminalitet (2014, s. 1-2), som også er det overordnede formålet i norsk straffepraksis (Justis- og politidepartementet, 2008, s. 37).

I kontekst av straffegjennomføring med EK, er det mulig at tilretteleggingen for å beholde arbeid og sosiale relasjoner i hverdagen, oppleves som en meningsfull komponent i straffegjennomføringen. Utvalget til Sexton (2015, s. 125-126) trekker nemlig fram den sosiale distansen til familien, som en betydelig komponent i den opplevde straffen i fengsel.

Oppsummert handler *straffebevissthet* om den subjektive straffeopplevelsen, snarere enn den objektive. Den subjektive tilnærmingen handler om hva det er ved den 'objektive' straffen som oppleves straffende (Sexton, 2015, s. 120). Derimot er ikke de objektive forholdene begrenset til straffegjennomføringen, og Laursen et al. (2020) peker på hvordan ventetiden på soningen kan oppleves mer straffende enn selve straffegjennomføringen. Opplevelsen av det straffende element kan være både tilsiktet og utilsiktet av lovgiveren, hvor alvorlighetsgraden vil avhenge av straffens intensitet og 'straffegapet' (Sexton, 2015, s. 114). Siden soning i fengsel tradisjonelt beskrives som en 'hardere' straff, vil det være interessant å undersøke hvordan forskningsdeltakerne reflekterer rundt de straffende elementene med EK. Ved hjelp av Sexton (2015) sin forståelse av *straffebevissthet*, vil forskningsdeltakernes refleksjoner rundt hvordan straff EK er, analyseres i kapittel 5.

3 Metode

3.1 Innføring

Formålet med dette kapitlet er å gi en beskrivelse av forskningsprosessen som ligger til grunn for oppgaven. Følgelig åpner jeg for at leseren får innsikt i de metodiske valgene og fremgangsmåten benyttet, som igjen vil være avgjørende for vurderingen av resultatet av undersøkelsen. Gjennom redegjørelsen vil jeg peke på styrker ved de metodiske valgene som er tatt, i tillegg til å reflektere rundt undersøkelsens begrensninger. Først vil jeg redegjøre for valg av metodisk tilnærming, herunder det kvalitative intervjuet. Videre følger en beskrivelse av datainnsamlingen og bearbeidelsen av datamaterialet. Avslutningsvis vil jeg reflektere rundt undersøkelsens validitet og reliabilitet, samt etiske hensyn som er foretatt.

3.2 Valg av metodisk tilnærming

Problemstillingen skal være retningsgivende for valg av metodisk tilnærming (Jacobsen, 2016, s. 89). Jeg vurderte at en kvalitativ tilnærming, nærmere bestemt det kvalitative intervjuet, var den best egnede metoden for dette prosjektet, i og med at problemstillingen søker å forstå subjektive soningsopplevelser med EK. Denne undersøkelsen søker å oppnå en forståelse av subjektive opplevelser av et fenomen, og Ryen (2002, s. 20) trekker fram at kvalitative metoder særlig egner seg i søken etter aktørenes perspektiver og meninger. Med det ønsker jeg å oppnå en dypere innsikt og et mer nyansert bilde av soningsopplevelsene og hverdagen med EK (se Kvale & Brinkmann, 2015, s. 20; Repstad, 2019, s. 17).

Tidlig i prosessen gjorde jeg meg opp en mening om at jeg ønsket å undersøke personers soningserfaringer. Valget om å undersøke domfelte som har sonet med EK, ble tatt etter den første samtalen med veileder og et omfattende litteratursøk. Jeg fattet fort interesse for tematikken, da jeg oppdaget lite tilgjengelig norsk forskning på selve soningsopplevelsen. Oppgaven har redegjort for tidligere forskning på EK (se kapittel 1.5.3), hvor undersøkelsene i all hovedsak har hatt en kvantitativ tilnærming, og datamaterialet dermed gjøres målbart ved bruk av tall og statistikker (se Andersen & Telle, 2019; Rasmussen et al., 2016; Rokkan, 2012a; Skardhamar 2013). De kvantitative studiene referert til ovenfor, har til formål å si noe om et større utvalg, ved å bidra med kunnskap om blant annet tilbakefallsrater ved EK, og indikasjoner på hvilke variabler som påvirker disse. Derimot mangler det kunnskap om domfeltes subjektive opplevelser med denne straffeformen, hvor det er hensiktsmessig å benytte seg av en kvalitativ tilnærming.

3.2.1 Det kvalitative intervjuet

Det kvalitative intervjuet er godt egnet for å innhente kunnskap om forskningsdeltakernes tanker, følelser og erfaringer, hvilket i analysen danner grunnlag for forskningsdeltakernes uttrykte opplevelser av soningshverdagen under EK (se Jacobsen, 2016, s. 129, 146-147). Intervjuet legger altså til rette for at man innhenter informasjon fra de som blir intervjuet, og følgelig er det deres forståelse av det sosiale fenomenet som kommer fram (se Jacobsen, 2016, s. 129, 146-147). En av styrkene ved det kvalitative intervjuet, er at man får kunnskap om subjektive oppfatninger direkte fra kilden (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 156).

Det kvalitative intervjuet åpner for en variasjon i strukturingsgrad, hvor det på det ene ytterpunktet kan være en samtale, mens på det andre ytterpunktet forløper seg som en ren utspørring. Ofte benytter man en middelvei; man har et formål med samtalen, forberedt noen spørsmål eller tematikker man skal innom på forhånd, men samtidig er man åpen for fleksibilitet i forbindelse med både spørsmål og svar (se Ryen, 2002, s. 15). Jeg har valgt å benytte meg av et semistrukturert intervju, hvor formen åpner for en samtalelignende dialog. Samtidig har man mulighet til å styre samtalen, slik at man får belyst tematikken undersøkelsen søker kunnskap om (Jacobsen, 2016, s. 146, 149-50).

I forkant av intervjuene utarbeidet jeg en intervjuguide (se vedlegg 1), som er tematisert for å kunne belyse problemstillingen. Spørsmålene er i all hovedsak utformet for å være åpne og fleksible (Jacobsen, 2016, s. 129-130), slik at forskningsdeltakerne kan svare fritt på dem, komme med informasjon som jeg ikke eksplisitt spør om, og få fortelle sine historier og opplevelser uavbrutt. For å vise til et par eksempler opplevde jeg at forskningsdeltakerne beskrev flere aspekter ved soningsopplevelsene, i tillegg til å reflektere over egne uttalelser på spørsmålene: «Kan du fortelle om noen spesielle situasjoner eller hendelser under soningen?»; «Er det noen situasjoner hvor du følte at fotlenken begrenset deg fra normale daglige gjøremål?»; «Et mål med fotlenkesoning er å opprettholde normalitet og selvforvaltning. Hvilke tanker gjør du deg rundt det?» Noen spørsmål anså jeg derimot som nødvendig å stille litt mer konkret, i og med at jeg var ute etter ulike og spesifikke aspekter ved soningen: «Var du åpen om soningssituasjonen din? Hvorfor, hvorfor ikke?»; «Opplevde du noen ganger å få advarsel? Hva skjedde?» Videre ble deres beskrivelser utgangspunkt for neste spørsmål. Jeg stilte oppfølgingsspørsmål der det måtte passe, i tillegg oppfordret jeg stadig forskningsdeltakerne til å utdype og begrunne sine svar (se Repstad, 2019, s. 78). I

disse tilfellene etableres det refleksjoner over deres egne soningsopplevelser, som har vist seg å være av stor verdi i analysen. Intervjuguiden fungerte som en ramme for samtalen, ikke som en oppskrift.

3.2.2 utfordringer ved bruk av det kvalitative intervjuet

For å kunne reflektere over mulige begrensninger ved det kvalitative intervjuet, er det hensiktsmessig å se nærmere på elementer ved metoden som kan by på utfordringer. Flere av disse redegjøres for i kapittel 3.3.3 og 3.5, da de omhandler datainnsamlingen og hensynet til forskningsetikk. Her vil jeg derimot ta for meg utfordringer knyttet til spørsmålsformuleringen, og det asymmetriske maktforholdet som gjør seg synlig i intervjusituasjonen.

Ovenfor redegjorde jeg for utformingen av spørsmål til intervjuguiden. Hvordan intervjusituasjonen utspiller seg og hvordan man stiller spørsmålene, farger datamaterialet intervjuet produserer. Et mål er at forskningsdeltakerne selv skal få sette ord på sine opplevelser, og dermed bør man unngå å formulere ledende spørsmål (se Kvale og Brinkmann, s. 201). Under intervjuene opplevde jeg at forskningsdeltakerne brukte ord og formuleringer som ble introdusert for dem i spørsmålet. Særlig gjaldt dette oppfølgingsspørsmålet der forskningsdeltakerne beskrev sine opplevelser av selvbestemmelse under soningen (se vedlegg 1): «Følte du deg noen ganger umyndiggjort?». Alle forskningsdeltakerne, med unntak av en, bruker deretter ordet «umyndiggjort» i sin beskrivelse av opplevelsen av selvbestemmelse. De av forskningsdeltakerne som ikke selv forklarte hvorfor, spurte jeg: «kan du utdype hvorfor?» Selv om forskningsdeltakerne benyttet seg av ord fra spørsmålene, inneholder datamaterialet deres egne formuleringer og refleksjoner.

Som en konsekvens av det kvalitative intervjuets kontekstuelle og dynamiske natur, kan variasjonen i spørsmålene ses på som en utfordring. Dette fordi man verken stiller alle de samme spørsmålene, eller formulerer dem likt til hele utvalget. I tillegg vil samtalen med de ulike forskningsdeltakerne bære preg av interaksjonen med meg som intervjuer, samt deres forståelse og fortolkning av spørsmålene. Dette vil føre til ulike svar, men samtidig åpner det for en perspektivberikelse.

Selv om man ønsker at intervjuet skal ha en samtalelignende form, vil det foreligge et underliggende asymmetrisk maktforhold i en intervjusituasjon (Kvale og Brinkmann, 2015, s. 51-52). Det er intervjueren som setter begrensningene i forhold til tematikk, leder samtalen under intervjuene, og sitter med fortolkningsmakten i ettertid. I mitt tilfelle kan man trekke fram flere elementer som kan ha virket inn på intervjusituasjonen. Selv om forskningsdeltakerne var ferdigsonet, er de fremdeles domfelt for et lovbrudd. Her kan intervjuet potensielt etablere et skille i moralsk status, hvor jeg som intervjuer står som representant for en som forholder meg til lovene i samfunnet, mens forskningsdeltakerne på en eller annen måte har vært på kant med disse. Intervjusituasjonen søker å skape trygge og tillitsfulle relasjoner på kort tid, noe som er vanskelig i seg selv, men blir ytterligere problematisk dersom den ene parten føler seg underlegen den andre. Med tanke på at domfelte allerede betegnes som en sårbar gruppe (Norsk senter for forskningsdata, 2018), ville det vært særlig uheldig om deltakerne opplevde at jeg som intervjuer hevet meg over dem. Samtidig vil det være umulig å unngå det faktum at de er tidligere domfelte, da det er deres opplevelser knyttet til soningen undersøkelsen søker kunnskap om. Ved å anvende et nøytralt språk – ord og formuleringer som unngår stigmatisering – og uttrykke forståelse for deres opplevelser, tror jeg forskningsdeltakerne oppfattet intervjusituasjonen som åpen og trygg. I tillegg kan det faktumet at jeg rekrutterte forskningsdeltakerne gjennom eget nettverk (redegjøres for i kapittel 3.3.1) ha spilt en rolle i intervjusituasjonen. Forskningsdeltakerne kunne innhente informasjon om meg på forhånd, både fra felles bekjente og internett, og mulig har det vært etablert en trygghet og tillit forut intervjuene. I tillegg antar jeg at min status som student har ufarliggjort intervjusituasjonen. Dette fordi forskningsdeltakerne tidligere har vært i kontakt med politiet, hvor asymmetrien i maktforholdet er veldig synlig. Det at jeg er student, at jeg og forskningsdeltakerne har felles bekjente og at vi har tilsynelatende like livssituasjoner, da de ikke er under straffegjennomføringen nå, opplevde jeg bidro til å jevne ut det asymmetriske maktforholdet.

3.3 Datainnsamling og analyse

3.3.1 Rekrutteringsprosess og utvalg

Proessen med å rekruttere forskningsdeltakere til prosjektet bød på større utfordringer enn jeg hadde forventet på forhånd. Når man skal gjennomføre et prosjekt som har til hensikt å studere soningsopplevelser, er det å foretrekke å gjøre det i 'regi' av kriminalomsorgen. Dette omfattet at jeg sendte inn en søknad til kriminalomsorgen region sørvest, som inneholdt en

prosjektskisse, intervjuguide, informasjonsskriv, og et anbefalingsbrev skrevet av veileder. Først når søknaden eventuelt innvilges, vil man bli satt i kontakt med de aktuelle friomsorgskontorene. Parallelt søkte jeg til Norsk senter for forskningsdata (NSD), da forskningsprosjektet er meldepliktig grunnet innhenting av personopplysninger. På grunn av personlige årsaker, ble søknadsprosessen satt i gang senere enn planlagt, og begge søknadsprosessene krevde en viss behandlingstid. Først ble søknaden til NSD innvilget (se vedlegg 4), og et par uker senere kom en etterlengtet innvilgelse fra kriminalomsorgen. Jeg fikk tildelt to kontaktpersoner. Sammen hadde friomsorgskontorene beregnet at de kunne sette meg i kontakt med ønskede forskningsdeltakere til undersøkelsen, seks til åtte personer som da sonet med EK.

Det største hindret i prosessen kom derimot dagen etter søknaden ble innvilget. 12. mars innførte regjeringen de mest inngripende tiltakene i fredstid på grunn av koronapandemien, og disse tiltakene påvirket alle samfunnssektorer i Norge, inkludert kriminalomsorgen. Jeg snakket flere ganger med kontaktpersonene mine i løpet av de to kommende ukene, hvor de beskrev en omstilling og omorganisering av alle straffegjennomføringer, som en konsekvens av koronatiltakene. De var imøtekommende og forsiktig optimistiske, da vi sammen prøvde å finne en løsning for gjennomføring av prosjektet. Vi snakket om at telefonintervju kunne la seg gjøre, men de konkluderte etter hvert med at den krevende situasjonen med de nyinnførte reglene og ressursmangel, gjorde det vanskelig å gjennomføre prosjektet. Selv om det ville vært ideelt å gjennomføre undersøkelsen i samarbeid med kriminalomsorgen, så jeg meg nødt til å tenke alternativt, da jeg ikke ønsket å utsette prosjektet på ubestemt tid.

I dialog med veileder bestemte jeg meg for å forsøke å rekruttere forskningsdeltakere ved å ta i bruk eget nettverk og sosiale medier. Opprinnelig ønsket jeg å snakke med begge kjønn, samt hel- og delgjennomførere. Kravene til utvalget ble senket, og det eneste kriteriet for å kunne delta i forskningsprosjektet, ble satt til at man hadde sonet med fotlenke. Teksten jeg postet på Facebook ble delt 18 ganger av venner og bekjente:

Hei alle sammen! Jeg skriver masteroppgave om soningserfaringer med elektronisk kontroll, også kjent som fotlenkesoning. Kriminalomsorgen har i disse koronatider ikke kapasitet eller mulighet til å legge til rette for intervjuer, og derfor tyr jeg nå til facebook. Har du, eller kjenner du noen som kjenner noen, som har sonet med fotlenke, og som kunne tenke seg å stille til intervju (over telefon eller messenger)?

Spørsmålene vil handle om opplevelsene og erfaringene knyttet til straffegjennomføringen, innenfor temaene hverdag, kontroll og 'rehabilitering'. Om det skulle være noe tvil, vil alle som stiller opp til intervju bli anonymisert. Intervjuet vil ta 30-60 minutter. Alder, kjønn eller bosted er ikke relevant, eneste kriteriet er at du har sonet med fotlenke. Ikke tagg noen i dette innlegget, men kontakt meg heller på personlig melding. Håper å høre fra noen av dere, og dere kan selvsagt også stille meg spørsmål om det er noe dere lurer på! (Facebookstatus)

På grunn av omstendighetene, hvor jeg var nødt til å være løsningsorientert og fleksibel, mener jeg at denne løsningen hadde et best mulig utfall. To av forskningsdeltakerne kontaktet meg direkte, mens tre kontaktet jeg etter å ha blitt informert av felles bekjente, som alt hadde snakket med potensielle forskningsdeltakere. Dersom en av de felles bekjente eller andre personer er nysgjerrige og ønsker informasjon om hvem som endte opp med å delta i studien, vil jeg ikke verken bekrefte eller avkrefte deltakelsen. Jeg velger å opptre profesjonelt og overholder min taushetsplikt, slik at forskningsdeltakernes anonymitet er ivaretatt. Det er opp til forskningsdeltakerne selv å bestemme om de ønsker å opplyse andre personer om deres deltakelse.

Endringen av rekrutteringsplassen og utvalget til prosjektet ble meldt inn til NSD, og innvilget et par dager senere. Alle fem intervjuene ble gjennomført den påfølgende uken.

Alle forskningsdeltakerne som ble rekruttert via sosiale medier var helgjennomførere. I og med at jeg også ønsket å belyse soningserfaringer med EK som delgjennomføring, fikk jeg tilgang til to ferdigtranskriberte intervjuer av veileder. De var allerede anonymiserte, og alle personidentifiserende kjennetegn var fjernet. Intervjuene er gjort i forbindelse med prosjektet 'Comparative Penology', ved University of Cambridge, som er en komparativ analyse av innsattes soningserfaringer i norske og engelske fengsler¹. Prosjektet består av flere delstudier, hvor intervjuene jeg har fått tilgang til er del av en longitudinell undersøkelse. Her har domfelte blitt intervjuet på tre ulike tidspunkt: Like etter innsettelse i fengsel (fase en), like før løslatelse (fase to), og to-tre måneder etter løslatelsen (fase tre). Jeg fikk tilgang til to fase tre intervjuer, foretatt av en mann og en kvinne som sonet siste del av den ubetingede dommen med EK.

¹ <http://www.compen.crim.cam.ac.uk/>

Til tross for at det har vært utfordrende å rekruttere forskningsdeltakerne til studien, fikk jeg til slutt syv personer med soningserfaring med EK. På grunn av oppgavens omfang, anser jeg dette antallet som ideelt.

3.3.2 Presentasjon av utvalget

Utvalget består totalt av to kvinner og fem menn. For å sikre forskningsdeltakerne anonymitet, velger jeg å presentere dem med fiktive navn og unngår å knytte detaljert informasjon opp til den enkelte. Derimot velger jeg i analysen å trekke inn kontekstuelle forhold som har til formål å belyse soningsopplevelsen.

Helgjennomførerne, som i denne oppgaven er Emma, Ruben, Pål, Andreas og Elias, kommer fra ulike deler av Norge og har henholdsvis sonet ved regionene sør, sørvest, vest og øst. De var mellom 23-33 år under straffegjennomføringen, og soningen har funnet sted mellom 2012-2020. Lovbruddene forskningsdeltakerne sonet for inkluderer kriminalitetstypene økonomisk kriminalitet, rusmiddellovbrudd og trafikkovertrедelser. Lengden på straffegjennomføringen varierte fra i underkant av 20 dager til tre måneder. Alle helgjennomførerne hadde høyere utdanning eller fagbrev, og de var i jobb eller studerte forut straffegjennomføringen. En av dem deltok på soningsaktivitet under straffegjennomføringen, mens de andre beholdt sin normale sysselsetting. Tre av dem bodde alene under soningen, mens bosituasjonen til to av dem var sammen med venner og familie. En av helgjennomførerne hadde et par år tidligere sonet en tilsvarende dom i fengsel. Alle helgjennomførerne har vært åpen om situasjonen.

Steffen og Marianne er delgjennomførerne i denne studien. Før de ble overført til EK, sonet de begge opp mot et halvt år i fengsel. Ingen av dem har vært åpne om situasjonen.

Som gjennomgangen viser, består utvalget av relativt unge og resurssterke personer. Utvalget har mindretall av delgjennomførere og kvinner, men dette representerer i grunn virkeligheten. I 2014 utgjorde kvinner 15% av de som sonet med EK (Rasmussen et al., 2016, s. 34), og i 2019 var 12% delgjennomførere (Kriminalomsorgen, 2020, s. 32). Helgjennomførerne var i relativt lik aldersgruppe, single og hadde ikke barn. Grunnen til et såpass 'homogent' utvalg, kan være en konsekvens av rekrutteringsprosessen. Til tross for en nokså lik livssituasjon, er

det variasjoner i forbindelse med tidspunkt for soningen, lengde på dommen, og selve soningsopplevelsen er individuelt forankret.

Selv om oppgaven ikke er en komparativ analyse mellom soningsformene EK og fengsel, vil fengsels erfaringene til de to delgjennomførerne og Elias være med på å belyse soningsopplevelsen med EK. Siden de erfaringsmessig sitter med et reelt sammenligningsgrunnlag, vil deres perspektiver kunne fremheve nyanser ved soningsopplevelsen med EK.

3.3.3 Gjennomføring av intervjuene

Intervjuene ble gjennomført som telefonintervjuer. Sammen med veileder, ble vi enige om at telefonintervju ville være den beste løsningen, da retningslinjene til Universitet i Agder var at videointervju ikke skulle benyttes. Telefonintervju muliggjør et geografisk spredt utvalg, noe som var fordelaktig, da rekrutteringsprosessen utspilte seg som den gjorde. Ulemper ved en slik løsning kan være at man ikke får den fysiske nærheten, intime atmosfæren, mulighet til å lese kroppsspråk eller annen ikke-verbal kommunikasjon, og som intervjuer har man ikke lik kontroll over intervjusituasjonen, som man ville hatt ved et ansikt-til-ansikt-intervju (Jacobsen, 2016, s. 147-148). Noe jeg opplevde som utfordrende ved telefonintervjuet, var å holde meg passiv, da det ble stille i den andre enden. Dersom intervjuet hadde vært ansikt-til-ansikt ville jeg hatt mulighet til å lese kroppsspråket til forskningsdeltakerne, og med det fått indikasjoner på om de tenkte, om de ikke ønsket å svare på spørsmålet, syntes det var et sensitivt tema å svare på, eller om de ikke hadde noe mer å tilføye. Jeg inntok en lyttende posisjon, og løste denne utfordringen ved å spørre om de ønsket å utdype eller tilføye noe mer. I tillegg benyttet jeg meg av bekreftende lyder som «mm» og «ja, det forstår jeg», samt «forstår jeg deg riktig (...)», for å skape en atmosfære av forståelse mellom oss (se Jacobsen, 2016, s. 156-157).

Kontakten mellom meg og forskningsdeltakerne ble etablert en fredag, og påfølgende søndag fikk alle tilsendt informasjonsskrivet (se vedlegg 3). Informasjonsskrivet inneholdt opplysninger om prosjektets bakgrunn og hensikt, forskningsdeltakernes rettigheter, hvordan datamaterialet blir behandlet og informasjon om konfidensialitet og personvern. Uken etter ble alle intervjuene gjennomført, ut fra hvilket tidspunkt som passet for den enkelte. Optimalt skulle jeg gjennomført et pilotintervju i forkant av intervjuene, men på grunn av en prosess som plutselig gikk fortere enn forventet, lot ikke dette seg gjøre. Under det første intervjuet,

erfarte jeg at forskningsdeltakeren beskrev sin livssituasjon ganske detaljert under det innledende spørsmålet: «Kan du innledende med å fortelle litt om deg selv?» Lengre ned i intervjuguiden hadde jeg imidlertid notert meg at jeg skulle spørre om bo- og jobbsituasjon under soningen. I etterkant av det første intervjuet tilpasset og strukturerte jeg intervjuguiden, slik at bo- og jobbsituasjon ble satt som oppfølgingsspørsmål, der de fortalte om seg selv. Dette bidro til at intervjuet fikk en mer naturlig dynamikk, ved at samtalen i intervjuet ble knyttet opp til den enkeltes livssituasjon.

Etter en gjennomgang av forskningsprosjektets formål og forskningsdeltakernes rettigheter, startet intervjuet med noen innledende spørsmål. Dette i et forsøk på å gjøre intervjusituasjonen mer uformell og samtalelignende, skape en tillit og en trygg ramme for intervjuet (se Jacobsen, 2016, 155-156), i tillegg til å få innsikt i informantenes bakgrunn og hvem de er. Samtidig opplevde jeg at det var viktig for resten av intervjuet, slik at de oppfattet meg som interessert i dem og deres erfaringer, og ikke som en stereotypisk tidligere domfelt. Ideelt skal flyten i intervjuene være naturlig, men dette erfarte jeg som veldig varierende. I et par av intervjuene opplevde jeg intervjuet som relativt samtalebasert, mens i de tre resterende ble det mer en utspørrende stil. Det kan være ulike grunner for dette, men det er nærliggende å anta at det er individuelle forskjeller på hvor mye man er komfortabel med å dele, samt at intervjuet for mange vil oppleves som en kunstig oppsatt situasjon. Dynamikken i samtalen kan også være en konsekvens av at intervjuene ble gjort over telefon. Intervjuguiden ble i de samtalebaserte intervjuene brukt mer som en huskeliste, slik at vi rakk over alle temaene i løpet av intervjuet. I de intervjuene som hadde en mer utspørrende stil, ble intervjuguiden brukt mer hyppig, men ikke slavisk; oppfølgingsspørsmålene var tilknyttet det foregående svaret og den enkeltes historie. Intervjuene ble avsluttet med å takke for deres tid og deltakelse, og jeg spurte om de hadde noe mer å tilføye. Jeg minnet dem så på at de kunne trekke sin deltakelse fra prosjektet fram til prosjektslutt, og at de måtte ta kontakt dersom de hadde noen spørsmål. Et av intervjuene varte i 30 minutter og de resterende mellom 50-75 minutter. En forskningsdeltaker ettersendte en skriftlig formulering av en opplevelse under soningen, som vedkommende skriver hen helt glemte av under intervjuet.

Jeg valgte å benytte meg av lydopptaker, for å sikre at forskningsdeltakernes egne formuleringer og uttalelser blir gjenfortalt så presist som mulig (Jacobsen, 2016, s. 153). Den kan i noen tilfeller være et forstyrrende element under intervjusituasjonen, hvor forskningsdeltakerne blir ubekvemme og reserverte, men samtidig er verdien av opptakene

stor (Repstad, 2019, s. 84-85). Lydopptakeren muliggjør altså at datamaterialet som brukes i analysen, er forskningsdeltakernes egne ord. I forkant av intervjuet, samt i informasjonsskrivet, ble forskningsdeltakerne informert om dette.

Intervjuene av delgjennomførerne ble gjennomført med en annen intervjuguide (se vedlegg 2), enn den som ble benyttet ved intervjuene av helgjennomførerne (se vedlegg 1). Samtidig søker de kunnskap om flere av de samme temaene, da delgjennomførernes intervjuguide er strukturert til å innhente kunnskap om soningsopplevelser, som kan forstås i lys av begrepene *depth*, *weight*, *tightness* og *breadth*. Jeg har i analysen hovedsakelig satt søkelys på de delene av intervjuene som omhandler soningsopplevelsene med EK. Derimot fremkommer det sammenligninger med erfaringer fra fengsel, noe jeg anser som verdifull informasjon, da det kan belyse soningsopplevelsene med EK gjennom et annet perspektiv.

3.3.4 Transkribering

Transkriberingen omhandler å oversette muntlige ytringer til skriftlige (Kvale og Brinkmann, 2015, s. 205). Jeg har selv transkribert datamaterialet, og gjennom transkriberingsprosessen har jeg blitt bedre kjent med, og kommet nærmere inn på innholdet i materialet. I denne prosessen er det valg og avgjørelser som må overveies og vurderes, i forbindelse med hvilken betydning den skriftlige formuleringen får for meningsinnholdet. Dette gjelder blant annet hvorvidt man transkriberer helt ordrett med dialekt og sosiolekt, foretar seg språklige endringer, inkluderer lyder som ikke er ord, samt pauser eller fortolker stemmeleie til forskningsdeltakerne. Jeg valgte å transkribere til bokmål, som et grep for å sikre forskningsdeltakernes anonymitet. I tillegg til å unngå dialekter, valgte jeg å foreta minimale språklige endringer, og en reduksjon av lyder («eh», «hm», hosting osv.) som bærer et veldig muntlig preg. Dette fordi «det ordrette transkriberte muntlige språket kan fremstå som usammenhengende, og også som indikasjon på svakt intellektuelt nivå» (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 213). Ellers valgte jeg å transkribere så ordrett som mulig, slik at forskningsdeltakernes beskrivelser kan gjengis mest mulig korrekt (se Jacobsen, 2016, s. 202). Det har vært viktig for meg at transkriberingen og endringene som nevnt ovenfor, ikke endret meningsinnholdet som jeg fortolket i ytringene og deres beskrivelser. Videre har jeg ikke tatt hensyn til lengre pauser, kremting eller stemmeleie. Med andre ord er det de muntlige ytringene, oversatt til tekst, som vil inkluderes i analysen til denne oppgaven.

De transkriberte intervjuene jeg fikk tildelt var opprinnelig på norsk, men oversatt til engelsk. Jeg har valgt å oversette dem tilbake til norsk, og det er dermed en mulighet for at sitatene i oppgaven ikke alltid er en direkte gjengivelse av hva forskningsdeltakerne har sagt. Selv om jeg har etterstrebet å gjengi meningsinnholdet i beskrivelsene og uttalelsene, kan det ha blitt foretatt endringer som en konsekvens av oversettelsesprosessene.

3.3.5 Databehandling og analyse

Analysen er i utgangspunktet teoretisk orientert med en tematisk oppbygging, da jeg ønsket å drøfte forskningsdeltakernes subjektive opplevelser i lys av oppgavens analytiske rammeverk. Samtidig tillot jeg materialet å gi meg kunnskap og informasjon av aspekter ved soningsopplevelsen, som jeg ikke på forhånd var klar over at jeg var interessert i.

Forskningsdeltakernes beskrivelser av EK som lite avskrekkende på den ene siden, men samtidig en opplevelse av straffende på den andre, etablerte en nysgjerrighet til å analysere hvordan man kan forstå EK som subjektiv opplevd straff. Jeg endret dermed det andre forskningsspørsmålet, som opprinnelig hadde til hensikt å undersøke soningsopplevelsene i lys av sosial kapital og desistanceteori. Etter jeg hadde kategorisert datamaterialet inn i en ny tematisk organisering, la jeg til underkategorier som ble bestemt ut fra det innsamlede datamaterialet (se Jacobsen, 2016, s. 207-208). For å vise til et eksempel, ble den ene underkategorien til *tightess*, 'kontrastrer mellom normalitet og kontroll', siden datamaterialet inneholdt en tydelig ambivalens i beskrivelsene av opplevelsene. Videre fargekodet jeg datamaterialet, slik at hver forskningsdeltaker hadde en farge. Dette for å gjøre analyseprosessen enklere og mindre tidkrevende for meg selv.

Den kategoriserte organiseringen av datamaterialet var nødvendig for å få en oversikt og struktur over analysen. Samtidig blir store deler av forskningsdeltakernes uttalelser utelatt i denne prosessen. Det er et paradoks ved en kvalitativ tilnærming at man innsnevrer forskningsdeltakernes historier (Jacobsen, 2016, s. 197). På den ene siden er man interessert i forskningsdeltakernes perspektiver, meninger og opplevelser av et fenomen, men samtidig velger man ut deler av datamaterialet; de delene som er mest hensiktsmessig for å belyse spørsmålene oppgaven stiller. Det vil i praksis si at man velger bort opplevelser som ville gitt et enda mer nyansert bilde av soningsopplevelsen som helhet.

Med utgangspunkt i kategoriene, har jeg analysert datamaterialet i lys av oppgavens analytiske rammeverk, hvor forskningsdeltakernes beskrivelser har blitt vektlagt. I analysen

vil det være min fortolkning av deres uttalelser som synliggjøres. Fortolkningen har foregått ved hjelp av å etablere forståelsesrammer, blant annet ved hjelp av teoretiske begreper, men også forskningsdeltakernes livssituasjon; tidligere fengsels erfaring, familieliv og hvorvidt de har vært åpen om situasjonen.

3.4 Styrker og svakheter ved undersøkelsesprosessen

Et sentralt element i undersøkelsesprosessen er å reflektere omkring de metodiske valgene man tar, samt å foreta en kritisk vurdering av studiens fremgangsmåte og datamateriale.

Valgene jeg har gjort i forbindelse med dette prosjektet, har konsekvenser for resultatene jeg kommer fram til. Dersom jeg hadde valgt en annen tematikk, formulert problemstillingen og forskningsspørsmålene annerledes, om jeg hadde foretatt en kvantitativ undersøkelse som supplement, hatt et annet utvalg, rekruttert utvalget på en annen måte, gjennomført intervjuene ansikt-til-ansikt, kategorisert analysen på en annen måte; rekken av metodiske valg gjennom forskningsprosessen er lang, og alle vil påvirke resultatet man sitter igjen med (Jacobsen, 2016, s. 389-390). Å ta høyde for påvirkningen man selv har på resultatet, og mulige konsekvenser dette medfører er en viktig del av forskningsprosessen.

For å vurdere kvaliteten av forskningsprosessen, vil jeg reflektere rundt oppgavens validitet og reliabilitet. Tradisjonelt er disse begrepene anvendt ved kvantitativ forskning, og det er omdiskutert hvorvidt de gjør seg gyldige ved kvalitative undersøkelser (Kvale og Brinkmann, 2015, s. 275-276). Dette handler om at kvalitetskravene hos de to metodiske tilnærmingene er ulike.

3.4.1 Oppgavens validitet og reliabilitet

Oppgavens validitet, eller gyldighet, handler om man faktisk undersøker det problemstillingen etterspør (Respstad, 2019, s. 134). Kontinuerlig gjennom hele forskningsprosessen bør man vurdere kvaliteten på arbeidet, og på den måten etterstrebe at valgene man foretar seg på best mulig vis belyser det man har til hensikt å undersøke (Kvale og Brinkmann, 2015, s. 277).

Dette innebærer at valg av oppgavens teoretiske rammeverk, tidligere forskning, metodiske tilnærming, analyseprosessens kategorisering og rapportering av resultater, skal ha den hensikt å belyse domfeltes soningserfaringer med EK.

For å vurdere oppgavens gyldighet, hevder Repstad (2019, s. 134) man må stille spørsmål om hvorvidt det er samsvar mellom problemstillingen og utvalget man gjør bruk av, når man trekker konklusjoner. Kan forskningsdeltakernes uttalelser om subjektive soningsopplevelser belyse spørsmålene oppgaven søker å besvare? Jeg vil argumentere for at forskningsdeltakerne representerer et passende utvalg for å belyse problemstillingen, da de alle har personlige soningserfaringer med EK. Den opprinnelige tanken om å ha et utvalg som soner for øyeblikket, ville kanskje resultert i andre funn enn denne oppgaven vil presentere. Dette fordi deres opplevelser ville vært pågående og ferske i minne, og derfor muligens fremhevet andre aspekter av soningsopplevelsen. En mulig begrensning ved det gitte utvalget er nettopp dette. Kan det være at de har distansert seg fra straffegjennomføringen, og dermed ikke husker like godt hvordan de opplevde soningen? På den andre siden kan denne distansen ses på som en styrke, da forskningsdeltakerne har fått straffegjennomføringen litt på avstand, og derfor hatt mulighet til å reflektere rundt opplevelsene knyttet til den. En slik refleksjonen kan føre til en mer nyansert forståelse av soningsopplevelsene. Datamaterialet som presenteres og diskuteres i denne oppgaven, og som derfor er utgangspunktet for konklusjonene som trekkes, er basert på det gitte utvalget sine beskrivelser (se Repstad, 2019, s. 135). Så fremt disse belyser deres subjektive soningsopplevelser, vil jeg argumentere for at problemstillingen og undersøkelsens utvalg samsvarer, hvilket styrker oppgavens gyldighet (se Repstad, 2019, s. 134).

Jacobsen (2016, s. 173) beskriver hvordan forhåndsoppfatningen av det man studerer, er med på å styre og farge forskningsprosessen. Som forsker må man være bevisst på hvordan forkunnskapene man sitter med kan være med på å 'lukke' mulighetsrommet i forbindelse med kunnskapen man søker. For å kunne vurdere kvaliteten på arbeidet underveis i forskningsprosessen (se Kvale og Brinkmann, 2015, s. 277) er det en fordel å inneha forkunnskaper, slik at man velger et egnet teoretisk rammeverk og utformer hensiktsmessige spørsmål til intervjuguiden. Mine forkunnskaper om soningsopplevelser med EK var begrenset til personlige antakelser, og hva jeg hadde lest i handlingsplaner og rapporter, da det ikke foreligger mye forskning om fenomenet i en norsk kontekst. For å sikre at spørsmålene i intervjuguiden gjenspeilte oppgavens problemstilling, reviderte jeg dem ved flere anledninger.

En velkjent kritikk av forskning gjennomført med en kvalitativ tilnærming, er at den ikke vil være gyldig for en større gruppe mennesker og dermed ikke er generaliserbar (Jacobsen,

2016, s. 237). Kvalitativ forskning baserer seg på innsamlet datamateriale som er kontekstuellt og dynamisk betinget, og behøver ikke ha som mål å generalisere funnene. Den metodiske tilnærmingen etablerer snarere en forståelse for virkeligheten, skapt innenfor sin gitte kontekstuelle ramme. Ved å ta utgangspunkt i et etablert begrepsapparat som tradisjonelt anvendes i fengselslitteraturen, har jeg forsøkt å lære mer om soningsopplevelser med EK. Selv om begrepene har sine begrensninger i overføringen fra å forstå soningsopplevelser i fengsel til EK (se kapittel 6), har de vist seg å være fruktbare for å forstå fenomenet. På grunnlag av det, vil jeg argumentere for at analysen fremdeles kan ha relevant utover denne studien. Til tross for at funnene oppgaven presenterer ikke gjør seg generaliserbare, i form av å kunne fortelle noe om en større gruppe mennesker, håper jeg oppgaven kan være et bidrag til utarbeidelse av nye prosjekter knyttet til tematikken.

Oppgavens reliabilitet, eller pålitelighet, handler om hvorvidt man kan stole på forskningsresultatene studien presenterer (Jacobsen, 2016, s. 241). Når man skal vurdere oppgavens reliabilitet, skal man evaluere om det er trekk ved undersøkelsesprosessen som kan være årsak til resultatene man sitter igjen med (Jacobsen, 2016, s. 173). I hvor stor grad ble forskningsdeltakerne påvirket av intervjusituasjonen? Hvordan ble spørsmålene formulert? Er datamaterialet bearbeidet korrekt?

En vanlig måte å vurdere oppgavens reliabilitet på, er å stille spørsmål om resultatene i undersøkelsen kan etterprøves (Postholm & Jacobsen, 2018, s. 223-224). Med kvalitativ metode går man ikke ut fra at det finnes én sannhet, samt at kunnskapen som skapes i en intervjusituasjon vil være tilnærmet umulig å rekonstruere. Derfor vil det være vanskelig å etterprøve resultater i kvalitative undersøkelser. Om forskningsdeltakerne ville gitt like svar dersom intervjuene hadde blitt gjennomført av en annen intervjuer, vil forbli spekulasjoner. Ved å redegjøre for og reflektere rundt hvordan datamaterialet er innsamlet og bearbeidet, kan resultatene oppgaven presenterer fremstå mer pålitelige. Denne informasjonen vil bidra til at leseren får innsyn i undersøkelsesprosessen, og dermed selv kan vurdere resultatene.

Formuleringen av spørsmål er særlig relevant. Intervjuguiden består av åpne spørsmål, som ikke har til hensikt å virke ledende (se kapittel 3.2.2). På den andre siden, kan jeg derimot ikke med sikkerhet vite om forskningsdeltakerne oppfattet spørsmålene som ledende eller ikke (se Kvale & Brinkmann, 2015, s. 201).

Når man benytter seg av lydopptaker under intervjuet, har man mulighet til å presentere konkrete gjengivelser fra forskningsdeltakerne i analysen. Så fremt man sikrer en god kvalitet på de ulike prosessene i undersøkelsen, kan bruk av lydopptaker bidra til å styrke oppgavens pålitelighet. Som jeg alt har redegjort for ovenfor, valgte jeg å gjøre noen språklige endringer i transkriberingsprosessen, eksempelvis ved at de skriftlige gjengivelsene er på bokmål. Jeg oppfatter lyd kvaliteten på opptakene som god, og om det har forekommet nedskrivningsfeil, kan dette være en konsekvens av misforståelser grunnet ulike dialekter (se Jacobsen, 2016, s. 245-246). Videre er det uunngåelig at analyseprosessen ikke inneholder subjektive tolkninger (se Repstad, 2019, s. 138). Derimot anvender jeg gjennomgående sitater fra forskningsdeltakerne, som igjen blir knyttet opp mot det teoretiske rammeverket i oppgaven, slik at leseren selv får en mulighet til å vurdere tolkningene som er gjort.

3.5 Etiske hensyn

Selv om prosjektet ble innvilget av NSD, er det mitt ansvar å etterfølge etiske hensyn i hele forskningsprosessen. Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora har utarbeidet grunnleggende retningslinjer og normer, som skal sørge for at forskningen gjennomføres på en etisk forsvarlig måte (Fossheim, 2016). Her stilles det krav til forskerens opptreden og forskningsdeltakernes personvern. Jacobsen (2016, s. 47) trekker fram informert samtykke, vern om forskningsdeltakernes privatliv og krav om riktig gjengivelse i datamaterialet, som særlig viktig innenfor forskningsetikken.

Som beskrevet tidligere har formålet til oppgaven og hva det innebærer for forskningsdeltakerne å delta, blitt informert om flere ganger. I tillegg ble informantene gjort oppmerksomme på sine rettigheter, deriblant at de har mulighet til å trekke sin deltakelse fram til prosjektslutt på starten og slutten av intervjuet. På grunn av omstendighetene ga de samtykke til deltakelse muntlig, selv om dette er å foretrekke skriftlig (Jacobsen, 2016, s. 47-48; Fossheim, 2016). Det at forskningsdeltakerne ikke kunne uttrykke sitt samtykke skriftlig, kan anses som et etisk dilemma ved undersøkelsen, som en konsekvens av rekrutteringsprosessen. Derimot har forskningsdeltakerne sendt meg deres telefonnummer i etterkant av å ha lest gjennom informasjonsskrivet, og det tyder på en frivillig deltakelse og et aktivt samtykke.

Under transkriberingsprosessen oppstår det etiske dilemmaer i forbindelse med omskriving fra muntlige til skriftlige uttalelser, som videre anvendes i analysen. Med beste hensikt har jeg

foretatt endringene som redegjort for i kapittel 3.3.4, og vil argumentere for at det er etisk forsvarlig så fremt endringene er marginale, og min fortolkning av meningsinnholdet forblir uendret. Et annet dilemma er i hvilken grad man skal anvende og tolke datamaterialet i en annen kontekst enn den originale (Jacobsen, 2016, s. 51-52). Fortolkninger kan føre til at forskningsdeltakerne i ytterste konsekvens ikke kjenner seg igjen i gjengivelsen. For å sikre at forskningsdeltakerne kjenner seg igjen i fortolkningen av deres uttalelser, kunne man foretatt en medlemsvalidering (Ryen, 2012, s. 182). På den andre siden er deres uttalelser tolket i lys av oppgavens teoretiske perspektiver, og derfor kan det være problematisk for forskningsdeltakerne å skulle vurdere hvorvidt fortolkningen er riktig eller gal.

For å sikre forskningsdeltakernes konfidensialitet, ble lydfilene slettet rett etter transkriberingen. Dette fordi Universitet i Agder holdt koronastengt, og jeg hadde derfor ikke mulighet til å oppbevare opptakeren etter kravene som stilles. I selve transkriberingen har jeg valgt å utelate personopplysninger som er identifiserbare. Dette både for å sikre forskningsdeltakernes personvern og deres anonymitet. Leseren vil ikke kunne knytte alder, utdanning, lovbrudd eller geografisk område til den enkelte, med den hensikt at dette er faktorer som potensielt kan gjøre dem gjenkjennbare i nærmiljøet (se Jacobsen, 2016, s. 49-50).

I og med at domfelte ses på som en sårbar gruppe, hvor enkelte kan føle skam og stigma for situasjonen de har havnet i, er det ekstra viktig at man viser hensyn og reflekterer rundt de forskningsetiske valgene som tas (se Jacobsen, 2016, s. 49). Her må man som forsker opptre profesjonelt, og ikke presse ut informasjon forskningsdeltakerne ikke er fortrolige med å dele. Dette til tross for at denne informasjonen kunne vært av interesse for å belyse problemstillingen. Under oppstarten av intervjuene, var jeg tydelig på at det var uproblematisk om de ikke ønsket å svare på noen spørsmål, dersom de følte noen var ubehagelige å svare på. En av forskningsdeltakerne ønsket ikke å dele hvilken kriminalitetstype vedkommende sonet for, og det er noe jeg respekterte. Med unntak av det ene spørsmålet om kriminalitetstype, opplevde jeg imidlertid at forskningsdeltakerne følte seg komfortable og delte åpent om soningssituasjonen og -opplevelsene.

I dette kapitlet har jeg redegjort for og begrunnet mine metodiske valg gjennom undersøkelsesprosessen. Med denne redegjørelsen blir leseren gjort oppmerksom på, og får innsikt i oppgavens styrker og potensielle begrensninger. De to neste kapitlene er oppgavens

analyse, hvor det første vil diskutere forskningsdeltakernes opplevelser knyttet til soningshverdagen, frihetsinnskrenkelsen og kontrolltiltakene de er underlagt.

4 Soningsopplevelser med frihetsinnskrenkelse og kontroll

4.1 Innhold

Dette kapitlet har til hensikt å undersøke det første forskningsspørsmålet, ved å belyse hvordan forskningsdeltakerne opplever soningshverdagen med EK, og da særlig relatert til frihetsinnskrenkelsen og kontrolltiltakene. For å gi et bilde av soningsopplevelsene til forskningsdeltakerne i bredere forstand, vil deres opplevelser av soningshverdagen først redegjøres for. Tematikken rundt selvregulering var viktig i intervjuene, og kan belyses gjennom både *panopticon* og *tightness*. Videre vil fokuset være på soningsopplevelser knyttet til kontrolltiltakene og frustrasjoner i forbindelse med den ‘myke’ makten. Kapitlet avslutter med en oppsummerende diskusjon, som reflekterer rundt hovedfunnene i denne delen av analysen.

4.2 Hvordan oppleves soningshverdagen?

4.2.1 En rutinepreget hverdag

«Jeg sto opp, lagde frokost og gikk til skolen klokken ni. Der satt jeg til klokken fem. Da jeg kom hjem var det egentlig bare å sitte inne, med mindre man hadde planlagt noe annet» (Ruben). Den typiske soningshverdagen for alle forskningsdeltakerne ser ut som en tilsvarende typisk dag i frihet. Kontrasten til en dag i frihet er imidlertid at alt er i tråd med en detaljert timeplan, og at man ikke skal gå ut av huset etter jobb eller skole: «Det var strengt i forhold til når man skulle gå ut og inn døren hjemme. (...) Man visste jo at man skulle være inne etter jobb, men det er man jo ofte i en vanlig hverdag og» (Pål).

Alle forskningsdeltakerne fremhever verdien av sysselsettingen under soningen. Den forklares som ‘normaliteten’ i hverdagen, hvor rutinene er de samme under, som før soningen: «Når jeg er på jobb, er det som hvilken som helst annen dag. Alle visste at jeg sonet med fotlenke, men jeg gjorde jo den samme jobben uansett» (Elias). Ruben forklarer hvordan han i løpet av skoledagen hadde de samme forutsetningene som medstudentene, bare at de ikke var nødt til å være på universitet på bestemte klokkeslett. Selv om Ruben sonet en ubetinget dom, hadde han mulighet til å spise lunsj sammen med medstudentene i kantinen, og de kunne lese

sammen på lesesalen. Forskningsdeltakerne beskriver hvordan jobb og skole påvirket rutinene i soningshverdagen, og hvordan sysselsettingen bidro til å distansere dem fra selve straffen.

På grunn av kontrolltiltakene og restriksjonene man har i soningshverdagen, fremhever Andreas sysselsettingen på dagtid som en nødvendighet: «Om man ikke hadde hatt en jobb å gå til, tror jeg de fleste ville gått på veggen. Da tror jeg også risikoen for at man hadde gitt faen og gått ut døren, er fryktelig mye større.» Ut fra uttalelsene til forskningsdeltakerne, i forbindelse med verdien av sysselsettingen under soningen, virker de veldig samstemte. Sysselsettingen var med på å 'lette' soningshverdagen, i og med at de hadde et mål for dagen (se King & McDermott, 1995, s. 224). Dette kan også ses på som en nærliggende årsak til at forskningsdeltakerne opplevde helgen som noe 'tyngre'.

Flere av forskningsdeltakerne uttrykker at den rutinepregede hverdagen var 'lettere' enn helgen. Ruben forteller det var «spesielt kjipt i helger når folk hadde mye planer, mens jeg ikke skulle gjøre en dritt.» Rutinene som setter rammene for hverdagen, blir i stor grad styrt av frihetsinnskrenkelsen og retningslinjene til kriminalomsorgen (se Straffegjennomføringsloven, 2001, §16), og førte til at forskningsdeltakerne i større grad satt hjemme i helgene. Noen forteller imidlertid at de hadde en del besøk av venner og familie i helgene, men at de utenom besøkene var alene.

Rutinene man venner seg til i soningshverdagen, kan være med på å belyse hvor 'dypt' man soner (se Crewe, 2011a, s. 521). Emma forklarer hvordan rutinene hun hadde i soningshverdagen, timeplanen hun måtte følge til punkt og prikke, var med på å styre hverdagen hennes, også etter soningen:

Det var skummelt å gå ut døren etter fotlenken var tatt av. Etter soningen hang det et ubehag ved det å skulle gå ut døren ganske lenge, kanskje to til tre måneder. Jeg så mye på klokken, og fulgte de samme tidspunktene jeg hadde under soningen. Jeg tok meg selv i at jeg kan jo gå ut nå, men det var noe som satt igjen. (Emma)

Det er kun Emma som forteller at rutinene, som et resultat av fotlenken og timeplanen, hang igjen i så lang tid etterpå. Ettervirkningene kan forstås som en konsekvens av en 'tettere' og 'dypere' soningsopplevelse; det er den underliggende psykologiske makten som styrer

selvreguleringen, og Emma sin opplevelse kan forstås som å 'være begravd under overflaten av frihet' (se Crewe, 2015, 56-57; King & McDermott, 1995, s. 89-90).

Soningsopplevelsen vil avhenge av om man ser på rutinene som 'normale' eller 'påtvunget'. Distinksjonen mellom hverdag og helg kan indikere en variasjon i den helhetlige soningsopplevelsen. Elias forteller at man nesten blir «institusjonalisert hjemme», noe som kan indikere en noe 'dypere' opplevelse. En mulig relevant faktor som spiller inn på Emma sin soningsopplevelse, er at hun er den av helgjennomførerne som sonet lengst med EK. Det var også flere av helgjennomførerne som antydte at dersom de hadde sonet lengre, ville de mest sannsynlig vært mer påvirket av både rutinene og kontrollen man var underlagt i ettertid.

4.2.2 Så nært, men samtidig så fjernt

«Det er godt å være fri, eller jeg føler meg ikke fullstendig fri» (Marianne). Selv om man kan argumentere for at soningshverdagen har elementer som bærer preg av normalitet, begrenser frihetsinnskrenkelsen forskningsdeltakerne i stor grad. Når man soner med EK, opptrer man delvis som en normal samfunnsborger, ved at man bor hjemme og er i jobb, samtidig som man er under strenge restriksjoner av kriminalomsorgen.

Det var en påkjennelse å være innesperret. Noen ganger opplevde jeg det som klaustrofobisk. (...) Jeg bodde i en veldig liten leilighet. (...) En gang åpnet jeg alle vinduene i leiligheten, jeg følte jeg ikke fikk puste. Jeg lente meg så langt ut av vinduet jeg kunne. (Emma)

Emma forklarer her en opplevelse hun hadde hjemme under soningen, hvor veggene føltes trangere og hun følte seg innesperret. Selv om domfelte med EK ikke låses inne på en celle i fengsel, indikerer Emmas uttalelse at det å være inne i leiligheten kunne oppleves som en innesperring. Andreas forteller flere ganger under intervjuet at «man får kjent på hva frihet er.» Her referer han til frihetsinnskrenkelsen generelt; det at han måtte sitte hjemme, unntatt da han var på jobb. Mot slutten av intervjuet sier han at han følte seg «fanget, men ikke fanget», noe som karakteriserer det McNeill (2019, s. 9) kaller 'semifrihet'.

Marianne påpeker at hun i det minste kan bestemme hva hun ønsker til middag, i kontrast til livet i fengslet. Steffen forteller at følelsen av frihet er til stede under straffegjennomføringen med EK, men at han fremdeles er under soning. Han følte ikke noe på friheten i bilen, da han

ble hentet fra fengslet: «Jeg så fram til å komme hjem (...) selv om straffen ikke var ferdig, men det skulle bli lettere. Jeg var fullt klar over at det var et cellebytte.» Utsagnene til Marianne og Steffen tyder på at friheten er større under EK, enn den er i fengsel. Til tross for at soningshverdagen under EK er mer normalisert enn soningshverdagen i fengsel, oppleves friheten fremdeles et stykke unna. En ambivalens i forskningsdeltakernes soningsopplevelser synliggjøres, ved at man føler seg til dels fri, men samtidig ikke.

Helgjennomførerne beskriver en annen overgang, fra å kunne leve normalt til å måtte forholde seg til restriksjoner. Dette til tross for at de fleste uttrykker at de ikke måtte gjøre særlige grep i hverdagen. I hvilken grad de opplevde normalitet, handler mye om hvilke forventninger de hadde på forhånd. «Man var jo klar over at det ville bli en periode der man ikke fikk gå ut. Man var så forberedt på det, og ville bare få det overstått» (Pål). Min oppfatning er at de fleste forskningsdeltakerne så på soningen som noe de måtte igjennom, og at alle var innerforstått med restriksjonene som medfulgte. «Dagen er ikke veldig annerledes enn den er til vanlig, annet enn at det er ting man ikke får gjøre [restriksjonene]» (Elias). Pål sammenligner soningshverdagen med en vanlig hverdag. Han forklarer at man under straffegjennomføringen får instruksjoner på hva man kan og ikke kan gjøre, men at det er noe man også får til vanlig, eksempelvis i forbindelse med jobb. Pål var av den innstilling at han forsøkte å gjøre hyggelige ting hjemme på kveldstid, som for eksempel å se en film. Videre sier han: «Det at man er begrenset i hverdagen, gjør bare at fritiden blir mer verdifull» (Pål). Flere av forskningsdeltakerne forteller om hvordan de fem 'fritimene' man hadde i løpet av uken ble planlagt godt. Dette fordi det ville vært «waste of time» (Elias), dersom de man skulle være med hadde lagt andre planer.

Marianne forteller at hverdagen hjemme med familien har gått tilbake til normalen etter hun ble overført fra fengsel til hjemmet. Hun gruer seg derimot til skoleferien starter, for da vil hun fremdeles ha en måned igjen av soningen. Videre forteller hun at det vil bli vanskeligere, siden hun ikke kan gå ut sammen med barna. Familien har valgt å ikke være åpne om situasjonen, med unntak av nærmeste familie. Derfor synes hun det er ubehagelig at fotlenken er synlig. Ikke kan hun takke ja til et glass vin på terrassen med nabodamen, og har muligens heller ikke tid til å stoppe opp for en prat på butikken. Hun mener at restriksjonene som gjør at hun må være inne i huset hele tiden, er grunnen til at hun ikke kan leve normalt. Marianne er takknemlig for å være hjemme med familien sin, men sier at fotlenken hindrer henne fra å leve et normalt liv. Denne opplevelsen av soningshverdagen kan forstås gjennom begrepet

depth (se Crewe, 2015, s. 54-55; King & McDermott, 1995, s. 90). Selv om hun tilsynelatende er nærmere friheten under EK, er ikke det ensbetydende med at friheten oppleves deretter. Marianne kan se barna leke gjennom vinduet, og nettopp dette vinduet kan forstås som bilde på 'semifriheten' (se McNeill, 2019, s. 9). Det er en sperre som fysisk og symbolsk skiller henne fra friheten. Marianne opplevde imidlertid en 'dypere' soning i fengslet, en soningshverdag som hun beskriver som tøff.

Det er interessant å se hvordan åpenhet rundt situasjonen virker å spille inn på soningsopplevelsen. Alle, med unntak av Marianne og Steffen, har vært åpne om situasjonen med venner, familie og kollegaer. Dette kan ha sammenheng med Mariannes opplevelse av soningen, da ingen av helgjennomførerne beskriver den samme problematikken. Erving Goffmans (2009) begrep *potensielt miskrediterte* kan belyse problemstillingen forskningsdeltakerne sto overfor, om hvorvidt de skulle være åpne om soningssituasjonen eller ikke. Forskningsdeltakerne kan forstås som potensielt miskredierte personer, siden de har et stigma som er ikke-synlig (Goffman, 2009, s. 46). Åpenhet om straffegjennomføringen gir mulighet for stigmatisering, da den avvikende atferden synliggjøres. Helgjennomførerne forteller derimot at de har hatt venner og familie på besøk, og særlig Pål og Emma uttrykker at de aller fleste viste forståelse for situasjonen og satte pris på åpenheten. Ved å være åpne om situasjonen, forklarer Pål, Emma og Ruben at de unngikk å måtte bortforklare og finne på unnskyldninger, siden de ikke kunne være med på aktiviteter utenfor hjemmet. Marianne og Steffen som valgte å skjule soningssituasjonen, må ifølge Goffman (2009, s. 60) hele tiden vurdere hvorvidt de skal fortelle noe, ikke si noe eller lyve; de må ha kontroll på fortellingene sine slik at 'feil' ikke oppdages hos motparten. Selv om Marianne og Steffen muligens var bekymret for å bli møtt av stigmatisering, fordommer eller å bli identifisert med stigmaet, antyder helgjennomførernes opplevelse av åpenheten en form for frihet uten stigmatisering.

På den ene siden opplever forskningsdeltakerne en viss normalitet i hverdagen, men på den andre siden opplever de hverdagen som begrensende og noe forvirrende på grunn av 'semifriheten' (se McNeill, 2019, s. 9). Det er ved spesielle situasjoner at soningshverdagen kan oppleves noe 'dypere' – hvor distansen fra frihet synliggjøres for forskningsdeltakerne i større grad – som for eksempel det å ikke kunne være med på det sosiale for Ruben i helgene, opplevelsen av institusjonaliserte rutiner for Elias og Emma, og det å ikke ha muligheten til å følge opp eller bidra med barna i ønskelig grad for Marianne og Steffen (se Crewe, 2015, s. 54-55; King & McDermott, 1995, s. 90).

4.2.3 Relasjonelle forhold

Flere av forskningsdeltakerne forteller at de var i kontakt med ansatte i friomsorgen nesten daglig på grunn av kontrollbesøk, oppmøte på friomsorgskontoret og telefonsamtaler. Alle beskriver en god og trygg relasjon til de ansatte. «Det går på felles respekt og forståelse av situasjonen, så det var ikke vanskelig å være hyggelig med hverandre» (Ruben). Videre forteller Ruben at ansatte i friomsorgen alltid var positive, og Emma sier de hele tiden forsøkte å lette på stemningen ved å få henne til å le. «Det var god stemning mellom oss. Noen ganger kom de inn på kaffe under besøkene» (Emma). Pål har samme opplevelsene som Ruben og Emma, men belyser derimot et unntak hvor han oppfattet en ansatt som litt nedlatende: «Det virket som om at hun skulle heve seg over. (...) Ellers var de kjempegreie og lette å forholde seg til.»

Marianne og Steffen forteller at soningsopplevelsen ble lettere, da de ble overført til EK, hvor de ansatte i friomsorgen var støttende, og de fikk være sammen med familiene sine. De relasjonelle forholdene Marianne hadde i fengslet beskriver hun som tøffe, siden man måtte være «kald og ikke vise følelser» overfor andre innsatte, samt at hun opplevde en nedverdiggende holdning fra de ansatte: «Man må stå i kø for å hente medisiner, og døren åpnes presis klokken åtte. (...) Hun [ansatt] åpnet døren og sa: ‘Barn, kom og få deres mat’». De dårlige relasjonelle forholdene, og den psykiske belastningen av å «ha følt meg så undertrykt der inne så lenge» (Marianne), kan forstås som vekt på skuldrene og resulterte i en ‘tyngre’ soningshverdag (se Crewe, 2015, s. 56-57; King & McDermott, 1995, s. 89-90). Steffen opplevde på sin side de ansatte i fengslet som snille og rettferdige. Samtidig problematiserer han det å være distansert fra sin familie, og det å ikke kunne bidra hjemme: Både det som rommer farsrollen, være en god ektefelle og det å kunne bidra økonomisk. Steffen forteller om en medinnsatt som syntes EK ble for vanskelig, og derfor returnerte til fengslet. Steffen har problemer med å forstå dette:

Jeg klarer ikke helt forstå hvordan det kan være så tøft. Man har friheten til å være hjemme sammen med familien, man kan gå på jobb og tjene penger. Det er bare at man må være inne i huset. Man har tilgang til internett, telefon og kan ha besøk når man vil. Man kan derimot velge å bryte reglene ved å gå ned til bensinstasjonen hundre meter ned i gaten. For meg er vurderingen enkel. (Steffen)

Normaliteten i hverdagen som Steffen her viser til som et positivt aspekt ved EK, er det en bred enighet om hos forskningsdeltakerne. Helgjennomførerne trekker fram viktigheten av sosiale relasjoner under straffegjennomføringen, og forteller hvordan venner og familie har vært støttende gjennom prosessen. De uttrykker at det for dem har vært riktig og viktig med åpenhet, slik at de ikke har vært helt alene om opplevelsen.

Det var uvant å ikke kunne dra på besøk, men da kom heller venner på besøk til meg. Jeg hadde til og med tinderdates på besøk, og det var da jeg traff min nåværende samboer. (...) Om jeg ikke hadde vært åpen om situasjonen, og dermed ikke hatt like mye besøk, ville jeg fort følt meg veldig ensom, og soningen ville vært mye tyngre. Jeg hadde også en såpass sosial jobb, at det ikke var noe problem om jeg ble alene etter jobb. (Emma)

Emma setter her ord på hvordan sosiale relasjoner og åpenhet rundt situasjonen, har bidratt til å gjøre soningen 'lettere' for henne (se Crewe, 2015, s. 56-57). Hun forklarer at flere av venninnene hennes droppet nyttårsfesten, for heller å være med henne. På bursdagen hennes kom venner på døren gjennom hele dagen, med både kaker og gaver: «Jeg følte at folk brydde seg om meg og var glade i meg» (Emma). Pål forteller at vennene hans synes det var positivt at han inviterte folk hjem til seg, slik at han ikke satt alene: «Jeg hadde soningsfest hjemme hos meg, hvor vi grillet og hadde det gøy.» En vesentlig forskjell mellom hel- og delgjennomførerne, er at delgjennomførerne har barn og bor sammen med familien sin. Det kan også ses i sammenheng med at Marianne og Steffen muligens ikke føler på det samme behovet for å være åpen om situasjonen.

Relasjonene mellom domfelte og ansatte i friomsorgen har en stor betydning for opplevelsen av straffegjennomføringen. Alle forskningsdeltakerne, med et unntak, forteller om støttende, respektfulle og forståelsesfulle relasjoner til ansatte i friomsorgen. Dette er med på å etablere en trygghet, og alle forskningsdeltakerne gir uttrykk for at terskelen var lav for å ta kontakt, dersom man lurte på noe. Denne relasjonen kan argumenteres for å tilrettelegge for og bidra til en 'lettere' soning (se Crewe, 2015, s. 56-57; King & McDermott, 1995, s. 89-90). Helgjennomførerne poengterer at åpenhet bidro til en 'lettere' soningshverdag for dem, i og med at man fremdeles kunne være sosial, så fremt det foregikk på deres forutsetninger (se Crewe, 2015, s. 56-57).

4.3 Selvregulering av atferd

Alle forskningsdeltakerne deler oppfatningen av at reglene og forventningene til oppførsel ble formildet tydelig. «De [friomsorgen] var veldig klare på hva som var forventet av meg, hva jeg skulle gjøre, og hva jeg ikke kunne gjøre. (...) Om man var usikker, var det bare å ta kontakt» (Emma). Ruben og Pål følger opp med å si: «Måtte ikke gjøre så mye annet enn å tilføye meg de nye rutinene» (Ruben), og «man forsonet seg med reglene» (Pål). På direkte spørsmål om atferden og handlingsmønsteret deres endret seg på noe vis, uttrykker helgjennomførerne at de ikke måtte regulere atferd eller opptreden i større grad enn til vanlig, med unntak av å følge reglene til kriminalomsorgen. Dette er et interessant funn, i og med at de på den andre siden fremhever at de faktisk endret handlingsmønster. Hverdagslige gjøremål som å gå på butikken, være på trening, gå tur med hunden, gå ut med søppelet, klippe plenen, måke snø og hente inn posten, ble plutselig mer problematisk og krevde planlegging. Dette beskriver alle forskningsdeltakerne, og flere forteller videre at de fikk hjelp fra andre til å handle mat, klippe plenen og gå tur med hunden. Selv da de hadde 'fritid', var kontrolltiltakene med å regulere deres atferd: «Når man hadde fritid til å være på butikken, måtte man hele tiden passe på å følge tiden» (Andreas). Det å konstant måtte være bevisst på tiden og la seg styre av den, er det en samlet enighet om hos forskningsdeltakerne.

Selv om helgjennomførerne ikke opplevde å måtte regulere atferden noe mer enn normalt, snakker de om hvordan man ikke tenker over friheten man er vant til å ha, før den blir tatt fra en: «Det er mange ting man tar for gitt, men ikke lengre kan gjøre» (Ruben). «Under soningen hadde jeg egentlig bare lyst til å gjøre alt jeg ikke kunne gjøre. Det var flere ganger jeg tenkte 'nå gir jeg faen, kler på meg og går ut'» (Elias). Andreas forteller at han hele tiden hadde lyst til å utfordre det han hadde restriksjoner fra å gjøre, om det så var å trække ut på verandaen. Man kan sammenligne det med å fortelle et barn at det ligger godteri i kjøkkenhyllen, men at det er forbeholdt til lørdager. Samtidig som helgjennomførerne forteller at de ble trukket mot det de ikke skulle gjøre, var det i de aller fleste tilfellene noe som holdt dem igjen: «Dersom man går utenfor [utgangsdør], piper det» (Pål), og «jeg var veldig bevisst på at regelbrudd kunne føre til fengsel» (Emma). Det selvregulerende aspektet ved soningsopplevelsen er her fremtredende, hvor forskningsdeltakerne forteller at de måtte styre unna potensielle 'feller' som kunne medføre konsekvenser. Opplevelsene viser hvordan forskningsdeltakerne tilpasset sine handlingsmønstre til restriksjonene de var underlagt av kriminalomsorgen. Dette kan også ses i lys av at det er under 5% av de som soner med EK, som blir registrert for å ha brutt vilkårene under gjennomføringen og overført til fengsel (Kriminalomsorgen, 2020, s. 50).

Det at helgjennomførerne ikke opplevde å måtte regulere egen atferd, med unntak av å følge retningslinjene til kriminalomsorgen, kan tolkes i lys av det Foucault (2014, s. 180) uttrykker om at makten utøves sporadisk, lydløst og usynlig. Han beskriver hvordan den nye, moderne styringsteknikken ikke bare gjør seg gjeldende i straffesammenheng, men den gjennomsyrrer store deler av samfunnet (Foucault, 2014, s. 177-179, 187). Forskningsdeltakerne er oppvokst i et samfunn med mye underliggende kontroll, hvor de er vant til å tilpasse seg og akseptere reglene som settes. Skolen kan brukes som et eksempel. Elevene står bak stolene sine på starten av dagen, og de rekker opp handa om de ønsker å si noe. Det er ingen som etter en stund forteller at dette er noe de skal gjøre, og for å bruke et foucaultiansk uttrykk, kan man si at kontrollen har blitt internalisert i sjelen i form av vaner og rutiner (Foucault, 2014, s. 117). I lys av Foucault (2014, s. 122-123, 174-176) sin beskrivelse av styringsteknikken, kan man se at forskningsdeltakerne forsiktig ble tvunget til å regulere egen atferd i samsvar med kriminalomsorgens forventninger.

I lys av begrepet *tightness* kan man forstå forskningsdeltakernes opplevelser av selvreguleringen som ansvarliggjørende, da det var de selv som vurderte sine handlingsalternativer (se Crewe, 2011a, s 519, 523). På den andre siden kan man argumentere for at forskningsdeltakerne var forpliktet til å styre sin opptreden på en passende måte, siden den ‘myke’ makten kan forstås som mer ‘autoritær’ i bunn. Dermed kan man hevde det var den psykologiske kontrollen de var underlagt som fremmet en spesifikk selvregulering (se Crewe, 2011a, s. 519-520, 522-524; Crewe, 2015, s. 53, 58). McNeill (2019, s. 13) hevder at den ‘senmoderne’ formen for makt som skisseres gjennom *tightness*, er altomfattende og inngripende ved domfeltes regulering av atferd. Begrunnelsen for at forskningsdeltakerne regulerer atferden som de gjør, forklarer de er frykten for å bli overført til fengsel. Senere i analysen kommer vi tilbake til mer spesifikke eksempler, hvor forskningsdeltakerne har innsett at en atferdsregulering har vært nødvendig, som blant annet å følge aktivitetsplanen til punkt og prikke, sette på flere alarmer om morgenen, og som Elias sier: «handlet det om å unngå situasjoner som satt meg på prøve. Jeg er ikke alkoholiker, men jeg kan ikke ha øl liggende der [hjemme].»

‘Fristelsene’, eller ‘landminene’ som McNeill (2019, s. 44-45) omtaler dem som, er hele tiden tilstedeværende i samfunnet og tilgjengelige for de domfelte. Eksempelvis kan disse være å drikke alkohol, ta andre rusmidler, dra på besøk, dra innom butikken, være ute å leke med

barn og nieser osv. En 'fristelse' som flere av helgjennomførerne vier spesiell oppmerksomhet til, var det å kunne være litt lengre på besøk da 'fritiden' gikk mot slutten: «Når jeg først kunne være sosial, så måtte jeg jo avbryte besøket tidlig, siden jeg bare kunne være der en time eller to. (...) Det hadde jo blitt oppdaget om jeg ikke dro hjem da jeg skulle» (Elias). Dersom Elias i dette tilfellet ikke hadde regulert seg bort fra 'landminen', ville det ført til konsekvenser i form av rapporteringer og muligens resultert i overføring til fengsel. En 'tettere' opplevelse kan ligge i bevisstheten om potensielle konsekvenser, og begrensninger i handlingsfriheten på grunn av kontrolltiltakene og restriksjonene domfelte er underlagt (se Crewe, 2011a, s. 524). Samtidig ligger uforutsigbarheten i hva kriminalomsorgen forventer, noe Crewe (2011a, s. 520) særlig trekker fram som symboliserer en mer 'tett' soning. Ingen av forskningsdeltakerne uttrykker at det var uforutsigbart eller usikkert hva som var forventet av dem. Dersom retningslinjene fra friomsorgen hadde vært uklare eller lette å misforstå, hvor domfelte i tilfelle måtte gjettet hva som er riktig å gjøre i ulike situasjoner, ville nok makten i mye større grad blitt opplevd som uforutsigbar.

4.4 Panopticon – Opplevelsen av kontrolltiltakene

Etter at de hadde gjort alt [installert fasttelefonen og fotlenken], dro de videre. Det var vel da det gikk opp for meg at jeg skulle være innenfor her [sonen] i tiden fremover. Det var sånn plutselig at jeg hadde lyst til å gjøre alt jeg ikke kunne gjøre. Jeg er ikke akkurat den personen som drikker en kopp kaffe på verandaen, men det var noe jeg fikk lyst til å gjøre. (...) Jeg tok meg en kopp kaffe sittende på gulvet foran verandadøren, og latet på en måte at jeg satt ute. (Elias)

Elias beskriver, på lik linje med flere av forskningsdeltakerne, en 'aha-opplevelse' hvor de innså at hverdagen fremover skulle tilbringes innenfor sonen. Sonen som er området de kan oppholde seg på hjemme, forteller forskningsdeltakerne at de selv måtte måle opp, ved å gå fra hjørne til hjørne inne i leiligheten eller huset. Oppmålingen av sonen kan ved hjelp av Foucault (2014, s. 22) sin terminologi, forklares ved at kroppen underkues og blir gjenstand for en kontrollerende makt; fra og med tidspunktet for oppmålingen, er det noen som kan følge med på om vedkommende er innenfor eller utenfor sonen.

I denne delen av analysen vil diskusjonen omhandle på hvilken måte forskningsdeltakerne opplever å være synlig for kontrollen (hvorvidt friomsorgen har mulighet til å kontrollere

dem), og om kontrollen oppleves ukontrollerbar (vissheten om at man kan bli kontrollert til enhver tid, men aldri vet når). Dette er hovedelementene for å oppnå det panoptiske prinsipp (se Foucault, 2014, s. 175).

4.4.1 Synlig og ukontrollerbar

Fotlenken, i samspill med fasttelefonen, registrer og sender signaler til kriminalomsorgen om hvorvidt domfelte er innenfor eller utenfor sonen. Forskningsdeltakerne forklarer at friomsorgen hadde informasjon om hvor de var, uavhengig om de var på jobb, skole, hjemme eller 'fritidsaktivitet', i og med at dette var planlagt med dem på forhånd. Dette belyser den overordnede synligheten. Ruben og Elias skildrer imidlertid en annen innfallsvinkel av opplevelsen av å være synlig; fotlenken er en synlig gjenstand som hele tiden minner om kontrollen man er underlagt. Makten kan dermed sies å være synlig og bevisstgjørende for forskningsdeltakerne, i tillegg til å synliggjøre dem for friomsorgen. Synligheten som gjør seg gjeldende gjennom registreringene i fotlenken, er derimot ikke i seg selv ukontrollerbar. Den kan heller argumenteres for å være kontrollerbar, i og med at det kontinuerlig blir registrert om man går fra og kommer til hjemmet som planlagt. Det er de uanmeldte kontrollene som forskningsdeltakerne fremhever som ukontrollerbare.

Man var hele tiden på vakt, nesten som at man forventer at noen skal komme hele tiden. Det var ikke sånn at de hørte i forkant om det passet at de kom på besøk, de kunne komme halv tolv på kvelden – her var det bare å spasere inn døren når som helst. (...) Man måtte derfor hele tiden være forberedt på at de kunne komme. (...) De kom både når jeg var på skolen, og når jeg var hjemme. (Ruben)

Ruben viser til at muligheten for å bli kontrollert er der hele tiden, men han visste aldri når, hvor eller hvor ofte. Emma setter ord på det samme, ved at friomsorgen kom på uanmeldt besøk rundt fem ganger i uken, men at tidspunktene varierte: «Noen ganger kom de klokken seks, andre ganger klokken ti om kvelden.» Hun påpeker også at de var innom henne på jobb ganske ofte. Noen ganger måtte hun bli med ut for å blåse i alkometeret, og andre ganger gikk de bare forbi for å sjekke om hun var på jobb. Steffen og Pål har samme erfaringer, i tillegg til at sjefene deres ble oppringt for å bekrefte at de var på jobb. I motsetning til de andre forskningsdeltakerne, opplevde ikke Andreas at friomsorgen kunne kontrollere han på jobb, og med det var han også mindre synlig:

Jobben min innebærer at jeg er ulike steder i regionen, og derfor hadde de i liten grad mulighet til å kontrollere meg på jobb. De forsøkte et par ganger, men da var jeg en helt annen plass. (...) Jeg kunne jo ikke kjøre for å møte dem ved kontoret, da ville jo hele arbeidsdagen gått til det. (...) De ringte meg og sa at de kom om noen minutter, men da jeg sa at jeg ikke var der, var det helt greit. (Andreas)

Andreas sin jobb innebærer at han har ulike oppdrag i regionen, og han kan dermed ikke være på et bestemt sted hele tiden. Ruben setter imidlertid ord på nødvendigheten av at de kunne kontrollere han på skolen: «Hadde det ikke vært for at de kom på uanmeldte besøk for å sjekke at jeg var på skolen, kunne jeg for så vidt ha oppholdt meg i Finnmark. Fotlenken registrer jo bare om jeg er innenfor sonen eller ikke». Ruben poengterer det som er essensen i det Foucault (2014, s. 175, 180) hevder er nødvendig, for at makten skal fungere mest mulig effektivt. Nettopp at det må være en mulighet for at man blir kontrollert, slik at man ikke oppholder seg et annet sted enn opprinnelig planlagt.

Forskningsdeltakerne forteller at de uanmeldte hjemmebesøkene var noe hyppigere enn kontrollbesøkene på aktivitetene. «De [kontrollørene] ringte et til to minutter før de sto på døren» (Emma). Ruben forteller at: «De [kontrollørene] var diskre, anonym og sivilt kledd, så det kunne vært hvem som helst som kom på besøk.» En rutine var at forskningsdeltakerne måtte blåse i et alkometer, før de slo av en liten prat. «Det gikk fort, de var jo bare innom i fem minutter» (Pål). Elias sier han visste at kontrollørene ville komme på uanmeldt besøk, «men jeg syntes det var ubehagelig. (...) De kom bare for å sjekke at jeg ikke hadde brutt med reglene. Jeg skjønner det er sånn, men det er lite tillit.» Dette er Elias sin opplevelse, en opplevelse som ingen av de andre forskningsdeltakerne nevner. Derimot beskriver flere av forskningsdeltakerne kontrolltiltakene som inngripende i både hverdagen og privatlivet, og da spesielt om de hadde besøk under kontrollene. De fleste snakker om at hjemmebesøkene ble utført med en hyggelig og støttende undertone, men samtidig kontrollerende. Elias opplevde kontrollbesøkende som noe overvåkende, mens Pål mener kontrollbesøkene «var en del av opplegget.» Opplevelsen av å bli overvåket som en konsekvens av fotlenken, er det derimot en stor enighet om.

«Jeg følte veldig på å bli overvåket og kontrollert» (Ruben). Dette utsagnet er noe som alle helgjennomførerne uttrykker seg enig i. Kontrolltiltaket forskningsdeltakerne i all hovedsak referer til som overvåkende er fotlenken og fasttelefonen.

Man følte seg overvåket av fotlenken. Man kunne ikke bevege seg utenfor huset etter man hadde gått inn. (...) Jeg visste jo at i det øyeblikket jeg går ut døren, vil alarmen gå. Det var liksom ingen vei utenom å bli oppdaget. Dersom man sammenligner det med å stjele noe fra butikken, er det jo en sjans for å ikke bli oppdaget, men det blir man altså med fotlenken. (Pål)

Opplevelsen av å være overvåket i eget hjem, var det flere som følte på. Ruben forklarer at opplevelsen av å være overvåket, kommer med en gang man ikke får lov til å gå ut av huset. «De vil jo se om jeg stikker ut av huset. Bare den telefonen i huset, den viser om man er hjemme eller ikke» (Elias). Fasttelefonen registrerer og overfører elektronisk informasjon fra fotlenken til friomsorgen, som hele tiden vil ha en oversikt over om man er hjemme eller ikke. I et panoptisk perspektiv, overføres informasjonen til vaktårnet (Foucault, 2014, s. 181).

Gjennom forskningsdeltakernes beskrivelser av soningsopplevelsen, synes det å virke som om at kontrollbesøkene er ukontrollerbare, og de fleste opplever å være synlige for friomsorgen – de er synlige både gjennom fotlenken og aktivitetsplanen. Disse opplevelsene indikerer at EK kan forstås som en panoptisk styringsteknikk (se Foucault, 2014).

4.5 Tightness – Frustrasjoner i forbindelse med den ‘myke’ kontrollen

Man vet jo ikke helt sikkert, men de nevnte det ofte, både før og underveis, at om man ikke fulgte reglene, var terskelen lav før de bare drar av deg lenken og kaster deg inn på cellen i stedet for. Så man følger jo selvfølgelig de reglene som er, og det er klart man tenker på konsekvensene av det. (Ruben)

Forskningsdeltakerne uttrykker en frustrasjon knyttet til bevisstheten om at fengsel var et alternativ, dersom man brøyt med reglene. Samtidig antyder de en usikkerhet til hvor alvorlig regelbruddet måtte være, for at fengsel skulle bli aktuelt. Det er en samlet enighet blant forskningsdeltakerne om at de etterstrebet å følge reglene.

Dette kapitlet skal i all hovedsak gå dypere inn på fire overordnede aspekter ved soningsopplevelsen, som alle bygger videre på selvregulering som skrevet fram i kapittel 4.3,

og er henholdsvis makten som ligger i rapporteringene, ansvarliggjøring, umyndiggjøring og uforutsigbare elementer ved kontrolltiltakene.

4.5.1 Makten som ligger i rapporteringene

«Jeg fikk advarsel en gang. Jeg gikk ut fem minutter før tiden for å lufte hunden» (Andreas). Det er flere av forskningsdeltakerne som fikk advarsler, hvor de fleste var tidsrelaterte. «Jeg forsov meg noen ganger. Da ringte de og lurte på hvorfor jeg ikke hadde gått ut av huset. Det gikk greit. (...) Jeg begynte å sette på flere alarmer» (Elias). Elias viser her hvordan han tilpasset seg kontrollen, for å unngå flere advarsler. Steffen forteller at han fikk en advarsel utenom de regelmessige kontrolltiltakene, da han ble gjenkjent av en ansatt fra NAV på butikken på vei hjem fra jobb. Rapporteringene, og særlig de som er knyttet til negativ omtale som advarsler, var med på å styre hvordan forskningsdeltakerne tilpasset sin atferd til kriminalomsorgens retningslinjer, siden dette var noe de prøvde å unngå.

Alle forskningsdeltakerne var bevisste på konsekvensene ved regelbrudd. Flere uttrykker hvordan denne bevisstheten påvirket dem i stor grad i hverdagen, og hvordan usikkerhet knyttet til potensielle konsekvenser kunne oppleves som belastende. Alle forskningsdeltakerne deler oppfatningen av at de ikke ønsket å bli overført til fengsel. «Jeg følte ikke for å teste hvor langt man kunne tøyne strikken, før man fikk advarsel» (Pål). Emma uttrykker på sin side et stress knyttet til tidspunktene hun skulle forholde seg til: «Jeg var bekymret for at bussen skulle være forsinket, eller om jeg skulle skli på isen, (...) slik at jeg brukte lengre tid hjem.» Ut fra informasjonen forskningsdeltakerne formilder, virker det som om at bevisstheten om at fengsel hele tiden ville være et alternativ – en underliggende frykt for å måtte sone i fengsel – opptok mye tankevirksomhet og overveielser i soningshverdagen. Vissheten om konsekvensene kan i seg selv bidra til en ‘tettere’ soningsopplevelse (se Crewe, 2015, s. 56; MvNeill, s. 44-45). Beskrivelsene av frustrasjonen knyttet til frykten av å bli overført til fengsel, viser at den ‘myke’ makten også er ‘hard’ – det at små ‘feilsteg’ kan ha såpass fatale konsekvenser, tyder på at makten innehar mer ‘autoritære’ trekk i bunn (se Crewe, 2011a, s. 519, 523; Crewe, 2015, s. 53, 58).

Crewe (2011b, 464-465) omtaler “power of the pen” som en ny form for makt, og den utspiller seg nærmest som et psykologisk spill. Makten fungerer ved at domfelte regulerer sin atferd i forhold til det som er forventet av dem, slik at rapporteringen av deres atferd blir positivt omtalt. Rapportering og progresjon er begge aspekter ved «power of the pen». Det

kan virke som at progresjonen er et mer relevant aspekt i en fengselshverdag, sammenlignet med EK. Frykten for dårlige omtaler i egen journal og det å ikke oppnå progresjon, virker å ha et grep om delgjennomførerne og Elias, som alle tidligere har sonet i fengsel. Dersom god oppførsel blir nedskrevet i rapportene, kan det ved senere anledninger føre til fordeler eller privilegier. Elias uttrykker at «det vil være veldig usannsynlig at man får sone minstetid eller med fotlenke, om ikke man har vært snill. (...) Man må liksom gjøre det de vil, sånn at journalen din er plettfri.» Marianne forteller om et strengt fengselsregime, hvor man blant annet ikke kunne uttrykke negative følelser, siden det vil bli rapportert. Ingen av helgjennomførerne nevner at tanken på å oppnå progresjon var noe som plaget dem i hverdagen. Det er nærliggende å anta at progresjonen måles på en annen måte under straffegjennomføring med EK, enn det måles i fengsel. Rapporteringen under EK vil kunne føre til konsekvenser ved brudd på reglene, men ikke gi tilgang til privilegier på samme måte som i fengsel.

4.5.2 Ansvarliggjøring og umyndiggjøring på samme tid

Fotlenken minner man jo på at man har gjort noe galt, men samtidig voktes man ikke av vakter eller blir låst inne på en celle, som man blir i fengsel. Man blir på en måte sin egen vokter, og har ansvaret for å følge med på seg selv. (...) Leiligheten blir jo et nestenfengsel, man tar valg selv, men langt fra hvordan det er til vanlig. (...) Det var som om at jeg var et barn med innetider, bare at konsekvensene ville vært større enn da jeg var barn. (Elias)

I utsagnet til Elias kommer det fram et paradoks; på den ene siden blir man under straffegjennomføringen ansvarliggjort gjennom 'valgfrihet' og selvregulering, men på den andre blir man umyndiggjort ved å bli begrenset av kriminalomsorgens vilkår. Han påpeker imidlertid at man i fengsel har enda mindre selvbestemmelse, enn det man har under straffegjennomføring med EK. Videre forklarer han hvordan alt var institusjonalisert i fengsel: «når man skulle spise, når man skulle sove, når man skulle noe som helst.» På den andre siden hevder han at med EK: «med timeplanen og restriksjonene blir man jo nesten institusjonalisert hjemme, eller det er kanskje det man blir.» Han er ikke alene om å ha følt seg noe umyndiggjort under straffegjennomføringen. På direkte spørsmål uttrykker Emma og Andreas at de følte seg litt umyndiggjort: «Ja, man føler seg ikke spesielt voksen, når andre skal bestemme hva man kan gjøre hele tiden, det kjenner man litt på» (Andreas).

Ruben og Pål sier derimot at de ikke følte seg spesielt umyndiggjort, «(...) det var mer at dette og dette kan du ikke gjøre» (Pål). Samtidig setter de ord på hvordan de ikke styrte hverdagen selv. Pål forteller at hans hverdag under EK ble styrt av det som var planlagt på forhånd: «Det er begrensende. Det er noen som forteller deg hvordan du skal leve på en måte. (...) Kontrolltiltakene var inngripende. (...) Hverdagen styres av timeplanen.» Ruben uttrykker på sin side at det var fotlenken som styrte hverdagen, og ikke han selv.

Selv om alle forskningsdeltakere følte på å miste noe selvbestemmelse, kan man imidlertid også hevde at de ble ansvarliggjort i prosessen. Det å følge en oppsatt timeplan forutsetter at man tar ansvar. «Man tar jo ansvar på en måte, når man følger deres opplegg» (Pål). Pål sammenligner straffegjennomføringen med en ungdomsleir, eller et leirskoleopphold. På leirskole er man under oppsyn og skal følge et planlagt aktivitetsskjema, samtidig som det for mange er første overnattingstur uten foreldrene sine – man føler seg gjerne litt selvstendig, og får blant annet ansvar for å legge seg tidlig nok, slik at man er opplagt til dagen etter. Det at forskningsdeltakerne så seg nødt til å følge med på klokken for å holde tiden, kan ses på som både ansvarsgjøring og umyndiggjøring. De må selv komme seg til de ulike stedene til riktig tid, men de velger ikke selv hvor eller hva de skal gjøre. Ingen ville imidlertid hatt mulighet til å hindre dem fra å gjøre noe annet enn det som var oppsatt på timeplanen, men det ville høyst sannsynlig ført til konsekvenser. Crewe (2011a, s. 519-520, 522-524) forklarer at man gjennom ansvarliggjøringen har tilsynelatende 'valgfrihet', men legger til at det medfører en risiko og at gale valg straffes 'hardt'.

Delgjennomførerne gir indikasjoner på at man har noe mer autonomi under straffegjennomføring med EK, men problematiserer samtidig begrensningene i straffegjennomføringen. Steffen forteller at fotlenken hindrer han i å bidra for fullt hjemme, men at han har mulighet til å bidra mer nå, enn i fengsel. Han antyder at han synes reglene er litt strenge, i og med at han må ringe for å spørre om å få lov til å plukke opp ballen, som hunden har lagt igjen i hagen. Tillater de det ikke, så må han akseptere det. Et annet eksempel han viser til, som også viser en grad av umyndiggjøring, er at han ikke kan dra innom butikken på vei hjem fra jobb for å handle inn en liter melk. Det samme eksemplet bruker Marianne. Videre forteller Marianne at hun ikke opplever å ha spesielt mer kontroll over livet sitt nå, enn det hun hadde i fengsel: «Ikke så mye, men det er på grunn av den elektroniske fotlenken.» En av begrunnelsene hun kommer med, er at hun ikke kan løpe ut, dersom barna skader seg på trampolinen: «Jeg må faktisk ringe og spørre. 'Kan jeg gå ut og se til barna?»

Noe har skjedd ute i hagen.» Selv om hun ikke ville hatt mulighet til å hjelpe barna fra fengsel, blir det noe annet når man er, bor og fungerer som mor i hjemmet. Hun forteller videre at hun hadde løpt ut uten å ringe først, om de faktisk hadde skadet seg. Samtidig uttrykker hun en bekymring, i forhold til om det kunne vært nok til at hun havnet i fengsel igjen. Det at Marianne må ringe til friomsorgen for å høre om hun kan få hjelpe og gi omsorg til sønnen sin som har skadet seg, indikerer en umyndiggjøring.

Selv om forskningsdeltakerne som har erfaring fra fengselssoning, oppgir at de følte på å ha mindre autonomi der, sammenlignet med hva de hadde under EK, er det ikke gitt at de opplever kontrollen som mindre 'tett' eller belastende av den grunn (Crewe, 2011a, s. 522-524; McNeill, 2019, 13). De uttrykker en overgang til å ha mer ansvar og autonomi, men samtidig fratras Marianne og Steffen det ansvaret som kreves i et hjem med barn. Forskningsdeltakerne opplevde ikke selv å styre sin egen hverdag, hvorav et par eksplisitt uttrykker at de følte seg umyndiggjort. Videre kommer det veldig tydelig fram under intervjuene, at forskningsdeltakerne ikke hadde et ønske om å sone i fengsel. «Det [EK] var veldig stressende, men det ville vært hundre ganger verre i fengsel» (Emma).

4.5.3 Kontrolltiltakene som uforutsigbare

De [friomsorgen] ringte meg midt på natten på mobilen, og ba meg ringe dem fra fasttelefonen. Dette var alltid på hverdager når jeg skulle på jobb tidlig om morgenen. Så da måtte jeg fysisk stå opp av sengen, gå til stuen der de hadde installert fakstelefonen for å ringe dem. Da rakk jeg å bli ganske våken og det tok lang tid før jeg sovnet igjen. De [friomsorgen] ødela nattesøvnen min flere ganger, og det gjorde at jeg var kjempetrøtt på jobb dagen etter. En veldig irriterende og plagsom ting de gjorde egentlig.» (Emma)

Emma beskriver hvordan hun opplevde at friomsorgen fulgte med hele tiden, men synes det gikk for langt da de ringte henne om natten. Hun viser forståelse for at de må sjekke og kontrollere henne på natten av og til, men at dette ikke var et engangstilfelle. Frustrasjonen til Emma går hovedsakelig på at nattesøvnen ble ødelagt, men også at formålet med samtalen var for å sjekke at hun var hjemme; friomsorgen kunne se at hun var hjemme, i og med at fotlenken var registrert innenfor sonen, men samtidig opplevde hun en mistro i forbindelse med om hun er hjemme eller ikke. Ruben forteller at han også ble ringt opp på natten, men det var på grunn av at fotlenken sluttet å sende signaler:

I mitt tilfelle var det flere ganger at lenken plutselig sluttet å fungere på natten. Om man skviser føttene sammen og kommer nær fotlenken, kan den slutte å fungere. De ringte meg på natten flere ganger fordi man kan ikke gå uten fotlenken, så de måtte komme for å fikse den. En gang kom de med bil halv tre på natten. (Ruben)

Utsagnene viser at det var uforutsigbart når man ble oppringt av friomsorgen, hvorvidt det handlet om å 'dobbeltsjekke' at man var hjemme, eller om det forekom tekniske problemer; forskningsdeltakerne måtte uansett alltid være 'på alerten'.

En annen naturlig uforutsigbarhet ved straffegjennomføring med EK, er de uanmeldte kontrollbesøkene. Det er ikke uforutsigbart om man får kontrollbesøk eller ikke, men heller når og hvor, som redegjort for i kapittel 4.4.1. Emma beskriver hvordan vissheten om at friomsorgen kunne ringe eller komme på besøk når som helst, endret hennes atferdsmønster:

Det at de kunne komme når som helst, påvirket meg en del i hverdagen. Jeg var for eksempel redd for å sovne på sofaen, slik at jeg ikke skulle høre at telefonen ringte, eller var veldig kjapp og stresset i dusjen. (Emma)

Videre forklarer Emma at hun ved flere anledninger opplevde å få kontrollbesøk under sine fem 'fritimer'. I og med at kontrollen måtte gjøres i hjemmet, måtte hun avbryte turen med hunden og kjappe seg hjem. «Følte ikke jeg kunne gå lengre turer, og at jeg hele tiden måtte være i nærheten av leiligheten» (Emma). For Emma, som selv omtaler seg som en fjellgeit, begrenset denne uforutsigbarheten henne i stor grad, og bidro til at straffegjennomføringen ble mer belastende for henne.

Elias forteller om en episode hvor han brøyt med retningslinjene til kriminalomsorgen, og hvordan denne episoden resulterte i en konstant 'noia' og en mer påtrengende soningsopplevelse:

Det var en kveld den andre uken jeg sonet, hvor jeg tok meg et par pils sammen med noen kompiser, etter at de [friomsorgen] hadde vært på besøk. Jeg fikk passe noia etter bare to øl. Det var det verste døgnet. (...) Etter denne situasjonen, vurderte jeg flere ganger om jeg ville tilbake til fengsel. Det var den følelsen jeg satt igjen med, det var

jo et nederlag. Jeg fryktet de skulle møte opp på jobben dagen etter. Jeg hadde sikkert blåst blankt, men muligheten for å blåse null komma noe, var jo til stedet. Jeg friket helt ut. Det var liksom lettere i fengsel. Der hadde man ikke mulighet til å stikke til en kompis eller ta seg en øl, uten at vaktene ville oppdage det. De oppdaget heldigvis ikke at jeg hadde brutt med reglene, men det var en risk. Den følelsen jeg satt med, eller egentlig hele opplevelsen det døgnet, var straff i seg selv, (...) og det påvirket meg resten av soningstiden. (Elias)

Elias forklarer at kontrollbesøkene som fulgte, bar preg av opplevelsen nevnt ovenfor: «Selv om jeg visste jeg ikke hadde gjort noe galt, fikk jeg helt noia, da de kom på besøk» (Elias). Han uttrykker også at han opplevde fengselssoningen lettere på noen måter, i form av at «der slipper man å ikke vite hele tiden», til tross for et enda strengere kontrollregime. På grunn av uforutsigbarheten knyttet til kontrolltiltakene og ansvaret man selv pålegges, synes han å antyde at EK var mer psykologisk krevende. Steffen opplevde ikke denne usikkerheten eller uforutsigbarheten på samme måte, men referer til en samtale han hadde med en medinnsatt: «Han hadde hatt fotlenke tidligere, men valgte å dra tilbake til fengselet, fordi han syntes det var vanskelig. Det kan jo ha vært andre grunner, men han sa det var veldig tøft.» Det er viktig å få fram at den konstante 'noiaopplevelsen', hvor fengsel blir uttrykt som et mulig lettere alternativ, hovedsakelig er opplevelsen til Elias. Samtidig samsvarer Elias sin opplevelse med to av forskningsdeltakerne til Rasmussen et al. (2016, s. 50). De andre forskningsdeltakerne gir ikke uttrykk for den samme psykiske belastningen. På den andre siden konstaterer de at kontrollen de var underlagt, var veldig begrensende i hverdagen.

4.6 Oppsummerende diskusjon

For å forstå forskningsdeltakernes soningsopplevelser, har jeg i dette analysekapitlet diskutert deres opplevelser ved hjelp av oppgavens analytiske begreper. Mer konkret har jeg viet oppmerksomhet til deres opplevelser knyttet til frihetsinnskrenkelsen og kontrolltiltakene, samt hvordan dette påvirker soningshverdagen. I denne oppsummerende diskusjonen vil jeg først ta for meg en fremtredende spenning i soningsopplevelsene til forskningsdeltakerne, før jeg deler noen refleksjoner rundt utfallet av funnene presentert i analysen.

I uttalelsene til forskningsdeltakerne fremgår det en spenning i soningsopplevelsene, ved at den til dels fremstår som uproblematisk, og dels som relativt inngripende.

Forskningsdeltakerne følte veldig på å bli overvåket på grunn av fotlenken, og trekker både den og kontrollbesøkene fram som inngripende elementer i soningshverdagen. Likevel formidler de fleste at kontrolltiltakene ikke plaget dem i stor grad, i og med at de forholdt seg til reglene. De opplevde ikke å måtte endre eller regulere egen atferd i særlig grad, men påpeker samtidig endringer i sine handlingsmønstre. Forskningsdeltakerne forteller at retningslinjer og regler ble tydelig formidlet, og at de ikke opplevde det som problematisk å etterleve dem. Samtidig uttrykker de en bekymring knyttet til konsekvensene av advarslene, og at bevisstheten om en mulig overføring til fengsel plaget dem i hverdagen. Videre beskriver de også et stress i forbindelse med å kunne overholde reglene, et stress som hovedsakelig er tids- og stedsorientert. Først når man er under restriksjoner, forteller forskningsdeltakerne at de ønsker å gjøre det de ikke skal. På den ene siden blir de ansvarliggjort ved å selv sørge for at de overholder reglene og vilkårene til kriminalomsorgen, men på den andre siden umyndiggjort ved å være underlagt disse, samt å ikke være i regi av sin egen hverdag. Ansvarliggjøringen belyses gjennom forskningsdeltakernes selvregulering, men selvreguleringen kan igjen ses å være et resultat av den såkalte 'myke' kontrollen de er underlagt. Rutinene i soningshverdagen opplevdes på den ene siden som normalitet, hvor helgen beskrives som 'tyngre'. Derimot er det disse rutinene, hvor man til punkt og prikke skulle forholde seg til aktivitetsplanen, som blir kritisert for å være til hindrer for å leve et normalt liv.

Det er med andre ord en ambivalens i uttalelsene til forskningsdeltakerne, som gjør at spenningen i soningsopplevelsene gjør seg synlig. Hva forskningsdeltakerne sammenligner soningsopplevelsen under EK med, har trolig betydning for den uttrykte opplevelsen. Siden deres dom var ubetinget, vil det være nærliggende at et sammenligningsgrunnlag på den ene siden er fengselssoning (selv om flere aldri har sonet i fengsel), og livet før soningen på den andre. Jeg oppfatter forskningsdeltakerne som takknemlige for å få mulighet til å sone med EK, siden de er klar over at alternativet er fengsel, men EK innebærer også en straffereaksjon som begrenser friheten. For å eksemplifisere oppleves de uanmeldte kontrollbesøkene med EK uproblematisk, sett i forhold til å skulle bli låst inne på en celle hver kveld. Derimot oppleves de uanmeldte kontrollbesøkene inngripende i en tilsynelatende normal hverdag, hvor forskningsdeltakerne bor hjemme og kan ha besøk av venner og familie. Ambivalensen i soningsopplevelsene synliggjøres også i neste kapittel, hvor analysen tar for seg forskningsdeltakernes opplevelser av hvilken type straff EK er.

5 Subjektive opplevelser av det straffende element

5.1 Introduksjon

Ved hjelp av det analytiske begrepet *straffebevissthet*, har dette kapitlet til hensikt å forstå forskningsdeltakernes refleksjoner rundt hvilken type straff EK er. Formålene til straffen uttrykker hvordan straffen er intendert å virke fra lovgivers side, og kan isolert sett forstås som objektiv straff (se Sexton, 2015, s. 118, 133). For å utforske hvordan forskningsdeltakerne opplever det straffende element, vil analysen fokusere på forskningsdeltakernes subjektive opplevelser av straffeformen EK, og kaste lys over deres refleksjoner rundt straffens formål (se Forskrift om straffegjennomføring, 2002, §7-1; Justis- og politidepartementet, 2008, s. 19-20, 67; Straffegjennomføringsloven, 2001, §16). For å få innsikt i helheten av forskningsdeltakernes opplevelser av straffen, vil først deres refleksjoner knyttet til den idømte straffen presenteres. Videre vil deres refleksjoner ses i lys av straffeformens formål, før en gjennomgang av deres opplevelser knyttet til straffens avskrekkende funksjon diskuteres. Kapitlet vil avslutte med en oppsummerende diskusjon.

5.2 Opplevelser av den idømte straffen

Brorparten av forskningsdeltakerne uttrykker anger for lovbruddet de ble dømt for. «Lovbruddet var jo bare jævlig idiotisk. Det er noe man anger på. (...) Med tiden føler man det blir verre, man ser tilbake på det med litt pine» (Ruben). I likhet med Ruben, uttrykker også Elias en form for frustrasjon over seg selv og handlingene sine: «Det jeg har sonet for har vært tankeløst, uakseptabelt og satt andre i fare. (...) Jeg er ikke stolt over det.» Pål og Andreas sine utsagn tyder mer på en anger knyttet til konsekvensene i ettertid: «Når man gjør noe dumt, tar man konsekvensene. (...) Jeg angret jo med en gang, (...) jeg fucka jo opp livet mitt på et halvt minutt» (Pål). Andreas kommenterer at han «kanskje skulle gjort det på en annen måte, da hadde jeg kanskje ikke gått med fotlenken», men at «gjort er gjort».

Hvorvidt straffen man idømmes oppleves rettferdig, virker å spille inn på forskningsdeltakernes opplevelser av samspillet mellom alvorlighetsgraden av lovbruddet, den idømte straffen og den subjektive opplevde straffen. Ruben og Elias, som ovenfor beskriver lovbruddet som idiotisk og tankeløst, uttrykker at dommen var rettferdig. Samtidig legger Elias til: «Jeg tror de færreste er fornøyd med en dom. Man finner unnskyldninger for seg selv om hvorfor den ikke er riktig eller rettferdig.» Pål sier han forstår hvorfor han ble idømt straffen, men samtidig synes han det er overdrevent strengt:

Det er greit å miste lappen så lenge, men synes det blir feil arena å bli satt i fengsel [ubetinget dom]. (...) Det står jo i loven hva som er straffen. Man kan jo gå inn på en tabell, og vite nøyaktig hva straffen blir. Kan ikke si noe på det, men synes det er strengt, men samtidig vet man om konsekvensene på forhånd. (...) Jeg var jo 100% ansvarlig det [lovbruddet]. (Pål)

Det virker som at Pål kritiserer den generelle straffeutmålingen for lovbruddet han begikk, og ikke det at hans dom var urettferdig streng, sett i forhold til andre som er dømt for det samme. På en måte tyder Pål sine utsagn på en underliggende oppfattelse av at rettssystemet er legitimt, og derfor aksepterer han straffen som noenlunde rettferdig (se Schinkel, 2014, s. 91). Delgjennomførerne uttrykker imidlertid at straffen var urettferdig streng: «Jeg føler dommen jeg fikk var urettferdig lang» (Steffen). Marianne forteller at hun etter endt soning, fremdeles forsøker å gjenåpne saken. «Jeg ønsker rettferdighet. (...) Jeg har betalt min del nå, så får de andre som har vært involvert ta sin del. (...) Dommen var mye strengere enn det den skulle vært» (Marianne). I tillegg kommenterer Marianne at følelsen av å ikke bli hørt eller trodd, nesten er som å ha «mistet stemmen min». Emma kjente også på en urettferdighet i forbindelse med dommen:

Det var tungt for meg å ta en tilståelsesdom, for da innrømmer man skyld. Det innebar på en måte å innrømme at dette har jeg gjort med vilje, (...) det var ikke det som skjedde. Da dommeren leste opp hva jeg var tiltalt for, var det veldig vanskelig å svare ja. (...) Jeg har følt på urettferdighet. (...) Jeg syntes ikke at jeg skulle bli dømt for min uvitenhet, siden jeg har forsøkt å gjøre alt riktig. (Emma)

Samtidig legger Emma til at dommen og lengden på straffen var riktig, i og med hun tok en tilståelsesdom. Grunnen til at hun tok en tilståelsesdom, var fordi hun ble fortalt hun ikke kunne bevise sin uvitenhet: «Hvordan skal jeg bevise min uskyld, er det ikke de som skal bevise min skyld? Jeg gjorde det jo ikke med vilje. Følte jeg sto opp mot noe som var veldig uovervinnelig for meg» (Emma). Marianne uttrykker en lik oppfattelse av rettssystemet: «Jeg har mistet litt troen på det norske rettssystemet. Jeg har respekt for det, men trodde man var trygge ved tvil.» Til tross for at de uttrykker en misnøye i forbindelse med urettferdig behandling i rettssystemet, virker de å være glade for at de er ferdige. Alle

forskningsdeltakerne mener de har gjort opp for seg: «Jeg føler jeg har tatt min straff og vel så det» (Pål).

Hvorvidt dommen idømt og straffen oppleves rettferdig, kan i lys av *straffebevissthet*, knyttes opp til 'straffegapet' mellom forventningene i forkant og opplevd straff (se Sexton, 2015, s. 128-130). I denne diskusjonen vil det være særlig relevant å trekke fram forskningsdeltakernes normative forventinger til straffen, når man skal vurdere i hvilken grad straffen oppleves rettferdig (se Sexton, 2015, s. 130-131). Dersom domfelte mener at dommen idømt er rimelig, vil både den konkrete og symbolske straffen, ifølge Sexton (2015, s. 120, 130-131), oppleves mer rettferdig og dermed indikere en mindre alvorlighetsgrad. Elias og Ruben erkjenner at lovbruddet var en gal handling, og det synes å virke som om at de opplevde straffen som mer rettferdig. Andreas og Pål har ikke særlige innvendinger på den konkrete straffen, men de uttrykker samtidig en frustrasjon i forbindelse med å ha blitt oppdaget av politiet. Delgjennomførerne og Emma opplevde imidlertid en urettferdig streng straff, hvilket kan tyde på at deres straffeopplevelse var mer alvorlig (se Sexton, 2015, s. 126). Dette henger trolig sammen med at de på forhånd hadde forventet en mildere straffeutmåling, i tillegg til mistroen til rettsprosessen Emma og Marianne fremhever. Dersom straffen oppleves rettferdig, vil det være lettere å konstruere en mening ved den (se Schinkel, 2014, s. 62; Sexton, 2015, s. 114, 118). Videre vil analysen ta for seg opplevelsene med å få sone med EK.

5.3 Det rehabiliterende aspektet ved elektronisk kontroll

«Jeg er veldig tilhenger av at straffen [EK] er rehabiliterende. I hvert fall for folk som har familie, og de som unngår å miste jobben. Staffen er jo sånn at man opprettholder livet, og slipper at ting rakner» (Pål). Frihetsinnskrenkelsen under straffegjennomføring med EK er betydelig mindre enn under fengselssoning, og dette gjenspeiler formålet til EK: «(...) mulighet til å kunne ivareta sine sosiale og økonomiske forpliktelser under straffegjennomføringen» (Forskrift om straffegjennomføring, 2002, §7-1).

Alle helgjennomførerne, med unntak av Pål, oppgir jobb og skole som en av hovedgrunnene til at de ønsket å sone med EK. Ruben var bekymret for å ikke kunne ta eksamen, mens Emma forteller at hun ville vært uten jobb i etterkant av soningen, dersom hun måtte ha vært borte i tre måneder: «Da ville jeg mistet leiligheten også. Jeg var redd for å komme ut uten

jobb og boplass» (Emma). Frustrasjonen knyttet til å ikke ha sikker sysselsetting, handler i stor grad om økonomisk trygghet og forutsigbarhet i hverdagen. Andreas forklarer at firmaet han jobber for, ikke ville gått rundt økonomisk den måneden han hadde sonet i fengsel. Elias beskriver at han fikk en ny sjanse hos en tidligere arbeidsgiver på grunn av straffegjennomføringen: «Sjefen visste jo da at jeg måtte komme på jobb hver dag og sånt, (...) jeg har ikke alltid vært like flink i forhold til jobb.» En tolkning er at Elias her konstruerer en subjektiv mening ved straffegjennomføringen, siden han ser EK som en mulighet til å komme inn på arbeidsmarkedet igjen (se Schinkel, 2014, s. 1-2; Sexton, 2015, s. 114, 118). Dette førte til en endring i hans livssituasjon, som også fulgte han i etterkant av soningen.

Hvorvidt man tillegger straffeopplevelsen mening, kan ses i sammenheng med innstillingen man har til straffen. De fleste forskningsdeltakerne forteller at de bare ønsket å bli ferdig, og at den ikke ga de noe mer enn å bli 'renvasket'. Pål forteller hvordan han ble møtt på friomsorgskontoret første dagen: «'Du skulle ikke vært her, jeg kjører for fort hver dag selv'. (...) Jeg følte at jeg var på oppbevaring. (...) Jeg skulle bare gjøre som jeg ble fortalt, slik at jeg ble ferdig» (Pål). Dersom den domfelte skal finne en mening med straffen (se Justis- og politidepartementet, 2008, s. 20), hjelper det ikke at friomsorgen bagatelliserer årsaken til straffegjennomføringen. På den andre siden var ikke dette noe som plaget Pål i hverdagen, selv om han kommenterer at det blir feil å føle man er på oppbevaring. Samtidig påpeker han at det kanskje var til hans fordel, siden de ikke kontrollerte han like ofte.

Sexton (2015, s. 125-126) viser hvordan den sosiale distanseringen fra familie og omverdenen ofte oppleves som et straffende element. Forskningsdeltakerne uttrykker imidlertid den sosiale distanseringen som relativt uproblematisk, og kan dermed forstås som et mindre alvorlig aspekt ved straffeopplevelsen (se Sexton, 2015, s. 120). «Sosialt så hadde det ikke noen konsekvenser, det var ikke sånn at jeg mistet venner eller familie i løpet av de dagene. Det var (...) nesten som om at man var på ferie» (Ruben). Selv om man har en innskrenket frihet, bagatelliserer forskningsdeltakerne konsekvensen av å ikke ha muligheten til å sosialisere seg i like stor grad som tidligere. Derimot forteller Andreas at det største problemet var at «det er jævlig kjedelig». Emma poengterer at «det var veldig uvant å ikke kunne dra dit [til mamma], (...) jeg er veldig 'mammadalt', og en person som tilbringer utrolig mye tid sammen med mamma hjemme hos henne.» Ruben fikk ikke reist på besøk til familien under soningen, siden han bodde på stedet hvor han studerte. Verken Emma eller Ruben

problematiserer imidlertid situasjonen, og Emma legger til at hun og moren fremdeles kunne være mye sammen, bare at besøkene var hjemme hos Emma.

Steffen og Marianne forklarer at de savnet familiene sine så mye da de satt i fengsel, og at det å ha mulighet til å være sammen igjen, gjorde straffegjennomføringen mye lettere. For dem kan det virke som om at straffeopplevelsen fikk mer mening under EK enn i fengsel, og da særlig på grunn av nærheten til familien. På den andre siden problematiserer de straffeopplevelsen, ved at de ikke kunne ta like stor del i livene til barna (se kapittel 4.2.2 og 4.5.2). Sett i forhold til helgjennomførerne, opplevde nok delgjennomførerne en større sosial distansering til venner og bekjente, da de valgte å ikke være åpne om soningssituasjonen. Med utgangspunkt i helgjennomførernes subjektive opplevelser, kan det virke som om at åpenhet rundt situasjonen, spiller inn på hvor 'lett' eller 'hardt' de følte seg straffet (se Sexton, 2015, s. 120).

Helgjennomførerne uttrykker en takknemmelighet overfor å kunne sone hjemme, for i tillegg til å opprettholde sosiale og økonomiske forpliktelser, unngikk de å knytte negative sosiale bånd i fengsel.

Når man soner i fengsel, møter man nye folk. Jeg hadde en del problemer etter det, for de blir vennene dine. (...) Det er ikke sånn at man kutter med venner heller. (...) Har vært i fengsel tidligere, og nye venner derfra var ikke øverst på ønskelisten. Nei, jeg ville ikke inn bak murene, det er ikke så kult om man prøver å starte litt på nytt. (Elias)

Elias sine erfaringer fra fengsel samsvarer godt med bekymringene som de andre helgjennomførerne satt med, i forbindelse med å skulle sone i fengsel. Pål sier han ikke ville blande seg inn i det miljøet, selv om det ikke var snakk om en lang periode. Andreas følger opp, og sier han «ikke føler meg hjemme i et fengsel. Jeg ser ikke noe poeng om å gå i fengsel heller, jeg trenger ikke flere luringer inn i vennekretsen enn det jeg har.» Alle helgjennomførerne kommenterer problematikken med nettverksbygging i fengsel, og selv om de fleste uttrykker at det mest sannsynlig ikke ville hatt noe å si for dem, var det noe alle ønsket å unngå. Tidligere forskning viser også hvordan nettverksbygging i fengsel, kan ha negativ innvirkning på innsatte (se Farrall, 2004, s. 57; Hucklesby, 2008, s. 56-57; Rasmussen et al., 2016, s. 61).

Straffeopplevelsene til helgjennomførerne samsvarer i stor grad med formålet til EK (se Forskrift om straffegjennomføring, 2002, §7-1; Straffegjennomføringsloven, 2001, §16) og rehabiliteringsbegrepet, siden de gir uttrykk for at EK bidrar til en stabilitet og trygghet i bosituasjon, arbeid og sosiale relasjoner under soningen (Justis- og politidepartementet, 2008, s. 67). Imidlertid omfatter rehabiliteringsbegrepet også behandling og påvirkningsarbeid, som kriminalomsorgen tilbyr gjennom sin programvirksomhet (Justis- og politidepartementet, 2008, s. 67). Hovedsakelig virker forskningsdeltakerne å være tilfredse med å ikke måtte møte til noen behandling, men på den andre siden er det et par som etterspør et tilbud.

Det var ingen av helgjennomførerne som ble tilbudt behandling i form av programmer, samtalegrupper eller kurs. Emma og Marianne forteller at de gikk til psykolog i forkant av soningen, men at de ikke kunne fortsette med dette under soningen. Det er en mulighet for at denne delen av rehabiliteringstilbudet retter seg mot de som sitter i fengsel, eller for eksempel mot de som har en rusavhengighet. Selv om forskningsdeltakerne ikke etterspør terapi i form av avrusning eller sinnemestring, er det å være straffedømt for noen en tung psykisk belastning i seg selv. Straffegjennomføringen er en periode man ofte opplever å være i en sårbar posisjon, og selv om domfelte ikke eksplisitt uttrykker at de skulle blitt tilbudt en form for behandling av kriminalomsorgen, antyder et par av forskningsdeltakerne at dette ville vært ønskelig.

Elias kommenterer at kriminalomsorgen i mye større grad burde følge opp de som har sonet i ettertid, i tillegg til at «det burde være et program eller behandling for alle som soner med fotlenke, sånn at det ikke blir at man sitter alene med tankene.» Jeg har ikke inntrykk av at de andre forskningsdeltakerne er enige i at man skal følges opp i ettertid av soningen. Under soningen hadde forskningsdeltakerne korte ukentlige samtaler med en ansatt i friomsorgen, men et par uttrykker et savn etter noen utenforstående å prate med. Emma sier at hun ikke kjente noen andre i samme situasjon som seg selv, men at det ville vært betryggende for henne å snakke med noen som var.

5.4 En mild og lite avskrekkende straffeform?

Det [EK] er jo en veldig mild straff, det er det for all del. (...) Det [straffegjennomføringen] er ikke noe å være redd for. Jeg syntes ikke den var avskrekkende, men samtidig får man kjenne på hva frihet er, for å si det sånn. (...) Man

er veldig begrenset. Man må sitte hjemme og stirre i veggen, det er det som er vanskelig med det. (Andreas)

Andreas beskriver straffen med EK som mild og lite avskrekkende, som i lys av Sexton (2015, s. 120) kan tolkes som en konkret straffeopplevelse, som gjør at straffen oppleves 'lettere'. På den andre siden poengterer han at man får kjenne på hva frihet er, og at det ikke er så lett som mange skal ha det til. I kapittel 4.5.2 uttrykker Andreas, i likhet med flere av forskningsdeltakerne, at en konsekvens av det straffende element, har ført til at straffen oppleves umyndiggjørende. Dette indikerer imidlertid en subjektiv tolkning av hvordan frihetsinnskrenkelsen opplevdes som symbolsk straffende, hvilket Sexton (2015, s. 114, 120, 123) trekker fram som en mer alvorlig straffeopplevelse. Pål uttrykker at «at det ikke er noe hardcore straff», mens Ruben har en annen straffeopplevelse:

Før jeg skulle sone med fotlenke, hadde jeg selv inntrykket av at det var en mild straff, og det tror jeg det er mange fra utsiden som også oppfatter straffen som. Det at man ikke har sonet dommen, om man bare har gått med fotlenke. Etter at jeg har sonet selv, merket jeg veldig på frihetsberøvelsen. Det tror jeg ikke man kan si med mindre man har sonet selv. (...) Det er jo en straff, man er ikke på ferie i tre uker. (Ruben)

Ruben forteller at selv om man får være hjemme og leve relativt normalt, er opplevelsen av straffen til stedet. Samtidig antyder han en forventning til at straffeopplevelsen skulle være mildere. Den samme oppfattelsen av straffeformen uttrykker Andreas: «Jeg skjønner veldig godt at det er mange som ikke tar fotlenken seriøst, men det er ikke så jævlig enkelt som mange legger opp til at den skal være.» Deres forventninger i forkant av straffegjennomføringen er med på å konstruere straffeopplevelsen (se Sexton, 2015, s. 133). Straffen vil oppleves mer alvorlig eller 'verre', dersom forventningene i forkant var at straffeformen skulle oppleves som mild (se Sexton, 2015, s. 128-131). Elias mener at fotlenkesoning fremstår som mild og lite avskrekkende i media, og at det på en måte er realiteten, siden man får sone i sitt eget hjem. Samtidig sier han:

Det er jo en straff, men det er ikke fengselsstraff. Man får være hjemme, være i jobb, tjene penger, henge med kompiser. Fotlenkesoning er liksom ikke helt det man forbinder med straff. (...) Men egentlig er det [soningsopplevelsen] verre enn fengsel, for man har noia hele tiden, og stresser over ting som man ikke stresser seg for i

fengsel. (...) Tror kanskje det er lettere å akseptere i fengsel, for da er man på en institusjon, og det er jo likt for alle der. (Elias)

Elias har erfaring fra fengselssoning, og hans utsagn viser at soningsformene representerer ulike straffeopplevelser. Hans subjektive tolkning av blant annet de uanmeldte kontrollbesøkene (straffende element), var at de førte med seg en opplevelse av 'noia' og stress (se Sexton, 2015, s. 120). Den subjektive dimensjonen av stress, uttrykker også Emma at hun i stor grad opplevde. Hun «syntes egentlig ikke det [straffen] var så avskrekkende», men legger til at «det er en påkjenning».

Et av formålene til straffepraksisen i Norge er at straffen skal være individualpreventiv. I kontekst av denne oppgaven, innebærer det at EK og straffeformens opplevde ringvirkninger skal være såpass avskrekkende, at man ikke vurderer effektene av kriminelle handlinger som mer lønnsomme (Justis- og politidepartementet, 2008, s. 19-20). Alle helgjennomførerne, med unntak av Ruben, sier at straffeformen EK var en relativt mild og lite avskrekkende. Her synliggjøres en ambivalens, da de samtidig påpeker hvordan straffen oppleves vanskelig, begrensende, krevende og belastende. Et liknende funn presenteres i Sandøy (2020, s. 6-19) sin studie, hvor deltakerne omtalte ungdomsprogrammet de deltok på som: «'Mild punishment', 'not the worst punishment', 'kind of like punishment' and 'this alternative punishment'» (Sandøy, 2020, s. 6). På den andre siden ble lengden og opplevelsen av innholdet i programmet tolket som straffende. Kan det være at helgjennomførerne i denne studien formidler straffeopplevelsen som lite avskrekkende, på grunn av en generell forventning og bilde på hva straff er? En antakelse er at mange ser for seg at straff innebærer den objektive forståelsen, som innebærer at man skal inn i fengsel og være innelåst. Siden EK likestilles med fengselssoning, er det nærliggende at sammenligningsgrunnlaget blir slik. Samtidig viser forskningsdeltakernes opplevelser et ubehag, til tross for at de ikke har sonet under forferdelige forhold. Ingen ønsker seg tilbake under kriminalomsorgens kontroll, og det kan indikere at straffen var pinefull nok til at den hadde en avskrekkende virkning.

5.5 En psykisk belastning

Den subjektive opplevelsen av straffen involverer ikke utelukkende opplevelser som er tilsiktet fra lovgiveren, men også de som er konsekvenser av straffen (se Sexton, 2015, s. 118). Mennene i studien beskriver i all hovedsak ikke rettsprosessen som en belastning, og de

sier seg enig i Pål sin beskrivelse: «For min del ser jeg ikke på meg selv som kriminell. Men selvfølgelig så var ikke prosessen eller utfallet noe man var stolt over sånn sett, jeg ønsket jo å skjule fotlenken da jeg var ute.» Samtidig sier Pål at han ikke følte seg stigmatisert, men «i dag føler jeg kanskje litt mer på at det [å ha vært straffedømt] kan være litt stigmatiserende» (Pål).

Kvinnene i studien forteller imidlertid om en tung rettsprosess. Marianne sier det er «ubehagelig at fotlenken er synlig. (...) Det har vært tungt både fysisk og psykisk» Hun referer særlig til å ikke oppleve å bli trodd i rettssaken, opplevelsene i fengsel, det å være borte fra familien, og om andre skal finne ut at hun soner en dom. Hennes utsagn tyder på at hun er redd for å bli stigmatisert, og frykter at andre skal spekulere i hva som har skjedd. Emma beskriver hvordan dommen førte med seg en identitetskrise:

Jeg er en person som aldri har gjort noe galt, og jeg har heller ikke venner som har det. Da jeg fikk dommen, fikk jeg en liten identitetskrise. Jeg var helt knust. (...) Alltid vært redd for konsekvenser, og vært opptatt av å få skryt. (...) Så da dette skjedde, fikk jeg helt sånn, herregud, er jeg kriminell? Har jeg gjort noe ulovlig? Jeg får rulleblad. Jeg er en straffedømt person. Dette var på en måte et stempel jeg ikke kjente meg selv igjen i, og jeg måtte gå flere runder med meg selv. Det var tungt og tok lang tid å bearbeide, til og med etter soningen, rundt et halvt år etter. (...) Jeg følte meg ganske jævlig på innsiden. (...) Nå føler jeg mer det er noe som har skjedd i livet mitt, (...) og identifiserer meg ikke med det lengre.

Emmas opplevelse av straff viser hvordan straffen ikke kun oppleves under soningen. Selv om dommen var på noen måneder, brukte Emma nærmere to år på å forsone seg med situasjonen, siden prosessen i forkant av soningen varte omtrent et år. Videre sier hun: «Jeg var forberedt på at psyken skulle gå rett til helvete, men da prosessen omsider hadde kommet til soningen, var jeg bare lettet. Jeg skulle endelig bli ferdig.» Denne straffeopplevelsen virker nesten å være mer alvorlig i forkant av soningen, enn under selve straffegjennomføringen (se Sexton, 2015, s. 120, 123). En annen innfallsvinkel er at Emma forventet at straffegjennomføringen skulle oppleves 'verre', og dermed ble opplevelsen av straffen mindre alvorlig (se Sexton, 2015, s. 128-130).

Flere forskningsdeltakere forteller hvordan tiden før soningen nesten opplevdes verre enn selve straffegjennomføringen. «Ventetiden var kanskje vanskeligere enn selve straffen, for man vet ikke hva man går til, hva man skal eller hvordan det føles. Det er skummelt» (Marianne). Marianne peker her mot en usikkerhet på hva som venter henne, mens Pål og Elias uttrykker at den kommende straffegjennomføringen hang over en, og at det skulle bli godt å bli ferdig. Funnene i studien til Laursen et al. (2020, s. 378) viser at mange uttrykker ventetiden som fylt med fortvilelse og angst, som en konsekvens av en usikkerhet om hva man har i vente. Denne perioden oppleves ofte vanskeligere og mer psykologisk krevende enn selve straffegjennomføringen. Dette samsvarer i stor grad med opplevelsene til utvalget i denne studien.

«Fra jeg fikk dommen til jeg fikk innkallelse, gikk det fire-fem måneder. Selve søknadsprosessen med fotlenke var relativt kort» (Ruben) Helgjennomførerne forteller at søknadsprosessen om å få sone med EK gikk relativt kjapt, en behandlingstid på mellom to til seks uker. På den andre siden var den totale ventetiden relativt mye lengre, opptil ti ganger så lang som selve dommen. Ventetiden kan i og for seg oppleves som en del av straffen; «It's like a sentence before the sentence» (Laursen et al., 2020, s. 374). Samtidig legger Pål til: «Det er soningskø. Det er slik systemet er, men for oss som skal sone, er det faktisk hverdagen.» Han ventet på soningen, slik at han kunne begynne å søke ny jobb. Selv om det er omdiskutert hvorvidt jobbrelaterte opplevelser kan knyttes til straffen (se Ryberg, 2010, s. 85), vil det i lys av *straffebevissthet* argumenteres for at det er bevisstgjøringen av hvorfor noe oppleves som straffende, som definerer straffeopplevelsen til den enkelte (se Sexton, 2015, s. 120). Det å måtte avvente med å søke jobb blir også problematisert i studien til Laursen et al. (2020, s. 374-375), hvor det blir beskrevet som utilsiktet frustrasjon, hvor domfelte 'setter livet på vent'.

Selv om straffegjennomføringen omtales som relativt lite avskrekkende av helgjennomførerne, må man se straffeopplevelsen i sin helhet. Helgjennomførerne forklarer at ventetiden i noen grad var verre enn selve gjennomføringen. Dette kan også handle om at de omsider skulle bli ferdig med prosessen. De symbolske straffeopplevelsene til forskningsdeltakerne, og da særlig Marianne og Emma sine (høyt abstraksjonsnivå), vil ifølge Sexton (2015, s. 114, 120) sitt begrep *straffebevissthet*, forstås som opplevd straff av høy alvorlighetsgrad. Hele straffeprosessen tas i betraktning når domfelte vurderer hvorvidt straffen oppleves individualpreventiv (se Justis- og politidepartementet, 2008, s. 19-20).

5.6 Oppsummerende diskusjon

Denne analysen har etablert en forståelse for at den subjektive opplevelsen av straff, ikke er isolert til de tilsiktede straffende elementene tilknyttet straffegjennomføringen. Selve straffegjennomføringen er den avgrensede tidsperioden, hvor domfelte skal ha en innskrenket frihet. Samtidig viser det seg at straffeopplevelsene til forskningsdeltakerne verken er begrenset til frihetsinnskrenkelsen eller straffegjennomføringen; den subjektivt opplevde straffen virker å oppleves som 'tyngre', enn de konkrete frihetsinnskrenkende inngrepene. Forskningsdeltakerne som opplevde dommen sin som rettferdig, reflekterer rundt en 'lettere' straffeprosess, selv om de også tolker elementer ved den objektive straffen som straffende. Steffen, Marianne og Emma uttrykker at de opplevde rettsprosessen som urettferdig, og dette virker å ha spilt en stor rolle for den kommende opplevelsen av straffen. Den opplevde straffen, som blant annet inkluderer 'å miste seg selv' gjennom prosessen, en identitetskrise, miste egen verdighet og selvtillit, en psykisk belastning, en opplevelse av mistro, utsatt for stress og gjennomgå en påkjenning over lengre tid, var nok ikke tilsiktet som straffende elementer fra lovgiver. Samtidig indikerer forskningsdeltakernes utsagn at disse tolkningene av den opplevde straffen (abstraksjonene), var de straffeopplevelsene som var verst (se Sexton, 2015).

Det at forskningsdeltakerne ikke uttrykker en tydeligere meningskonstruksjon i straffeopplevelsen, finner jeg litt overraskende. Selv om straffegjennomføringen kan oppleves belastende, kan den fremdeles tillegges subjektiv mening. Alle forskningsdeltakerne setter pris på å få sone med EK, men det virker ikke å påvirke meningsinnholdet i straffen i større grad. Flere av helgjennomførerne ble møtt av ansatte i friomsorgen som hadde samme innstilling som dem selv; denne straffen bare var noe de skulle gjennom. Siden domfelte aktivt er involvert i konstruksjonen av straff (se Sexton, 2015, s. 133), kan man anta det vil være vanskelig å finne mening ved den, dersom man har opplevelsen av å være på oppbevaring. Elias er den av forskningsdeltakerne som sitter igjen med verdifull arbeidserfaring etter straffegjennomføringen, som han selv tror han ikke ville hatt mulighet til å erverve om det ikke hadde vært for EK. For Steffen og Marianne ga straffegjennomføringen trolig mer mening, da de ble overført fra fengsel til EK. De vet hva de mistet da de satt i fengsel, og det å ha mulighet til å være sammen med familiene sine, var av stor betydning for straffeopplevelsen med EK.

Denne analysen har diskutert hvordan forskningsdeltakerne reflekterer over den opplevde straffen med EK, og deres utsagn kan indikere at straffeformen tjener formålene som er diskutert. I den grad soningen var rehabiliterende for forskningsdeltakerne, var at de opprettholdt bolig, arbeid og sosiale relasjoner, som også tjener formålet til straffeformen EK (Forskrift om straffegjennomføring, 2002, §7-1; Justis- og politidepartementet, 2008, s. 67; Straffegjennomføringsloven, 2001, §16). Selv om helgjennomførerne selv ikke eksplisitt uttrykker at straffen virker avskrekkende, tyder deres refleksjoner rundt den opplevde straffen på at rettsprosessen og EK fungerte avskrekkende. Straffeopplevelsen til forskningsdeltakerne virker å være under påvirkning av bevisstheten om at fengselssoning var et alternativ, og derfor vier de stor oppmerksomhet til hvordan EK minimerer skade; de hadde fremdeles mulighet til å være hjemme, på jobb og skole og fungerte relativt normalt i hverdagen. Samtidig trekker de fram umyndiggjøringen og kontrolltiltakene (se kapittel 4.5.2) som motpolen til normalitet. Selv om flere av straffeopplevelsene til forskningsdeltakerne kan vise til positive opplevelser, utelukker ikke straffen ubehagelige frustrasjoner på den andre (se Hayes, 2018, s. 239).

6 Avsluttende diskusjon

I denne oppgaven har jeg undersøkt soningsopplevelsene til syv forskningsdeltakere som har sonet med EK. Dette kapitlet vil først vise til oppgavens overordnede funn, før en refleksjon rundt styrker og svakheter ved begrepene og *tightness*, overført til soningsopplevelser med EK, vil presenteres. Videre vil jeg ta opp tråden fra innledningen, og se på hva funnene i denne oppgaven forteller om den såkalte «nordisk eksepsjonalismen». Avslutningsvis vil jeg komme med forslag til videre forskning på tematikken.

Problemstillingen søker å forstå forskningsdeltakernes subjektive soningsopplevelser med EK. De overordnede funnene i analysen er at forskningsdeltakerne satt pris på å få sone med EK, da alternativet ville vært fengsel. Retningslinjene og reglene forskningsdeltakerne skulle forholde seg til, var tydelig formidlet, og helgjennomførerne opplevde ikke selv å måtte endre atferden sin i nevneverdig grad. De opplevde soningshverdagen som relativt normal, hvor de særlig vektlegger verdien av sysselsetting. Åpenhet om soningssituasjonen virker i stor grad å ha gjort straffegjennomføringen 'lettere' for helgjennomførerne, ved at de kunne opprettholde sosiale sine relasjoner under soningen. Samtidig uttrykker forskningsdeltakerne at fotlenken,

kontrolltiltakene og aktivitetsplanen kunne oppleves stressende og krevende, i tillegg til at de følte å være overvåket og veldig begrenset.

Gjennomgående i analysen er det en fremtredende ambivalens i de uttalte soningsopplevelsene. Denne ambivalensen virker å være under påvirkning av at fengsel var alternativet på den ene siden, og hverdagen i frihet på den andre. Frustrasjonene er særlig relatert til å være 'fri', i form av normaliteten i hverdagen, men samtidig ikke 'fri'. Her vektlegger de kontrolltiltakene, frihetsinnskrenkelsen og opplevelsen av umyndiggjøring som motpolen til normalitet. Forskningsdeltakerne forteller at EK som soningsform er relativt mild og lite avskrekkende, men samtidig kan flere av deres refleksjoner av den opplevde straffen, i lys av *straffebevissthet* (se Sexton, 2015), tolkes som en 'hardere' straffeopplevelse.

På hvilke måter er *panopticon* relevant for å forstå soningsopplevelser med EK? I forbindelse med soningsopplevelsene til forskningsdeltakerne, er det særlig de uanmeldte kontrollbesøkene som viser hvordan det panoptiske prinsipp fungerer; de domfelte er synlige både i form av fotlenken og en detaljert aktivitetsplan, og makten kan forstås som ukontrollerbar, siden de domfelte ikke vet når eller hvor de blir kontrollert. Friomsorgen har mulighet til å kontrollere mange på avstand, hvilket synliggjør en effektiv maktutøvelse (se Foucault, 2014, s. 175, 180).

Kontrollbesøkene beskrives på den ene siden som hyggelige og uproblematiske, og på den andre siden som inngripende i hverdagen og privatlivet. Forskningsdeltakerne forteller om en støttende relasjon til ansatte i friomsorgen, men at de samtidig var klar over at besøkende hadde en kontrollerende hensikt. Forskningsdeltakerne ble oppringt noen minutter før kontrollen skulle finne sted, og måtte derfor hele tiden være 'på alerten'. Elias synes kontrollbesøkene indikerte lite tillit og var overvåkende, mens de andre forskningsdeltakerne legger vekt på at det var fotlenken som opplevdes overvåkende.

Det er verdt å bemerke at teknologien som ligger i fotlenken imidlertid kan synliggjøre en begrensning i det panoptiske prinsipp, i og med at kontrollen som gjelder hvorvidt domfelte er hjemme til avtalt tid ikke er ukontrollerbar. Tilgjengelig sporingsteknologi (GPS) muliggjør samtidig at makten ikke lengre vil være ukontrollerbar utenfor sonen. Regjeringen har fremmet forslag om å gi kriminalomsorgen hjemmel til å benytte GPS-sporing i fotlenkene, som allerede benyttes av flere land i Europa (Justis- og beredskapsdepartementet, 2019, s. 11,

24). Dette er en pågående debatt, som i all hovedsak handler om at sporingsteknologien kan brukes som supplement til teknologien som benyttes i dag. Forslaget fikk støtte fra blant andre kriminalomsorgsdirektoratet og politidirektoratet, mens helsedirektoratet er bekymret for utilsiktede konsekvenser for straffegjennomføringen (Justis- og beredskapsdepartementet, 2019, s. 28-30). Forskningsdeltakerne gir uttrykk for at teknologien som brukes i fotlenken i dag, bidrar sterkt til opplevelsen av å bli overvåket. Samtidig viser analysen at forskningsdeltakernes subjektive opplevelser av straffen, ofte er utilsiktet av lovgiveren. På hvilken måte en GPS-sporing ville påvirket soningsopplevelsen vil forbli spekulasjoner, men det er nærliggende å tro at en slik teknologi ville påvirket domfeltes opplevelser av frihet, kontroll og straff enda mer enn dagens løsning.

På hvilken måte kan *tightness* benyttes for å forstå soningsopplevelser med EK? I forhold til funnene i denne oppgaven, viser *tightness* seg å være fruktbar for å forstå soningsopplevelser med EK. Dette er relatert til kontrolltiltakene og restriksjonene, og da særlig distinksjonen mellom ansvarliggjøring og umyndiggjøring (se Crewe, 2011a, s. 509-510, 522, 524; Crewe, 2015, s. 58). På den ene siden ble forskningsdeltakerne vist tillit, i og med at de fikk innvilget å sone i eget hjem med EK, men på den andre siden ble de kontrollert hyppig og uanmeldt. Forskningsdeltakerne hadde ansvar for å forholde seg til retningslinjene satt av kriminalomsorgen, men dette ansvaret blir samtidig sammenlignet med å være et barn med innetider og et leirskoleopphold.

Analysen viser hvordan den såkalte 'myke' makten, som kan forstås som en karakterisering av EK, også innehar 'autoritære' trekk. Friomsorgen har til enhver tid mulighet til å kontrollere domfelte, samtidig som de har myndighet til å skrive rapporter og eventuelt gripe inn og overføre domfelte til fengsel (se Crewe, 2011a, s. 519, 523; Crewe, 2015, s. 53, 58; Forskrift om straffegjennomføring, 2002, §7-7). Den 'senmoderne' makten kan forstås å være mer 'autoritær' i bunn, og kan derfor ses på som en mer 'autoritær' maktform, 'innbakt' i den 'myke' maktens forkledning. Det er også påfallende at den konstante bevisstheten forskningsdeltakerne uttrykker de hadde i forbindelse med en mulig overføring til fengsel, dersom de gjorde et lite 'feilsteg', kan ha forårsaket en 'tettere' opplevelse (se Crewe, 2011a, s. 522; McNeill, 2019, s. 44-45). Den 'mykere' makten beskrives av forskningsdeltakerne på den ene siden som 'helt grei', men på den andre siden som begrensende, stressende, inngripende og belastende.

Tightness er tidligere anvendt for å forstå soningsopplevelser i fengsel, og i overføringen til å forstå soningsopplevelser med EK synliggjøres noen begrensninger. Frustrasjonene som knyttes til uforutsigbarhet til forventet atferd og progresjon, viser seg å ikke være overførbare til studiens utvalg. Dette er imidlertid to frustrasjoner som Crewe (2011a; 2015) ilegger relativt stor vekt, når han søker å forstå soningsopplevelser av den 'senmoderne' makten.

Selv om denne redegjørelsen av begrepene *panopticon* og *tightness* viser til noen begrensninger i overføringen til EK, oppfatter jeg dem fremdeles som å være fruktbare på soningsopplevelser ute i samfunnet. Jeg vil derfor oppfordre til å benytte disse begrepene, i tillegg til *depth*, *weight* og *straffebevissthet*, i videre forskning på straff ute i samfunnet.

Innledningsvis i oppgaven presenteres «nordisk eksepsjonalisme» som et perspektiv på soningsopplevelsen i de nordiske landene. Det er verdt å diskutere hvorvidt forskningsdeltakernes soningsopplevelser sammenfaller med denne forståelsen av nordisk straffepraksis. Noe av kritikken som rettes mot «nordisk eksepsjonalisme» er at perspektivet ikke er basert på domfeltes subjektive soningsopplevelser. Utenlandske forskere har i stor grad vært opptatt av materiell standard, humane soningsforhold, antall innsatte og relasjonelle forhold (se Lundeberg et al., 2018, s. 215-216; Pratt, 2008a, s. 119-121).

Forskningsdeltakernes opplevelser av å få sone i sitt eget hjem, ha en gjensidig respektfull relasjon med ansatte i friomsorgen, muligheten til å leve en tilnærmet normal tilværelse, opprettholde sosial kontakt med eget nettverk og være sysselsatt, er aspekter i soningshverdagen som påvirker soningsopplevelsen i positiv forstand. Forskningsdeltakerne i denne studien uttrykker også at EK oppleves som en mild form for straff, og at soningsformen i stor grad er rehabiliteringsorientert. På den andre siden «er det ikke så jævlig enkelt som mange legger opp til at det skal være» (Andreas) og «det er en straff, man er ikke på ferie i tre uker» (Ruben).

Til tross for 'gode' soningsforhold, hevder Shammass (2014, s. 120) at «nordisk eksepsjonalisme» ikke tar høyde for hvordan også åpen soning kan oppleves inngripende, undertrykkende og belastende. Forskningsdeltakernes opplevelser i min studie synes å samsvare med funnene til Shammass (2014), og særlig opplevelsene som omfatter kontrolltiltakene, umyndiggjøringen og de symbolske straffeopplevelsene.

Forskningsdeltakerne viser hvordan den psykiske belastningen av straffen ikke omhandler soningen isolert, men at ventetiden før og identitetsproblematikk i etterkant av soningen,

spiller inn på den helhetlige straffeopplevelsen. Frustrasjonene som melder seg hos domfelte i ventetiden, er også noe Laursen et al. (2020) problematiserer. Emma påpeker at ventetiden var verre enn selve soningen, og Marianne forteller om en tung periode både fysisk og psykisk. Selv om forskningsdeltakerne hadde tilsynelatende korte dommer, var ventetiden på å få sone lang, og ut fra funnene i denne oppgaven kan ventetiden oppleves som en del av straffen.

For å se forskningsdeltakernes soningsopplevelser i sammenheng med et utvalg fra et annet vestlig land, kan man trekke inn McNeill (2019) sin studie av personer som gjennomfører straff i frihet i Scotland. Deltakerne i studien viser hvordan de hele tiden opplevde å bli 'satt på prøve', samt at systemet legger opp til at de skal mislykkes. Dette er opplevelser av straffen som imidlertid ikke kommer fram hos utvalget i dette forskningsprosjektet, hvilket kan tyde på 'lettere' og mer «eksepsjonalistisk» tilnærming til straffegjennomføringen, sammenlignet med utvalget til McNeill (2019).

Ut fra refleksjonene til forskningsdeltakerne virker EK å tjene de formålene lovgiver legger opp til, som sammenfaller med et bilde av en mild og rehabiliteringsorientert «nordisk eksepsjonalisme». Til tross for de positive straffeopplevelsene, som forskningsdeltakerne i denne studien i stor grad reflekterer rundt som den objektive straffen (se Sexton, 2015; Hayes, 2018), er det verdt å nevne at de psykiske virkningene av straffeopplevelsene (symbolsk) ikke synes å samsvare med en «eksepsjonalistisk» straffep praksis. I den store diskusjonen om «nordisk eksepsjonalisme» har det i stor grad handlet om fengsler, så mitt bidrag kan bidra til mer innsikt i straffeopplevelsen ved straffegjennomføring i frihet.

Siden intervjuene med helgjennomførerne ble gjort våren 2020, da Norge sto stille på grunn av koronasituasjonen, var karantenetiden noe som kom opp i alle intervjuene. Flere av helgjennomførerne hadde sittet i karantene, og de kommenterte hvordan karantenen minte dem på straffegjennomføringen; de følte på trangere vegger og det å oppholde seg mye hjemme. Forskjellen de belyste var at karantenen ikke opplevdes like ille med tanke på at det var 'frivillig' og en opplevelse av kollektivism. Venner og familie satt også hjemme, og man viste forståelse for hverandre. Denne refleksjonen kan indikere at det ikke er frihetsberøvelsen (objektiv straff) i seg selv som oppleves mest straffende, men heller bevisstgjøringen og tolkningen av hvorfor man blir straffet (symbolsk straffeopplevelse) (se Sexton, 2015, s. 120). En nærliggende tanke er at frihetsinnskrenkelsen symboliserer noe større, og kan også ses i lys av et stigma med å være domfelt (se Goffman, 2009).

I løpet av 2020 skal lengden man kan sone med EK utvides til seks måneder (se Kriminalomsorgen, 2018, s. 2; Kriminalomsorgen, 2019, s. 27-28, 40; Stortinget, 2019). Dette legger opp til at nye målgrupper vil kunne sone ute i samfunnet, og det blir interessant å se om soningsformen fremdeles oppnår sine formål. De som per dags dato soner med EK, er en selektert gruppe som Rasmussen et al. (2016, s. 65) mener i utgangspunktet har relativ lav sannsynlighet for tilbakefall, på grunn av deres forutsetninger. Materialet i denne oppgaven antyder at personene som sonet 'lengre' dommer på EK, opplevde soningen som mer belastende og straffende (se Crewe, 2011a, s. 522, 524; Sexton, 2015, s. 120). Nå som det åpnes opp for enda mer effektivisering av EK og en lengre soning, mener jeg det er et behov for mer kvalitativ forskning som undersøker nærmere hvordan lengden på soningen spiller inn på soningsopplevelsen.

Funnene i denne oppgaven er basert på intervjuer med få personer. Det foreligger lite kvalitativ forskning på tematikken i Norge, og med et større utvalg vil man kunne se om tendensene som skrives fram i denne oppgaven, viser seg å være overførbare til en større gruppe. Det ville også vært interessant å undersøke om soningsopplevelsene uttrykkes annerledes, dersom utvalget er under straffegjennomføringen ved tidspunktet for intervjuene. Til videre forskning tenker jeg det vil være interessant å undersøke hvorvidt studier med et større utvalg, eller et utvalg som er under straffegjennomføring, vil finne den samme ambivalensen som skrives fram i denne oppgaven. Dette vil så fall kunne gi oss mer kunnskap om hvordan EK oppleves som straff, og bidra til at domfeltes stemmer sannsynligvis kan bli hørt i ytterlige grad.

7 Litteraturliste

- Andenæs, J., Matningsdal, M., & Rieber-Mohn, G. (2004). *Alminnelig strafferett* (5. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Andersen, S. N., & Skardhamar, T. (2015). Pick a Number: Mapping Recidivism Measures and Their Consequences. *Crime & Delinquency*, 63(5), s. 613-635.
<https://doi.org/10.1177/0011128715570629x>
- Andersen, S., N. & Telle, K. (2019). Better out than in? The effect on recidivism of replacing incarceration with electronic monitoring in Norway. *European Journal of Criminology*. <https://doi.org/10.1177/1477370819887515>
- Bottoms, A., Shapland, J., Costello, A., Holmes, D., & Muir, G. (2004). Towards Desistance: Theoretical Underpinnings for an Empirical Study. *Howard Journal of Criminal Justice*, 43(4), s. 368-389. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2311.2004.00336.x>
- Crewe, B. (2011a). Depth, Weight, Tightness: Revisiting the Pains of Imprisonment. *Punishment & Society*, 13(5), s. 509-529. <https://doi.org/10.1177/1462474511422172>
- Crewe, B. (2011b). Soft power in prison: Implications for staff–prisoner relationships, liberty and legitimacy. *European Journal of Criminology*, 8(6), s. 455-468.
<https://doi.org/10.1177/1477370811413805>
- Crewe, B. (2015). Inside the Belly of the Penal Beast: Understanding the Experience of Imprisonment. *International Journal for Crime, Justice and Social Democracy*, 4(1), s. 50-65. <https://doi.org/10.5204/ijcjsd.v4i1.201>
- Downes, D. (1988). *Contrasts in Tolerance*. Oxford: Clarendon Press.
- Engelstad, F. (1999). Maktbegrepet etter Max Weber. Engelstad, F. (red.): *Om makt, teori og kritikk*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Farrall, S. (2004). ‘Social Capital and Offender Reintegration: Making Probation Desistance Focused’, in Maruna, S. & Immarigeon, R. (eds) *After Crime and Punishment: Ex-offender Reintegration and Desistance from Crime*, s. 57–82.
<https://doi.org/10.4324/9781843924203>
- Forskrift om straffegjennomføring. (2002). Forskrift om straffegjennomføring (FOR-2002-02-22-183). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2002-02-22-183>
- Fossheim, H., J. (2018, 16. desember). Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora. *De nasjonale forskningsetiske komiteene*. Hentet fra <https://www.etikkom.no/FBIB/Praktisk/Forskningsetiske-enheter/Nasjonalforskningsetisk-komite-for-samfunnsvitenskap-og-humaniora/>

- Foucault, M. (2014). *Overvåkning og straff: Det moderne fengsels historie* (3. utg, 5. oppslag). Oslo: Gyldendal.
- Freeman, S., & Seymour, M. (2010). 'Just Waiting': The Nature and Effect of Uncertainty on Young People in Remand Custody in Ireland. *Youth Justice*, 10(2), s. 126-142. <https://doi.org/10.1177/1473225410369298>
- Goffman, E. (2009). *Stigma: om avvigerens sociale identitet*. Fredriksberg: Samfundslitteratur.
- Hayes, D. (2016). Penal Impact: Towards a More Intersubjective Measurement of Penal Severity. *Oxford Journal of Legal Studies*, 36(4), s. 724-750. <https://doi.org/10.1093/ojls/gqv042>
- Hayes, D. (2018). Proximity, pain, and State punishment. *Punishment & Society*, 20(2), s. 235-254. <https://doi.org/10.1177/1462474517701303>
- Hucklesby, A. (2008). Vehicles of desistance?: The impact of electronically monitored curfew orders. *Criminology & Criminal Justice*, 8(1), s. 51-71. <https://doi.org/10.1177/1748895807085869>
- Håkonsen, D., K. (2018, 27. november). Regjeringa vil flytte flere fanger fra fengsel til hjemmesoning med elektronisk kontroll. Det er langt fra uproblematisk, mener NFF. *Fri Fagbevegelse*. Hentet fra <https://frifagbevegelse.no/nffmagasinet/regjeringa-vil-flytte-flere-fanger-fra-fengsel-til-hjemmesoning-med-elektronisk-kontroll-det-er-langt-fra-uproblematisk-mener-nff-6.158.589920.91943af630>
- Jacobsen, D., I. (2016). *Hvordan gjennomføre undersøkelser? Innføring i samfunnsvitenskapelig metode* (3. utg.). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Justis- og beredskapsdepartementet. (2014). *Utviklingsplan for kapasitet i kriminalomsorgen*. (Meld. St. 12 2014-2015). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/7fcd260d2f1f44e8b26df955192a01fd/no/pdfs/stm201420150012000dddpdfs.pdf>
- Justis- og beredskapsdepartementet. (2019). Endringer i straffegjennomføringsloven mv. (gjennomføringstiden for straffegjennomføring med elektronisk kontroll mv.). Prop. 132 L (2018-2019). *Proposisjon til Stortinget* (forslag til lovvedtak). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/ace81531038e4f3a845b52a64a170901/no/pdfs/prp201820190132000dddpdfs.pdf>
- Justis- og politidepartementet. (2008). *Straff som virker- mindre kriminalitet- tryggere samfunn*. (Meld. St. 37 2007-2008). Hentet fra

- <https://www.regjeringen.no/contentassets/d064fb36995b4da8a23f858c38ddb5f5/no/pdfs/stm200720080037000dddpdfs.pdf>
- King, R. D. & McDermott, K. (1995). *The State of Our Prisons*. New York: Oxford University Press.
- Kriminalomsorgen. (2018). *Årsrapport 2017 for kriminalomsorgen*. Hentet fra <https://www.kriminalomsorgen.no/statistikk-og-noekkeltall.237902.no.html>
- Kriminalomsorgen. (2019). *Årsrapport 2018*. Hentet fra <https://www.kriminalomsorgen.no/statistikk-og-noekkeltall.237902.no.html>
- Kriminalomsorgen. (2020). *Årsrapport 2019*. Hentet fra <https://www.kriminalomsorgen.no/getfile.php/4685011.823.zpzzabbunkuptz/%C3%85rsrapport+2019+v.+1.0.1+%281%29.pdf>
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervjuet* (3. utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Laursen, J., Mjåland, K. & Crewe, B. (2019/2020). 'It's like a sentence before the sentence' – Exploring the pains and possibilities of waiting for imprisonment. *British Journal of Criminology*, 60(2), s. 363-381. <https://doi.org/10.1093/bjc/azz042>
- Lundeberg, I. R., Mjåland, K. & Rye, J. F. (2018). Eksepsjonelle fanger i det eksepsjonelle fengslet. I Rye J. F. & Lundeberg I. R. (Red.), *Fengslende sosiologi: Makt, straff og identitet i Trondheims fengsler* (s. 213–237). Oslo: Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.41.ch10>
- Marklund, F. & Wennerberg, I. (2007). *Utökad användning av elektronisk fotboja inom kriminalvården*. Sluttrapport. BRÅrapport nr 19. Stockholm, BRÅ.
- Mathiesen, T. (2012). Scandinavian Exceptionalism in Penal Matters: Reality or Wishful Thinking? I Ugelvik, T. & Dullum, J. (Red.), *Penal Exceptionalism? Nordic Prison Policy and Practice*, (s. 13-37). Oxon: Routledge.
- McNeill F. (2019). *Pervasive Punishment: Making sense of mass supervision*. Bingley: Emerald Publishing.
- Nellis, M., & Bungerfeldt, J. (2013). Electronic monitoring and probation in Sweden and England and Wales: Comparative policy developments. *Probation Journal*, 60(3), s. 278-301. <https://doi.org/10.1177/0264550513504530>
- Norsk senter for forskningsdata. (2018, 28. juni). Forskning på sårbare grupper. Hentet fra https://nsd.no/personvernombud/hjelp/forskningstema/saarbare_grupper.html

- Næss, L., K., Kalajdzic, P. & Myklebust, B. (2018, 18. april). Flere som soner i samfunn enn i fengsel. *Norsk rikskringkasting*. Hentet fra <https://www.nrk.no/norge/flere-som-soner-i-samfunn-enn-i-fengsel-1.14009904>
- Pratt, J. (2008a). Scandinavian Exceptionalism in an Era of Penal Excess: Part I: The Nature and Roots of Scandinavian Exceptionalism. *British Journal of Criminology*, 48(2), s. 119-137. <https://doi.org/10.1093/bjc/azm072>
- Pratt, J. (2008b). Scandinavian Exceptionalism in an Era of Penal Excess: Part II: Does Scandinavian Exceptionalism Have a Future? *British Journal of Criminology*, 48(3), s. 275-292. <https://doi.org/10.1093/bjc/azm073>
- Postholm, M. & Jacobsen, D. (2018). *Forskningsmetode for masterstudenter i lærerutdanningen*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Rasmussen, I, Vennemo, H., Sverdrup, S., & Haavardsholm, O. (2016). *Evaluering av soning med fotlenke*. (2016/02). Vista Analyse. Hentet fra https://www.vista-analyse.no/site/assets/files/5598/va-rapport_2016-02_evaluering_av_soning_med_fotlenke_revidert_versjon05082016.pdf
- Repstad, P. (2019). *Mellom nærhet og distanse: kvalitative metoder i samfunnsfag* (4. utg.). Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Rokkan, T. (2012a). *Straffegjennomføring med elektronisk kontroll: Evalueringsrapport 1; Hvem gjennomfører straff med elektronisk kontroll?* KRUS. Hentet fra <https://krus.brage.unit.no/krus-xmlui/bitstream/handle/11250/160604/Rapport.02.2012.pdf?sequence=1>
- Rokkan, T. (2012b). *Straffegjennomføring med elektronisk kontroll: Evalueringsrapport 2: Hva er innhold i straffegjennomføring med elektronisk kontroll?* Rapport 3/2012. KRUS. Hentet fra <https://krus.brage.unit.no/krus-xmlui/bitstream/handle/11250/160608/KRUS-rapport-3-2012.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Ryberg, J. (2010). Punishment and the measurement of severity. In: Ryberg, J. and Corlett, J., A. (eds). *Punishment and Ethics: New Perspectives*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, s. 72–91. Hentet fra <https://www.dawsonera.com/abstract/9780230290624>
- Ryen, A. (2002). *Det kvalitative intervjuet: fra vitenskapsteori til feltarbeid*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Sandøy, T., A. (2020). Alternative (To) Punishment: Assessing Punishment Experiences in Youth Diversion Programmes. *British Journal of Criminology*. <http://doi:10.1093/bjc/azz088>

- Schinkel, M. (2014). *Being imprisoned : Punishment, adaptation and desistance* (Palgrave studies in prisons and penology). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Sexton, L. (2015). Penal subjectivities: Developing a theoretical framework for penal consciousness. *Punishment & Society*, 17(1), s. 114-136.
<https://doi.org/10.1177/1462474514548790>
- Shammas, V. L. (2014). The Pains of Freedom: Assessing the Ambiguity of Scandinavian Penal Exceptionalism on Norway's Prison Island. *Punishment & Society* 16(1), s. 104– 123. <https://doi.org/10.1177/1462474513504799>
- Skardhamar, T. (2013). *Straffgjennomføring med elektronisk kontroll i Norge: Konsekvenser for straffedes sysselsetting* (Vol. 2013/14), Rapporten (Statistisk sentralbyrå: online). Oslo: Statistisk sentralbyrå. Hentet fra https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/_attachment/105969?_ts=13dcecb45c8
- Skardhamar, T & Savolainen, J. (2014), "Changes in Criminal Offending around the Time of Job Entry: A Study of Employment and Desistance". *Criminology*, 52(2), s. 263-291.
<https://doi.org/10.1111/1745-9125.12037>
- Skardhamar, T. & Telle, K. (2009). Livet etter soning - hindrer arbeid tilbakefall?: etter avsonet dom - arbeid og risiko for ny fengsling. *Samfunnsspeilet*, 23(4), s. 47-53. Hentet fra <http://hdl.handle.net/11250/179797>
- Smith, P. C., Goggin, C. & Gendreau, P. (2002). *The effects of prison sentences and intermediate sanctions on recidivism: General effects and individual differences*. (User Report 2002–01). Ottawa, Solicitor General Canada. Hentet fra http://madgic.library.carleton.ca/deposit/govt/ca_fed/publicsafety_prisonsentences_1999.pdf
- Smith, P. S. & Ugelvik, T. (2017). Introduction: Punishment, Welfare and Prison History in Scandinavia. I Smith, P. S. & Ugelvik, T. (Red.), *Scandinavian Penal History, Culture and Prison Practice: Embraced By the Welfare State?* (s. 3-31). London: Palgrave Macmillian. https://doi.org/10.1057/978-1-137-58529-5_1
- Straffgjennomføringsloven. (2001). Lov om gjennomføring av straff (LOV-2001-05-18-21). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2001-05-18-21>
- Walter, I. (2002). *Evaluation of the National Roll-Out of Curfew Orders*. Home Office online report 15/02. London: Home Office. Hentet fra <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.617.8220&rep=rep1&type=pdf>

Westberg, K. (2018, 21. april). Stadig flere soner med fotlenker i Nord-Norge – det vekker blandede reaksjoner. *ITromsø*. Hentet fra <https://www.itromso.no/nyheter/2018/04/20/Stadig-flere-soner-med-fotlenker-i-Nord-Norge-%E2%80%93-det-vekker-blandede-reaksjoner-16523342.ece>

Alle kilder som er brukt i denne oppgaven er oppgitt.

Vedlegg 1 – Intervjuguide til helgjennomførerne

Innledende spørsmål

- Kan du innlede med å fortelle litt om deg selv?
 - o Bosituasjon, familie, hobbyer, utdanning, jobb/skole
 - o Det samme som under soningen?
- Hvordan var din søknadsprosess for å sone med elektronisk kontroll?
 - o Tid, hjelp av noen, hva skulle sendes inn, hvor/hvem fikk du informasjon fra?
 - o Hvorfor ønsket du å sone med fotlenke?
- Dersom du føler for å si det, hvilken kriminalitetsgruppe er det du soner for?
- Kan du fortelle om noen spesielle situasjoner eller hendelser under soningen? Er det noen situasjoner hvor du følte at fotlenken begrenset deg fra normale daglige gjøremål?
- I media har fotlenken blitt omtalt som både mild og for lite avskrekkende. Hvilke tanker gjør du deg rundt det i forhold til egne erfaringer? Hvorfor?
- Når du tenker tilbake, hva er det du husker best av dagen fotlenken ble satt på?
 - o Dagen den ble tatt av?

Hverdagsliv

- Kan du beskrive hvordan en typisk dag for deg så ut?
- Hvilke erfaringer har du med å sone i ditt eget hjem?
 - o Så du i noen grad annerledes på hjemmet, i og med at det var stedet for soningen?
- Har du følt på en form av stigmatisering under soningen eller i etterkant? Hvorfor eller hvordan?
- I hvilken grad opplevde du å bli sett på som deg selv? Eller sagt på en annen måte, følte du noen ganger at du ble pålagt en fremstilling du ikke kjente deg igjen i?

Frihetsinnskrenkende

- Er det noe du pleide å gjøre før straffegjennomføringen startet, som du ikke hadde mulighet til å gjøre under soningen? Er det noe du gjør nå, som du ikke gjorde før soningen?
- Endret rutinene dine seg på noe vis, og hvilke tanker gjør du deg rundt det?

Kontrolltiltak og maktaspektet

- Det er flere kriterier med elektronisk kontroll som er lovpålagt, som blant annet nulltoleranse for rusmidler og å følge timeplanen, men ofte ilegges det også individuelle kriterier, hadde du noen av disse?
 - o Oppfølging, programmer, hvor eller hvem du ikke fikk tilbringe tid med?
Hvilken erfaring har du med dette? Kan du utdype litt mer?
- I hvilke grad opplevde du at din atferd og handlingsmønster, endret seg under soningen?
 - o På hvilken måte? Levde mer eller mindre normalt? Førte soningen til at du endret atferd på noe vis?
- Et mål med fotlenkesoning er å opprettholde normalitet og selvforvaltning. Hvilke tanker gjør du deg rundt det?
- Hvordan påvirket fotlenken, og kontrollen du var underlagt deg i hverdagen?
 - o I hvilken grad og på hvilken måte følte du deg overvåket og kontrollert?
- Hvordan fungerte hjemmekontrollene?
- I hvor stor grad opplevde du soningen som inngripende i privatlivet ditt?
 - o Hvordan? Kan du utdype litt mer?
- Hvordan påvirket fotlenken deg fysisk? Hva med psykisk?
- Under soningen, var det situasjoner hvor du var usikker på hva det var som var forventet av deg? Forklar.
- I hvilken grad opplevde du at du hadde egne rammer til å bestemme hva du skulle gjøre, og hvordan du ønsket å opptre?
 - o I hvilken grad opplevde du at kriteriene for soningen og situasjonen var med på å definere hvem du var under soningen?
- Opplevde du noen ganger å få advarsel? Hva skjedde?
 - o Følte du i noen grad på at du måtte regulere egen atferd eller handlingsmønster for å unngå advarsler eller andre konsekvenser? Forklar.
 - o I hvor stor grad påvirket de potensielle konsekvensene deg i hverdagen? Hvor bevisst var du på hva regelbruddene kunne føre til?
- Hva tenker du i forhold til fristelsene i samfunnet under soningen, som å dra på fest, shopping eller drikke alkohol?
- Hvilke erfaringer gjør du deg rundt å selv være ansvarlig for valg og handlinger under soningen?

- Hvilke tanker gjør du deg omkring opplevelsen av selvbestemmelse under soningen? Følte du deg noen ganger umyndiggjort? Kan du utdype?

Rehabilitering og desistance

- Hva legger du i begrepet rehabilitering, og hvilke tanker gjør du deg rundt om straffegjennomføring med elektronisk kontroll er rehabiliterende?
 - o Deltok du i noen programmer eller møter i regi av kriminalomsorgen? Gått til psykolog eller annen 'behandling' på grunn av selve lovbruddet, eller som en konsekvens av soningen? Hvilke erfaringer gjorde du deg?
 - o Hvilke rehabiliterende tiltak tenker du er de med best effekt, og hvordan kan kriminalomsorgen og/eller samfunnet rundt best tilrettelegge for dette? Egne erfaringer?
 - o Har soningen ført til at du i noen grad føler du har blitt mer opptatt av å følge lover og regler? På hvilken måte og hvorfor?
- Har du en spesiell hendelse eller et tidspunkt, hvor du bestemte deg for at her skal jeg ikke havne igjen? Hvorfor? Hva var det med denne opplevelsen(e) som gjorde såpass sterkt inntrykk?
- Er det noen spesielle grunner du tenker er årsaken til at du ikke har begått nye lovbrudd?
- Var du åpen om soningssituasjonen din? Hvorfor, hvorfor ikke?
 - o Hvilke reaksjoner fikk du?
 - o I hvilken grad var det belastende for deg å være åpen/ikke åpen?
 - o Skulle du ønsket du gjorde noe annerledes?
- I hvilken grad opprettholdt du økonomiske og sosiale forpliktelser under soningen?
 - o Hadde du endringer i sosiale nettverk eller relasjoner? Endringer i vaner og rutiner?
- Hadde de bodde sammen med noen spesielle erfaringer med å bo *sammen* med deg, da du sonet? Hvordan syntes du det fungerte?
- Dersom du bodde *alene*, hvordan påvirket det deg sosialt og psykisk? I hvor stor grad fikk du tid til å være med personer som ikke bodde i hjemmet?
 - o Er det noen relasjoner som har bedret eller forverret seg?
- Hvilke tanker gjør du deg rundt verdien av sysselsettingen under soningsperioden? I hvilken grad tilrettela jobben for din nye timeplan? Hvilke reaksjoner fikk du på jobb i

forbindelse til straffegjennomføringen? Dersom du hadde gjennomført dommen i fengsel, hvordan tror du det ville påvirket deg og arbeidssituasjonen din?

- Da du fikk dommen, hvilke tanker gjorde du deg rundt å skulle sone i fengsel?
 - Hva er du mest takknemlig for, i forhold til å kunne sone ute i samfunnet?
- Hva tenker du om selve lovbruddet du begikk nå?
 - Har tankene rundt det endret seg på noe vis?
 - Hva slags samtaler har du hatt med folk angående lovbruddet?
 - Følte eller føler du på noe skyld eller skam? Mot hvem? Har disse følelsene på noen måte vært positive for deg?
 - I hvilken grad føler du at dommen betyr at du har «tatt din straff» og fått gjort opp for deg?
 - I hvilken grad føler du dommen og lengden på dommen var riktig og rettferdig?
 - Har din dom påvirket måten og troverdigheten din angående det norske rettssystemet?

Positive og negative aspekter med soningen

- Opplever du noen aspekter ved straffegjennomføringen som positive/fordeler, hvilke?
 - Hva med din personlige utvikling?
- Hva er det du misliker mest med selve straffegjennomføringen?
 - Har du noen tanker om hvordan dette kunne vært gjort bedre?

Avsluttende

- Hva var det du gledet deg mest til under soningen?
- Hvor lett eller vanskelig var det å gjenoppta ditt tidligere liv?
- Kan du avslutte med å oppsummere fotlenkesoningen med de fem første ordene som faller deg inn?
- Noe mer du ønsker å tilføye om dine soningsopplevelser?

Vedlegg 2 – Intervjuguide til delgjennomførerne

Intervjuguide fase 3 etter løslatelse

Du har svart på noen av de spørsmålene vi skal still før, da vi intervjuet deg sist, men vi vil veldig gjerne stille noen av disse spørsmålene en gang til nå som du nærmer deg slutten av soningen.

Exit Rituals

- Kan du aller først gjenta noen konkrete forhold om løslatelsen:
 - Hvor lenge er det siden du ble løslatt?
 - Fra hvilket fengsel ble du løslatt?
 - Etter hva slags dom?

- Kan du fortelle, gjerne ganske detaljert, om hva som skjedde i perioden like før du ble løslatt, og selve løslatelsesprosessen?
 - Hva følte du da du nærmet deg løslatelsen, hvordan hadde du det?
 - Hvordan ble du behandlet av ansatte og andre fanger da du nærmet deg løslatelsen?
 - Kan du huske om du gikk gjennom noen spesielle prosedyrer når du ble løslatt?

- Kan du beskrive for meg hvordan det foregikk da du faktisk forlot fengselet?
 - Hvordan følte det da du gikk ut av porten?
 - Følte du deg fri? Annerledes?
 - Hvem (hvis noen i det hele tatt) møtte deg utenfor porten?
 - Hvor dro du hen (som det første du gjorde)?
 - Hvordan kom du deg dit (transport)?
 - Hva hadde du med deg ut av fengselet?

- Hva oppbevarte du tingene dine i, en bag, koffert, ryggsekk eller søppelsekk, noe som gjorde at du skilte deg ut?
- Hva gledet du deg mest til da du ble løslatt, hva så du mest frem til?
- Kan du huske i hvor stor grad du var nervøs, eller oppspilt/begeistret, da du ble løslatt?
 - [spesifiser hva vedkommende var mest nervøs for og mest oppspilt/begreistret for]
- Kan du fortelle meg, gjerne ganske detaljert, om hvordan livet har vært for deg siden du ble løslatt?
 - Hva har vært de mest positive og mest negative tingene som har skjedd siden løslatelsen?
- Kan du beskrive for meg hvordan en typisk dag ser ut for deg nå?
 - Arbeid, bolig, kriminalitet, rusbruk?
- Er der noe som du ikke fortalte meg i våre tidligere intervju, eller noe som du overdrev eller tonet ned de forrige gangene vi snakket sammen?
- Hvis du nå skal tenke tilbake på den dagen du ble innsatt i fengsel: Hva er ditt sterkeste minne fra den dagen? Hva er det du husker aller best?

Depth

- Hvor mye kontroll føler du at du har over livet ditt for øyeblikket?
- Kan du fortelle meg, gjerne detaljert, hvordan ditt forhold til dem som betyr mest for deg har vært siden du ble løslatt?
 - Hvordan har disse relasjonene endret seg?
 - Har dere klart å “bonde” igjen? Altså, finne tilbake til den tonen og den relasjonen dere hadde?
 - Noen problemer?

- Har det vært mulig å gjenskape tilliten, intimiteten, som dere hadde før du ble fengslet?
 - Partnere, barn, venner, foreldre?
 - Hvor mye støtte har disse menneskene gitt deg?
- Hvordan tror du at din fengselsdom har påvirket de menneskene som du bryr deg om / dine nærmeste?
- Hvordan har ditt syn på andre mennesker forandret seg?
- Hvor komfortabel er du med å fortelle andre mennesker om dine opplevelser fra fengselet?
 - Hvor mye forteller du om det til andre?
 - Hvor ærlig er du om alt som skjedde? Er det noe du holder tilbake, som du ikke forteller om?
 - Har du noen bestemte personer som du kan snakke med om tiden din i fengsel?
 - Holder du kontakten med folk du ble kjent med i fengselet?
 - Deltar du i noen selvhjelpsgrupper eller frivillige organisasjoner, for tidligere straffedømte/stoffbrukere eller liknende?

Weight

- Kan du fortelle meg om de forskjellige måtene dommen og fengselsoppholdet har «hengt med deg» og preget deg siden du ble løslatt?
 - Rutinene dine [når du står opp, hvordan/når du spiser, etc.]
 - Regler?
 - Er du plaget med angst eller nervøsitet [for eksempel for din sikkerhet, for åpne plasser etc.], som du mener skyldes din tid i fengsel?
 - Hva med din tidsfornemmelse, din opplevelse av tid?
 - Tillit?
 - Har du gjort forandringer i hjemmet ditt eller i rutinene dine, sammenliknet med før du kom i fengsel?

- Var det et tidspunkt hvor du sluttet å føle deg som en fange/innsatt?
 - I hvilken grad føler du at fengselet fremdeles “sitter fast” i hodet ditt / påvirker hvordan du tenker?
 - Er det noen spesielle minner, som du ikke får ut av hodet?
 - Føler du deg fremdeles preget av fengselsoppholdet?
 - Opplever du at andre mennesker kan merke eller fornemme at du har vært i fengsel?

- Kan du fortelle meg om hvordan kroppen og helsen din har endret seg siden du satt i fengsel?
 - Vekt, størrelse, generell helsetilstand
 - Måltider og spisevaner?
 - Søvn?

- Hva med din mentale helse?
 - Har det blitt bedre eller verre?
 - Får du tilgang til den behandling eller de medikamentene som du trenger?
 - Hvordan har du det, sånn generelt?

- Hvordan har det vært i forhold til alkohol og narkotika etter at du ble løslatt?
 - Hvordan har dette påvirket ditt liv utenfor fengselet?

Tightness

- Hva slags form for støtte var på plass for deg da du ble løslatt?

- Hvordan har du opplevd å være løslatt på prøve/prøveløslatt til nå?
 - Hvilke vilkår har du [møteplikt, andre vilkår]?
 - Hvor lett eller vanskelig er det å leve med disse vilkårene?
 - Hvordan påvirker disse vilkårene ditt ‘normale’ liv utenfor fengselet?

- Hvordan er det å være løslatt på prøve sammenliknet med å være i fengsel?
 - Er det lettere eller vanskeligere?
 - I hvor stor grad føler du deg observert og overvåket? På hvilke måter og med hvilke konsekvenser?
 - Blir det skrevet rapporter og foretatt kartlegginger/vurderinger av deg?
- Må du være en bestemt type person, eller oppføre seg på en bestemt måte, for å gjøre fremskritt/komme seg videre/ få progresjon mens du er prøveløslatt?
 - Har du utviklet noen strategier for å klare disse kravene/forventningene?
 - Føler du at det å være løslatt på prøve er straffende eller rehabiliterende / føles det mer som en straff eller mer som en støtte?
 - Hva synes du om de ansatte ved friomsorgskontoret [som håndterer prøveløslatelsen]? [Er de på 'din side']?
- Stilles det krav / forventninger om at du oppsøker/bruker andre instanser/tjenester?
 - Sosialtjenesten / NAV
 - Rusbehandling
 - Hvordan fungerer det?

Breadth

- Hvis du ser tilbake på tiden din i fengselet, hvordan tror du at opplevelsene dine derifra har forandret/endret deg?
 - I forhold til din identitet eller personlighet?
 - Har fengselsoppholdet hatt en innvirkning på deg moralsk sett, eller i forhold til dine verdier?
 - Hva betyr disse endringene for din selvtillit?
 - Føler du deg rehabilitert, eller som en bedre person enn da du kom inn?
- Hva tenker du om selve forbrytelsen/lovbruddet nå?
 - Hva tenker du om offeret?
 - Hvordan har disse tankene/følelsene endret seg?

- Hva slags samtaler har du hatt med andre mennesker om lovbruddet/forbrytelsen du ble dømt for siden du ble løslatt?
- Kjenner du på noe skam eller skyld?/ Føler du noe skyld, eller skam?
 - Mot nærmiljøet/lokalsamfunnet?
 - Mot samfunnet som helhet?
- Har disse følelsene [skam, skyld] på noen måter vært positive for deg?
- I hvilken grad føler du at denne dommen betyr at du har “tatt din straff»?
 - At du har fått gjort opp for deg / at du har blitt tilgitt av samfunnet eller ditt nærmiljø?
 - Hvor rettferdig synes du dommen og domslengden din er?
 - Har du fått tilbake noen av de rettighetene du mistet da du ble fengslet?
- Føler du at det er et stigma forbundet med det å ha vært i fengsel?
 - Har du opplevd noen former for diskriminering eller negative holdninger?
 - Hvordan har folk reagert når du har fortalt dem om ditt fengselsopphold?
 - Føler du at må holde ting skjult for andre mennesker?
 - Føler du deg ‘merket’ for livet?
- Kan du oppsummere for meg hva du har mistet og hva du har fått under denne soningen?
 - Økonomisk, relasjonelt, psykologisk, fysisk, etc.
 - Har du pådratt deg noe gjeld?
- Hvor lett eller vanskelig tror du at det vil bli fremover å gjenoppta det livet du levde før fengselsoppholdet?
 - Tidligere arbeidsforhold
 - Bosted
 - Familie
- I hvor stor grad føler du at du er blitt ønsket velkommen tilbake [til samfunnet] etter fengselsoppholdet?
 - Hvordan? Og av hvem?

- Hvem har ikke ønsket deg velkommen, hvem har ikke vært tilgivende?
 - Har du opplevd noen hindringer eller utfordringer i nærmiljøet etter at du slapp ut?
 - Hvordan tror du at folk i ditt bydelen/nabolaget/i samfunnet ser på deg?
- Hvor hardt føler du at du har blitt straffet gjennom hele denne opplevelsen?
 - Hvordan har dine tanker om straffen du ble ilagt, og straff generelt, endret seg?
 - Hvordan har dommen og soningen påvirket dine meninger om rettssystemet?
 - I hvilken grad føler du at din status har endret seg fra 'lovbryter' og 'kriminell' til alminnelig borger?
 - Hvordan har dommen og soningen påvirket ditt syn på den norske stat generelt?
 - Hvor godt synes du dette landet lykkes med å rehabilitere og tilbakeføre domfelte?
 - I hvilken grad synes du at din overgang fra fengsel til frihet [løslatelse/tilbakeføring] har vært en suksess?
 - Bolig (holdninger til deg)
 - Arbeid (holdninger til deg)
 - Behandling (rus, helse...)
 - Hvordan er ditt forhold til kommunen og sosialtjenesten/NAV?
 - Hva har vært de største utfordringene for deg etter at du slapp ut?
 - Alkohol/narkotika? Gamle venner/nettverk?
 - Hvor sannsynlig tror du det er at du på nytt havner i fengsel?

Afsluttende spørsmål

- Hva er viktig for deg her og nå?
 - Hva slags behov føler du at du har? Får du hjelpen du trenger?
- Hva er for øyeblikket det vanskeligste ved å være løslatt?

- Hvordan vil du sammenlikne hvordan du har det nå, din livskvalitet og tilfredshet med livet, med slik det var før du kom i fengsel og mens du var i fengsel?
- Hva føler du deg mest optimistisk for for tiden?
- Hva er dine drømmer og håp for fremtiden?

Efterskrift:

- Vil du fylle ut vårt spørreskjema?
- Har du noe du har lyst til å si som vi ikke har spurt om?

Vedlegg 3 – Informasjonsskriv til forskningsdeltakerne

Vil du delta som forskningsdeltaker i min masteroppgave?

Domfeltes subjektive soningsopplevelser med elektronisk kontroll

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt, hvor formålet er å undersøke hvordan du opplevde soningen med elektronisk kontroll. I dette skrivet vil jeg gi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Formålet med prosjektet er å undersøke soningsopplevelser med elektronisk kontroll, da det foreligger lite informasjon og forskning om denne formen for straffegjennomføring.

Hensikten er å studere hvordan hverdagen påvirkes av å sone med elektronisk kontroll, hvor problemstillingen for prosjektet er: *Hvordan kan man forstå domfeltes subjektive soningsopplevelser og -erfaringer med elektronisk kontroll.* Oppgaven vil ta for seg hvordan tidligere domfelte opplevde straffegjennomføringen som frihetsinnskrenkende, hvilken rolle og virkning kontrolltiltakene til kriminalomsorgen hadde for den enkelte, på hvilken måte opplevdes straffegjennomføringen rehabiliterende, og i hvilken grad påvirket selve situasjonen hverdagslivet til domfelte.

Jeg er masterstudent ved Universitet i Agder. Denne masteroppgaven vil være sosiologisk forankret.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Universitet i Agder er ansvarlig for prosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Jeg er interessert i å komme i kontakt med forskningsdeltakere som har sonet med elektronisk kontroll. Det er mindre forskning på personers opplevelser og erfaringer knyttet til soning med elektronisk kontroll, og det ønsker jeg å bidra til å gjøre noe med.

Hva innebærer det for deg å delta?

Dersom du ønsker og velger å delta i dette prosjektet, innebærer det et intervju. Intervjuet vil vare mellom 30-60 minutter, hvor hovedfokus vil være spørsmål som angår dine opplevelser med elektronisk kontroll: en ny hverdag, begrensning av frihet, det å bli overvåket og kontrollert, og hva du tenker og har erfart vedrørende de rehabiliterende tilbudene. Dersom intervjuet gjøres over telefon, vil samtalen tas opp på lydbånd. Om intervjuet derimot gjøres skriftlig, vil ditt samtykke være at jeg kan anvende dine skriftlige beskrivelser i oppgaven.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Dersom du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykke tilbake, uten å oppgi noe informasjon eller grunn. Alle opplysninger om deg vil bli anonymisert, og vil ikke få noen konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta, eller ved en senere anledning velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan jeg oppbevarer og bruker dine opplysninger

Jeg vil kun bruke opplysningene om deg til formålene jeg har fortalt om i dette skrivet. Alle opplysninger behandles og brukes konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

- Det vil kun være meg som masterstudent og min veileder, Kristian Mjåland, som vil ha tilgang til opplysningene.
- Dine kontaktopplysninger og navn vil bli erstattet med et alias, slik at det ikke vil være gjenkjennbart. Lydopptaket vil bli slettet umiddelbart etter transkribering over på dokument (samme dag), hvor jeg under nedskrivningen tar bort alle identifiserbare data.
- Deltakere vil ikke kunne gjenkjennes i publikasjonen. Det vil kun være noen utdrag fra intervju som vil publiseres, og dette gjøres i den skriftlige oppgaven.

Hva skjer med opplysningene dine når jeg avslutter forskningsprosjektet?

Prosjektet skal etter planen avsluttes 2. juni 2020. Personopplysninger og lydopptak vil bli slettet umiddelbart etter transkribering (samme dag som de tas opp).

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- Innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- få utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet), og

- å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Opplysninger om deg behandles basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Universitet i Agder har NSD, Norsk senter for forskningsdata AS, vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Dersom du har spørsmål til prosjektet, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Masterstudent: Marte Andersen (marta13@uia.no)
- Universitet i Agder, avd. Kristiansand ved Kristian Mjåland (kristian.mjaland@uia.no)
– veileder
- Vårt personvernombud: Ina Danielsen (ina.danielsen@uia.no)
- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, på epost (personvernombudet@nsd.no)
eller telefon 55 58 21 17

Med vennlig hilsen

Marte Andersen
(Masterstudent)

Kristian Mjåland
(Veileder)

Vedlegg 4 – Godkjenning fra NSD

Det innsendte meldeskjemaet med referansekode 122868 er nå vurdert av NSD.

Følgende vurdering er gitt:

Det er vår vurdering at behandlingen vil være i samsvar med personvernlovgivningen, så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet den 19.02.2020 med vedlegg, samt i meldingsdialogen mellom innmelder og NSD. Behandlingen kan starte.

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til NSD ved å oppdatere meldeskjemaet. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilke type endringer det er nødvendig å melde:

nsd.no/personvernombud/meld_prosjekt/meld_endringer.html

Du må vente på svar fra NSD før endringen gjennomføres.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle alminnelige personopplysninger, særlige kategorier av personopplysninger om helse og personopplysninger om straffedommer og lovovertrедelser frem til 02.06.2020.

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 nr. 11 og 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse, som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake.

For straffeopplysninger vil lovlig grunnlag for behandlingen være de registrertes samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 a), jf. art. 10, jf. personopplysningsloven § 11(2) a), jf. § 9 (2).

For alminnelige og særlige kategorier av personopplysninger vil lovlig grunnlag for behandlingen være de registrertes samtykke, jf. henholdsvis, personvernforordningen art. 6 nr. 1 a), og personvernforordningen art. 6 nr. 1 a) jf. art. 9 nr. 2 bokstav a, jf. personopplysningsloven § 10, jf. § 9 (2).

PERSONVERNPRINSIPPER NSD vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen:

- om lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen
- formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke viderebehandles til nye uforenlige formål
- dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet
- lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet.

DE REGISTRERTES RETTIGHETER Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: åpenhet (art. 12), informasjon (art. 13), innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18), underretning (art. 19), dataportabilitet (art. 20). NSD vurderer at informasjonen om behandlingen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13.

Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32).

For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må prosjektansvarlig følge interne retningslinjer/rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

NSD vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Lykke til med prosjektet!

Kontaktperson hos NSD: Karin Lillevold

Tlf. Personverntjenester: 55 58 21 17 (tast 1)

Endringen av utvalg og rekrutteringsprosess:

Det innsendte meldeskjemaet med referansekode 122868 er nå vurdert av NSD.

Følgende vurdering er gitt:

NSD har vurdert endringen registrert 31.03.2020.

Det er vår vurdering at behandlingen av personopplysninger i prosjektet vil være i samsvar med personvernlovgivningen så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet med vedlegg den 01.04.2020. Behandlingen kan fortsette.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

NSD vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Lykke til videre med prosjektet!

Kontaktperson hos NSD: Karin Lillevold

Tlf. Personverntjenester: 55 58 21 17 (tast 1)

Endring av prosjektslutt:

Det innsendte meldeskjemaet med referansekode 122868 er nå vurdert av NSD.

Følgende vurdering er gitt:

NSD har vurdert endringen registrert 25.05.2020.

Ny dato for prosjektslutt er satt til 16.06.2020.

Det er vår vurdering at behandlingen av personopplysninger i prosjektet vil være i samsvar med personvernlovgivningen så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet med vedlegg den 27.05.2020. Behandlingen kan fortsette.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

NSD vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Lykke til videre med prosjektet!

Kontaktperson hos NSD: Karin Lillevold

Tlf. Personverntjenester: 55 58 21 17 (tast 1)